

Irena Benyovsky Latin **
Zrinka Pešorda Vardić ***
Ivana Haničar Buljan ****

Antunini na Placi: prostorni razmještaj članova Bratovštine sv. Antuna duž dubrovačke Place u 15. stoljeću *

Autorice donose pregled razvoja Place u glavnu poslovnu zonu srednjovjekovnoga Dubrovnika te prateći upisnik zakupnika poslovnih prostora prate smještaj i nazočnost članova dubrovačke elitne Bratovštine sv. Antuna na njoj. U članku se raščlanjuje međudnos društvene i prostorne mobilnosti toga sloja, prate neke izdvojene biografije koje ilustriraju taj odnos i donosi se sociotopografski prikaz korisnika najvrjednijega fonda dubrovačkih općinskih nekretnina.

Ključne riječi: Dubrovnik, Placa (Stradun), antunini, trgovci, 15. stoljeće, općinske kuće, socijalna topografija

Uvod

Od svojih početaka Dubrovnik se razvijao uz velik utjecaj došljaka iz različitih krajeva, kojima je nudio sigurnost i poslovne mogućnosti. Zaleđe je često bilo politički nestabilno, a budući da su dubrovačke vlasti postupno do 15. stoljeća povećavale svoj izvangradski teritorij, grad je privlačio sve više ljudi, kako iz

* Ovaj je rad sufinancirala Hrvatska zaklada za znanost projektom “Gradovi hrvatskog srednjovjekovlja: Urbane elite i urbani prostor“, HRZZ 7235.

** Irena Benyovsky Latin, Hrvatski institut za povijest, Opatička 10, 10 000 Zagreb, Republika Hrvatska, E-mail adresa: irenabenyovsky@yahoo.com

*** Zrinka Pešorda Vardić, Hrvatski institut za povijest, Opatička 10, 10 000 Zagreb, Republika Hrvatska, E-mail adresa: zrinka.pesorda@zg.t-com.hr

**** Ivana Haničar Buljan, Institut za povijest umjetnosti, Ulica grada Vukovara 68, 10 000 Zagreb, Republika Hrvatska, E-mail adresa: ihanicar@ipu.hr

zaleđa, s prostora pod mletačkom vlašću, tako i s druge obale Jadrana. Trgovanje i pomorski kontakti Dubrovnika sa sredozemnim lukama također su poticali kretanje ljudi s obzirom da je grad bio važna točka tranzitne trgovine između Balkana i Sredozemlja.

Nakon stoljeća i pol mletačke vladavine (1205. – 1358.) Dubrovnik 1358. godine, otada kao dio ugarske krune, počinje svoj put prema političkoj autonomiji. Tada počinje i njegov nagli gospodarski uspon. Nakon kuge 1348. godine i serije novih epidemija tijekom 14. stoljeća grad je primao sve veći broj došljaka kako bi nadoknadio demografski gubitak.¹ Nadalje, sa željom jačanja gradske ekonomije dubrovačke su vlasti pozivale došljake određenih profesija da se nasele u gradu privlačeći ih raznim povlasticama. Izvori pokazuju da su mnogi došljaci iz Italije, dalmatinskih gradova i, dakako, ponajviše dubrovačkoga zaleđa prihvatili taj poziv.²

Slijedom toga, Dubrovnik je bio privlačno središte ne samo za došljake koji su dolazili s ugroženih, nestabilnijih i siromašnijih područja nego i za one koji su težili poslovnome uspjehu te uspinjanju na društvenoj ljestvici, osobito od sredine 14. stoljeća. Na krilima trgovačke ekspanzije i povoljne geostrateške pozicije grad je nudio mnogobrojne mogućnosti za zaradu i širenje posjeda. Posljednja četvrt 14. stoljeća i prva polovica 15. stoljeća razdoblje su najintenzivnijega demografskog rasta u cijeloj dubrovačkoj povijesti – prema nekim procjenama sredinom 15. stoljeća grad je imao oko šest tisuća stanovnika s dodatkom od oko petsto ljudi koji su bili u inozemstvu.³ Dubrovački kroničari zapisali su da je 1371. godine

¹ Primjerice, 1363. godine, nakon još jednoga kužnog pomora, Vlada je naložila trojici imenovanih plemića da osmisle način popunjavanja grada pučanstvom. (*Ser Savinus de Bonda, ser Marinus Junii de Mençe, ser Johannes de Grede facti fuerunt ad invenendum modum populandi civitatem Ragusii*). *Monumenta Ragusina. Libri reformationum* (dalje *Libri reformationum*), sv. 3, ur. Josephus Gelcich (Zagreb: JAZU, 1897), 277. Vidi i: Dušanka Dinić-Knežević, *Migracije stanovništva iz južnoslovenskih zemalja u Dubrovnik tokom srednjeg veka* (Novi Sad: SANU Ogranak u Novom Sadu i Filozofski fakultet u Novom Sadu, 1995), 236; Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika. Svezak 1: Korijeni, struktura i razvoj dubrovačkog plemstva* (Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2011), 234.

² *Item quod quilibet forestus artista, qui voluerit venire ad standum et habitandum in Ragusio ad faciendum artem et tenere stationem, possit venire et stare Ragusii et esse exemptus ab omnibus facinoribus et angariis realibus et personalibus, exceptis de facto doane; et hec imunitas sit usque ad V annos habendo a comuni Ragusii, quod venerit usque ad unum annum, ut dictum est, ragusium ypp V a comuni anuatim, et quilibet, qui venerit, presente se domino comiti et faciat scribi quam artem.* *Monumenta Ragusina. Libri reformationum*, sv. 2, ur. Josephus Gelcich (Zagreb: JAZU, 1882), 25-26. Slično: *Libri reformationum*, sv. 2, 29-30; Stjepan Krivošić, *Stanovništvo Dubrovnika i demografske promjene u prošlosti* (Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti JAZU, 1990.), 38-39; Dinić-Knežević, *Migracije stanovništva*, 59; Zrinka Pešorda Vardić, *U predvorju vlasti. Dubrovački antunini u kasnom srednjem vijeku* (Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku i Hrvatski institut za povijest, 2012), 36.

³ Stjepan Krivošić, *Stanovništvo Dubrovnika*, 51; Nenad Vekarić, "Broj stanovnika Dubrovačke Republike u 15., 16. i 17. stoljeću", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 29 (1991): 7-9, 19.

došlo “mnogo ljudi sa svojom imovinom i obiteljima” iz Bosne; naglašeno je da se radi o imućnim došljacima koji dolaze s velikim količinama zlata i srebra u grad.⁴

Kroničar Nikola Ragnina (oko 1494. – 1582.) spominje i da su ti došljaci dobili dubrovačko građanstvo.⁵ Mnogi od “novih ljudi,” dolazeći s jakim i dinamičnim poduzetničkim duhom, uskoro su u gradu razvijali poslove, osobito one koji su bili vezani uz trgovinu između Balkana i Sredozemlja, stječući bogatstva i nekretnine. Ipak, budući da su u grad doselili nakon zatvaranja Vijeća, nisu imali mogućnosti sudjelovati u njegovu radu i upravljati gradom. Zatvaranjem Vijeća godine 1332. definitivno je oblikovan vlasteoski stalež, koji je prisvojio sve prerogative vlasti i političkoga odlučivanja, utemeljenoga na nasljednome čimbeniku i plemićkom ekskluzivizmu.⁶ Svi ostali, pa tako i “novi ljudi” koji su se uspinjali na društvenoj ljestvici, mogli su se samo asimilirati u skupinu takozvanih *cives popolares*, s vremenom identificiranih pojmom dubrovačkih građana (*cives, cittadini*).⁷ Na društvenoj ljestvici bili su odmah iza vlastele i iznad široke mase gradskoga puka,⁸ a vrela ih od 14. stoljeća gotovo redovito nazivaju “naši gra-

⁴ *Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina*, ur. Natko Nodilo (Zagreb: JAZU, 1883), 42, 235; Krivošić, *Stanovništvo Dubrovnika*, 39; Pešorda Vardić, *U predvorju vlasti*, 37; Irena Benyovsky Latin, “Grad i zaleđe u narativnim vrelima: konstruiranje tradicije o ranosrednjovjekovnim doseljnjima u Dubrovnik iz slavenskog zaleđa”, *Acta Histriae* 25 (2017): 473-511.

⁵ (...) *et furono creati per cittadini di Ragusa. Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina*, 235; Pešorda Vardić, *U predvorju vlasti*, 37.

⁶ O zatvaranju dubrovačkih vijeća vidi iscrpno: Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika* 1, 225-226; Nenad Vekarić, “Udio plemstva u stanovništvu Dubrovnika u trenutku zatvaranja vijeća 1332. godine”, *Rad HAZU* 510 (2011): 31-46; Zdenka Janeković Römer, *The Frame of Freedom. The Nobility of Dubrovnik Between the Middle Ages and Humanism* (Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2015), 101-110; Zdenka Janeković Römer, “Zatvaranje dubrovačkog plemstva i vijeća u političkom i društvenom kontekstu 13. i 14. stoljeća”, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 56/1 (2018): 87-116.

⁷ Tako se i zbirka rodoslovlja obitelji iz toga kruga naziva *Descrizione delle Origini e Genealogie dei cittadini Ragusei*. Hrvatska (dalje: HR), Državni arhiv u Dubrovniku (dalje: DADU), 257 *Obitelj Čingrija*, kut. 2, br. 2 A (Vlajkijeva genealogija antunina) (dalje VGA). O terminologiji i problematici dubrovačkog kasnosrednjovjekovnoga građanstva vidi i: Lovro Kunčević, “Etnički i politički identitet predmodernog Dubrovnika (14-17. stoljeće)”, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 55 (2017): 1-23; Zrinka Pešorda Vardić, “Orders of Society in Ragusan Narrative Sources: The Case of Cittadini Ragusei”, u: *Towns and Cities of the Croatian Middle Ages. Image of the Town in the Narrative Sources: Reality and/or Fiction*, ur. Irena Benyovsky Latin i Zrinka Pešorda Vardić (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2017), 291-311.

⁸ O “trodjelnoj podjeli” dubrovačkoga društva neizravno je 1440. godine pisao i Filip de Diversis u svojem djelu *Opis slavnoga grada Dubrovnika* opisujući dubrovačke pogrebne običaje i procesije: “(...) *socians veneratur dominus rector cum fere omnibus nobilibus, quos prosequuntur cives et mercatores plebei, et plurimi artifices.*” Filip De Diversis, *Opis slavnoga grada Dubrovnika*, ur. Zdenka Janeković Römer (Zagreb: Dom i svijet, 2004), 126 i 197. Koncem 16. stoljeća dominikanac Serafino Razzi u svojoj *Povijesti Dubrovnika* također piše: “*Sono gl’habitatori di Raugia distinti in tre ordini, cioè in gentil’huomini, in cittadini, da loro popolani detti, et in plebei.*” Serafino Razzi, *Povijest Dubrovnika* (Dubrovnik: Matica hrvatska – Ogranak Dubrovnik, 2011), 150. O društvenoj stratifikaciji Dubrovnika i problematici terminologije u tome kontekstu, pogotovo kada je riječ o poimanju puka (*popolo*,

đani” (*nostrī cittadini*). Svoj institucionalni okvir ova je društvena skupina pronašla u krilu dviju elitnih dubrovačkih bratovština – one sv. Antuna, osnovane sredinom 14. stoljeća (čiji su članovi kasnije kolokvijalno zvanī antunini) i one sv. Lazara, osnovane 1531. godine (kasnije kolokvijalno nazvani lazarini).⁹ Dakle, Bratovština svetoga Antuna je starija, a i hijerarhijski se smatrala nešto elitnijom, sudeći prema nekim dubrovačkim autorima.¹⁰ U ovome radu fokus je upravo na toj bratovštini i njezinim članovima, koji su tijekom čitavoga 15. stoljeća imali velik utjecaj kako na oblikovanje dubrovačke Place, tako i na društveni i gospodarski život Dubrovnika na izmaku srednjega vijeka.

Od 116 antuninskih rodova obuhvaćenih zbirkom sačuvanih rodoslovlja, čak 75 njih (64 %) pojavilo se u gradu u razmaku od 1350. do 1450. godine. Nakon sredine 15. stoljeća u Dubrovnik je došlo i ušlo među antunine još 29 novih obitelji (25 %). Zadnja koja je unesena u najcjelovitiju zbirku, onu koju danas zovemo *Vlajkijevom genealogijom antunina* (VGA),¹¹ bila je obitelj Bessagli, čiji su se preci naselili u Dubrovniku oko 1580. godine. Nakon toga može se zaključiti da je krug prvotnih, kasnosrednjovjekovnih antunina zatvoren.¹²

plebs), vidi i: Pešorda Vardić, “Orders of Society”, 291-311. Usporedi i: Brian Pullan, ““Three Orders of inhabitants”: Social Hierarchies in the Republic of Venice”, u: *Orders And Hierarchies In Late Medieval And Renaissance Europe*, ur. Jeffrey Denton (London: Macmillan Education UK, 1999), 147-168; Claire Judde de Larivière i Rosa M. Salzberg, “The People Are the City: The Idea of the Popolo and the Condition of the Popolani in Renaissance Venice”, *Annales (English ed.)* 68 (2017), no. 4: 769-796.

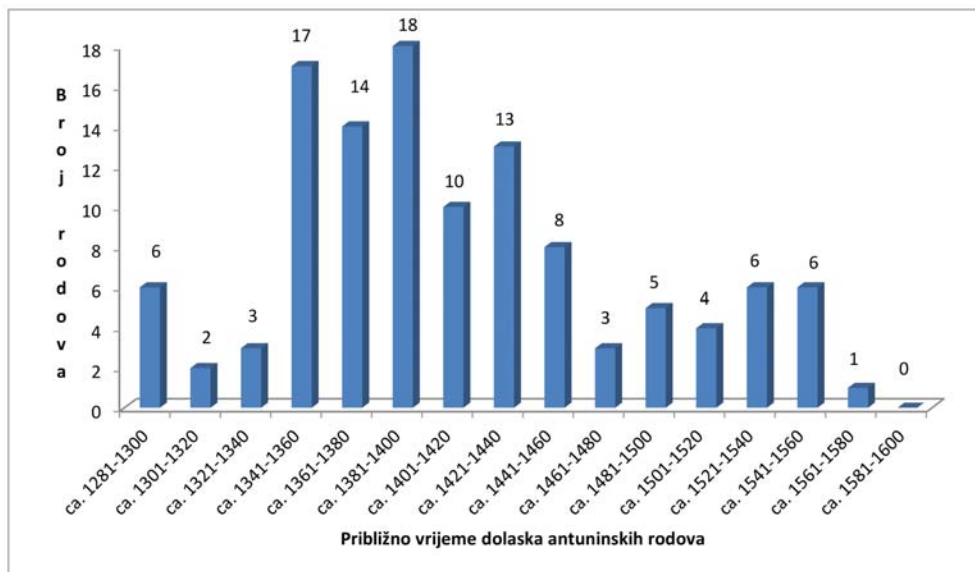
⁹ Temeljne studije o ovim dvjema bratovštinama vidi u: Pešorda Vardić, *U predvorju vlasti*, passim; Štefica Curić Lenert i Nella Lonza, “Bratovština Sv. Lazara u Dubrovniku (1531-1808): osnutak, ustroj, članstvo”, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 54 (2016), br. 1: 39-113; Štefica Curić Lenert, Nella Lonza; “Bratovština Sv. Lazara među trgovačkim i obrtničkim bratovštinama ranonovovjekovnog Dubrovnika”, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* (u tisku). Općenito o dubrovačkim bratovštinama nezaobilazna je studija: Kosta Vojnović, *Bratovštine i obrtne korporacije u Republici Dubrovačkoj od XIII. do konca XVIII. vijeka I* (Zagreb: JAZU, 1899); Kosta Vojnović, *Bratovštine i obrtne korporacije u Republici Dubrovačkoj od XIII. do konca XVIII. vijeka II* (Zagreb: JAZU, 1900) kao i: Ante Marinović, “Prilog poznavanju dubrovačkih bratovština”, *Anali Histroijskog instituta JAZU u Dubrovniku* 3 (1952): 233-245; Vinko Foretić, “Dubrovačke bratovštine”, u: *Studije i rasprave iz hrvatske povijesti* (Split; Dubrovnik: Književni krug; Matica hrvatska, 2001), 151-165.

¹⁰ Tako Serafin Crijević (1686. – 1759.) u 18. stoljeću, pri opisu dubrovačkih crkava i bratovština, piše: “(...) *Civium primi ordinis sub sancti Antonii abbatis invocatione in eiusdem sancta aede ab anno MCCCXLVIII*”; “(...) *Civium alterius ordinis sub sancti Lazari patrocino in eiusdem ecclesia ab anno MDXXXI*.” Seraphinus Maria Cerva, *Prolegomena in sacram metropolim Ragusinam*, prir. Relja Seferović (Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2008), 436.

¹¹ HR-DADU, VGA.

¹² Pešorda Vardić, *U predvorju vlasti*, 32-33.

Prilog 1. Vrijeme doseljenja antuninskih rodova u Dubrovnik (do 1580. godine) (Izvor: Zrinka Pešorda Vardić, *U predvorju vlasti*, 34)

Već od početka 15. stoljeća članstvo u bratovštini postaje rezervirano za bogate poduzetnike i strane zaposlenike u gradskoj administraciji (kancelare, notare, učitelje, ljekarnike, liječnike) kao i za potomke nezakonitih grana dubrovačke vlastele. Njihova imena zapisana su u registru bratovštine (Matrikuli), utemeljenoj 1432. godine, koja se danas čuva u Državnome arhivu u Dubrovniku.¹³

Antuninska je bratovština od svoga osnutka sredinom 14. stoljeća okupljala gospodarsku elitu grada, i to onu elitu koja nije sudjelovala u vlasti, ali je zato, zajedno s vlastelom, bila nositeljem gospodarskoga, društvenoga, kao i intelektualnoga uzleta Dubrovnika na razmeđu kasnoga srednjovjekovlja i ranomodernoga doba. Raščlambom profesionalnih karijera bratima, njihova imovinskog stanja i bračno-obiteljskih strategija nedvojbeno se može zaključiti da se radilo o „sekundarnoj“ eliti grada koja je, u hijerarhijskome smislu, ostala na jednoj stepenici ispod vlastele, ali u mnogočemu je preslikavajući i imitirajući. Temelje svojega društvenoga uspona imali su u posredničkoj trgovini, što je vidljivo već i u alternativnome imenu bratovštine, koje se ponekad nalazi u vrelima. U njima se nazivala i bratovštinom trgovaca (*scuola dei mercadanti*)¹⁴ jer je uključivala sve najvažnije dubrovačke trgovce. Tako, kada je riječ o 15. stoljeću, u Matrikuli su upisani Kotrulji, Nale (Nalješkovići), Derse (Držići), Latinice, Vetrano, Vodopije,

¹³ HR-DADU, ser. 48.1 *Confraternitates, Matriculae*, vol. 21, *Matrikula antunina* (dalje: *Matrikula antunina*), 4¹-7; Pešorda Vardić, *U predvorju vlasti*, 54-65.

¹⁴ HR-DADU, ser. 12. 1. Oporuke notarije (*Testamenta Notariae*) (dalje: *Test. Not.*), vol. 11, f. 58; vol. 15, f. 130; HR-DADU, *Matrikula antunina*, f. II.

Caselle, Brugnoli, Staij, a to su samo neka od znanih prezimena koja su nosila dubrovačku trgovinu u vremenu njezinoga najvećeg uspona. Putevi afirmacije antunina uključivali su, pored trgovine, i brojne diplomatske misije u službi grada, katkad školovanje u inozemstvu, vještinu u peru i pisanju, razgranati društveni *networking* na širokome prostoru od balkanskoga zaleđa do kraljevskih dvorova i trgovačkih središta Venecije, Napulja ili Genove.

Veliki uzlet antuninske bratovštine zbivao se od prvih desetljeća 15. stoljeća, istovremeno s cvatom i brojnim promjenama koje su od tada, pa tijekom čitavoga stoljeća, obilježile Dubrovnik toga vremena – od povećanja broja stanovnika i gospodarskoga rasta pa do osmanske ugroze i utruća suvereniteta ugarske krune nad *de facto* samostalnom Republikom početkom 16. stoljeća. Svi su se ti procesi zrcalili u društvenim i prostornim promjenama u gradu. U ovome radu pokazat ćemo prostorni smještaj tih “novih bratima” i to osobito s težištem na najreprezentativnijemu dijelu grada, prostoru oko Place, danas poznatijem pod nazivom Stradun. U središte smo postavile pitanje: kako se društvena mobilnost antunina ogledala u prostoru? Odnosno, što promjene u prostornome smislu – kontinuitet i diskontinuitet u najmovima gospodarskih prostora, prisutnost u određenim dijelovima grada, kontinuitet stanovanja i obitavanja, rezidencijalna mobilnost te razina posjedovanja – govore o društvenim gibanjima u Dubrovniku tijekom njegova “zlatnog doba”?

Izvori i metodologija

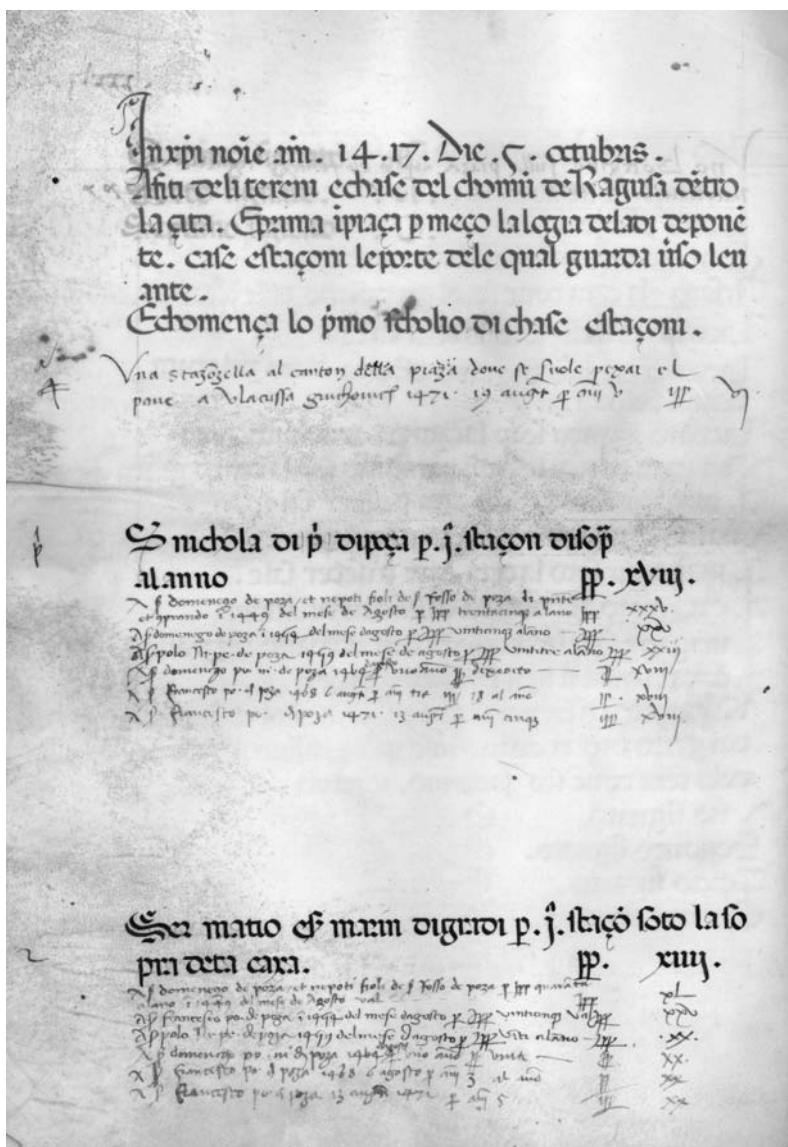
Temeljno vrelo za ovu raščlambu bile su *Knjige općinskih nekretnina dubrovačke općine (13.-18. st.) (Liber domorum et terrenorum communis Ragusii deliberatis ad affectum (saec. XIII-XVIII))*.¹⁵ Riječ je izvoru koji izvrsno sociotopografski “pokriva” upravo onaj prostor koji je u središtu ovoga razmatranja – prostor reprezentativno-poslovne namjene u srcu grada. Naime, u tim su knjigama obuhvaćene nekretnine – čestice zemljišta i objekti – koje su najvećim dijelom bile u općinskome vlasništvu i koje su kroz sustav najмова bile davane na korištenje i posjedovanje onima koji su mogli i željeli biti prisutni na poslovnoj – reprezentativnoj “žili kucavici” grada.¹⁶ Drugim riječima, to vrelo, s gustim nizom upisanih imena, osim što pokazuje s kojim je nekretninskim fondom raspolagala općina, ujedno i zrcali poslovno-društvenu elitu kasnosrednjovjekovnoga Dubrovnika, poglavito kada se radi o prostoru na Placi. Knjige općinskih nekretnina, kroz su-

¹⁵ *Knjige nekretnina dubrovačke općine (13-18. st.) I*, prir. Irena Benyovsky Latin, Danko Zelić (Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2007).

¹⁶ O dubrovačkome sustavu općinskih najмова vidi detaljnije: Irena Benyovsky Latin i Danko Zelić, “Dubrovački fond općinskih nekretnina, sustav najмова i knjige općinskih nekretnina kroz stoljeća (Uvodna studija),” u *Knjige nekretnina dubrovačke općine (13-18. st.)*, ur. Irena Benyovsky Latin i Danko Zelić (Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2007), 13-109.

stav najmova na kojemu se temeljila uporaba tih nekretnina, odražavale su promišljenu i definiranu politiku dubrovačkih vlasti u raspolaganju, gospodarenju i posebice nadziranju ključnoga gospodarskog prostora grada.¹⁷

Prilog 2: Tute le chase del comun de Ragusa e tereni e fiti che apertien al dito comun iz 1417. godine (K-3), f. 1r (Izvor: *Knjige nekretnina dubrovačke općine I*, 51)

¹⁷ Usporedi slične primjere reguliranja gradskih trgovačkih prostora u srednjovjekovnoj Italiji u: Dennis Romano, *Markets and Marketplaces in Medieval Italy c. 1100 to c. 1440* (New Haven; London: Yale University Press, 2015), 127-151.

U ovoj raščlambi ponajviše smo se služile podacima iz druge, treće, četvrte i djelomično pete Knjige najmova i to ponajprije stoga što one pokrivaju razdoblje koje je u fokusu ovoga rada, do oko godine 1500. godine.¹⁸ Pri tome smo najviše koristile podatke iz treće i četvrte knjige pod nazivom “*Tute le chase del comun de Ragusa e tereni e fiti che apertien al dito comun.*” Treća knjiga ustanovljena je 1417. godine, a upisi u njoj potječu do 1449. godine. Četvrta je utemeljena 1449. godine, a završava s 1481. godinom. U usporedbi sa stanjem u trećoj knjizi, u svesku iz 1449. godine – popisu nekretnina koje je općina iznajmljivala – pridodano je nekoliko pojedinačnih objekata jer je tada fond općinskih nekretnina dosegnuo svoj najveći opseg. On će ubrzo doživjeti i prvu ozbiljniju redukciju. Primjerice, godine 1463., zbog opasnosti od turske opsade, do temelja se ruše sve općinske građevine na Pilama. Zadnja, peta knjiga istoga naziva sadrži upise od 1481. godine do potresa iz 1667. godine, a potom nakon nekoga vremena ponovno do 1722. godine.¹⁹ Ujedno, evidencija fonda u knjizi iz 1481. godine zasnovana je na novome detaljnom popisivanju svih nekretnina i njihovih aktualnih korisnika. Ipak, budući da nekretnine u seksteriju Sv. Nikole,²⁰ inače vrlo važnoga kada je riječ o raščlambi prostornoga smještaja društvene skupine koja je ovdje u središtu, nisu bile u potpunosti u posjedu općine, potrebno je bilo pratiti i ostale popise nekretnina iako ih je malo sačuvano, kao primjerice *Knjige rizničarskih najmova*²¹ i *Popis nekretnina svećeničke bratovštine*.²²

Osim *Knjiga općinskih nekretnina* antunine na općinskom prostoru slijedile smo i na temelju drugih dokumenata. Pri tome bismo osobito izdvojile rukopisnu ostavštinu Branimira Truhelke, ravnatelja Državnoga arhiva u Dubrovniku od 1930. do 1944. godine. Naime, Truhelka je ostavio vrlo bogatu, a nedovoljno poznatu, ostavštinu koja uključuje njegove transkripcije ne samo serije *Venditiones Cancellariae* (kancelarijske registre prodaja, koji se od 1352. godine odvajaju od serije *Diversa Cancellariae*), nego i brojne prijepise iz serija *Testamenta* i *Debita*

¹⁸ Prva knjiga donosi podatke iz 13. stoljeća – i to prije požara iz 1296. godine te s obzirom na tu vremensku određenost u njoj se, dakako, ne spominju pripadnici bratovštine koja je, kao što je spomenuto, osnovana kasnije. Druga knjiga počinje tek 1382. godine. Praznina između najstarije knjige iz 1286. i one iz 1382. godine vjerojatno je nastala zbog nestabilnoga karaktera građevinskoga tkiva, ali i zbog velike dinamike rasta grada tijekom 14. stoljeća. Tijekom toga razdoblja došlo je i do dva velika požara – 1296. i 1370. godine, koji su u mnogome prostorno odredili daljnje oblikovanje grada. Benyovsky Latin, Zelić, “Dubrovački fond općinskih nekretnina”, 33.

¹⁹ HR-DADU, ser. 33 Zemljišnik (*Cathasticum*), vol. 11, ff. 8; Benyovsky Latin, Zelić, “Dubrovački fond općinskih nekretnina”, 49-58.

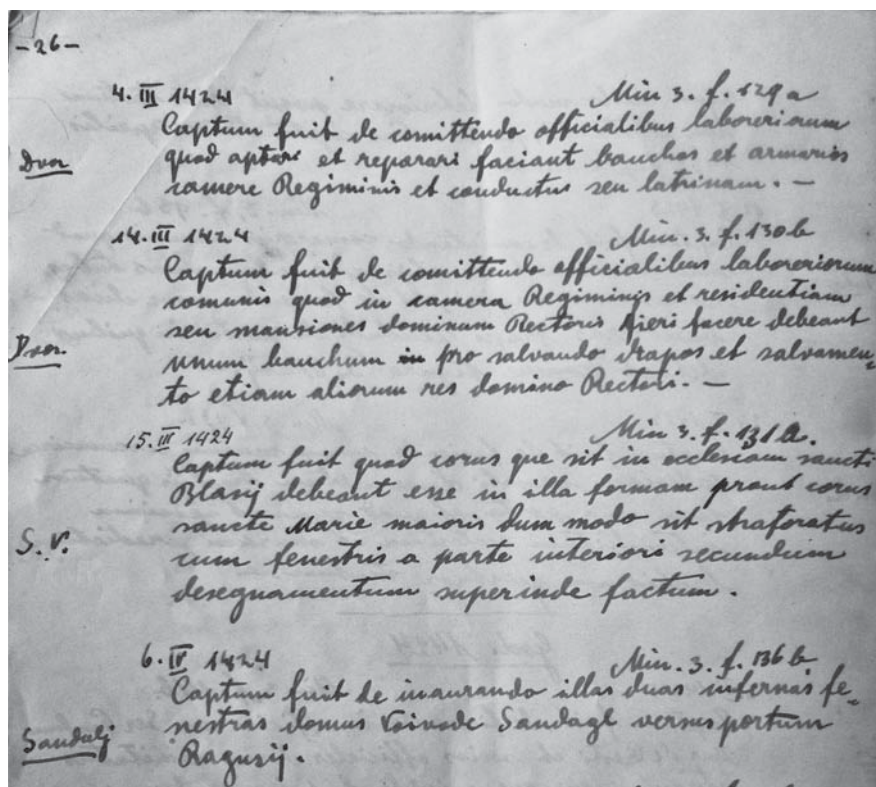
²⁰ Pregled administrativne podjele dubrovačkih četvrti na seksterije tijekom povijesti vidi u: Ivana Lazarević, “Granice dubrovačkih seksterija”, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 50 (2012): 63-74.

²¹ *Knjiga rizničarskih najmova Liber afflictuum thesaurarie (1428-1547)*, prir. Danko Zelić (Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2012).

²² HR-Arhiv Dubrovačke biskupije (ADB), Fond 33, *Popis kuća bratovštine po ulicama u Dubrovniku 1542 – 1549.*

građu, koja se u rukom ispisanim brojnim bilježnicama danas čuva u Državnom arhivu u Dubrovniku od 2009. godine,²⁶ koristio u svojim radovima,²⁷ ali ona do danas nije cjelovito objavljena.

Prilog 5. HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok.125, str. 26

menta Notariae X-1; *Diversa Notariae*; *Diversa cancelariae*; *Monumenta Ragusina*, *Libri Reformationem*, *Fortificationem Stagni* tomus I-V; *Liber Statutorum*, *Liber Omnium reformationum*; *Liber Viridis*; *Acta Gallica*; *Libro nero d'Astarea*; Bilješke o utvrđivanju i naoružanju Dubrovnika; *Debita Notariae pro comuni*; *Consilium Maius* (vol. 7, 9, 21); Razni zaključci vijeća (*Maius 12*, *Rogatorum*; *Diversa Notariae* 104, 121; Ispisi iz Matijaševićevoga *Zibaldone* I-III; Arhiv Blagoga djela, svezak 3 (oporuke prikupljene nakon kuge); Artiljerija i naoružanje I-IV (*Guardia et armamento*); Bilježnica s natpisom Ston (*Cathasticum*); Bilježnica s natpisom Topovi; Bilježnica s natpisom Artiljerija; Izvješće o naoružanju (*Rapporti sugli armamenti*); Bilježnica s natpisom Tehnologija; Prijevod s njemačkoga na hrvatski djela Josipa Gelcicha: *Ljevaoci Dubrovačke Republike* (napravio Lukša Beritić); Bilježnica s tekstem artiljerijskoga poručnika Antonija Vaninija i Bilježnica s natpisom: Ispisi iz Ratnog arhiva u Beču.

²⁶ O ostavštini Beritić vidi i: http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=1_137084; Ivan Viđen, "Sretni tragač - biografska izložba o Lukši Beritići - katalog izložbe", (Dubrovnik: Državni arhiv, 2009); Antun Baće, "Sretni tragovi Lukše Beritića", *Kvartal* VI (2009), 1-2: 37-38.

²⁷ Primjerice, u Beritićevim objavljenim radovima izvori su najčešće navedeni samo signaturama, a cjeloviti prijepisi dokumenata koje je koristio čuvaju se u njegovoj Ostavštini.

U spajanju “prostora i ljudi” dubrovačkoga 15. stoljeća, uz spomenuta vrela koja se odnose na izgradnju i prijenos nekretnina kao jedne strane istraživačke lepeze, postoji i niz izvora koji nam omogućavaju prozopografsko upoznavanje antunina kao njezine druge strane. Prije svega, valja istaknuti sačuvanu matrikulu Bratovštine svetoga Antuna u kojoj se nalaze upisana imena bratima od njezinih početaka pa sve do konca 16. stoljeća kada se ona polako interno zatvara.²⁸ Također postoji sačuvano i nekoliko zbirki rodoslovlja građanskih rodova, koji su se razvili iz članova antuninske bratovštine, a koje su poslužile kao važan oslonac u istraživanju obiteljskih veza bratima.²⁹ Uz ta vrela u rekonstrukciji antuninskoga sloja uvelike pomažu brojne druge notarske serije – oporuke, bračni i mirazni ugovori, odluke gradskih vijeća, pisma i upute dubrovačke Vlade te druge kancelarijske i notarske knjige. Sve je to omogućilo stvaranje slike o antuninima kao izrazito dinamičnoj društvenoj skupini, koja je u velikoj mjeri okupljala ljude doseljene u Dubrovnik u vrijeme njegova najvećeg cvata te koji su se kao došljaci brzo uspinjali na društvenoj ljestvici na krilima dubrovačkoga gospodarskog uspona tijekom 15. stoljeća.

Što se metodologije tiče, kombinirali smo metodološka oruđa prozopografije i socijalne topografije kako bismo rekonstruirale antuninske posjede na dubrovačkoj Placi. Promatrale smo osobne odnose, društvene pozicije i njihovu interakciju s urbanim prostorom. Socijalna topografija odnosila se na ubiciranje društvenih skupina u urbanome prostoru: pozicija, raspored, veličina i kontinuitet posjeda određenih društvenih skupina spadaju u najvažnije čimbenike oblikovanja gradskoga prostora.³⁰ Tom metodom nismo željele samo rekonstruirati posjede ove društvene skupine, nego i pratiti njihovu dinamiku u određenome prostoru i vremenu. Prozopografski smo, pak, istražile fragmentarne biografske podatke pojedinih osoba i obitelji, koje smo povezivale kako s nekretninama uz koje su se vezala njihova imena, tako i s razvojem gradskoga prostora općenito.

Dakako, prostor Dubrovnika nije lako istraživati zbog velikih promjena izazvanih požarima i potresima, od kojih se kao osobita cezura ističe razarajuća Velika

²⁸ HR-DADU, *Matrikula antunina*. Popis imena nakon toga iščezava iz matrikule jer je donesena odluka o otvaranja posebne knjige – Ogladala članova bratovštine tako da se nadalje u matrikuli nalaze ubilježene odluke koje su se ticale funkcioniranja bratovštine kao i ime izabranih službenika, ali nema više serijski upisanih bratima. Pešorda Vardić, *U predvorju vlasti*, 69-70.

²⁹ Uz već spomenutu Vlajkijevu genealogiju, valja upozoriti i na zbirke rodoslovlja koje se nalaze u Ostavštini Dr. Ernesta Katića. HR-DADU 276 *Dr. Ernest Katić O 27* (Katićeva genealogija antunina).

³⁰ O socijalnoj topografiji vidi: Irena Benyovsky Latin, Stipe Ledić, “Posjed obitelji Volcassio u srednjovjekovnom Dubrovniku”, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 51/1 (2013): 17-60; Irena Benyovsky Latin, Ivana Haničar Buljan, “Digital Mapping of noble Estates in Dubrovnik’s burgus (13th century)”, u: *Mapping urban changes / Mapiranje urbanih promjena*, ur. Ana Plosnić Škarić (Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017), 223-261. Vidi i rezultate projekta koji se temelje na toj metodologiji: <http://urbes.s2.novenaweb.info/>

trešnja iz 1667. godine nakon koje dolazi do nove izgradnje grada.³¹ Međutim, danas još imamo sačuvan plan grada iz 16. stoljeća³² te franciskanski katastar iz 19. stoljeća³³ kao i vedute grada prije potresa.³⁴ Ipak, u ovoj smo se analizi ponajprije oslonile na pisane izvore. Kako bismo rekonstruirali socijalnu topografiju antunina na Placi, kreirali smo digitalnu mapu Dubrovnika temeljenu na današnjemu vektorskom katastru grada, ali i na temelju ostalih kartografskih i slikovnih izvora (primjerice, spomenutom franciskanskom katastru iz 19. stoljeća i vedutama grada prije potresa 1667. godine) kao i na tlocrtu prizemlja izrađenome 1972. godine u Institutu za povijest umjetnosti u Zagrebu.³⁵

“Pro commodo mercatorum (...) pro ornamento et fama civitatis nostrae” – dubrovačka Placa u kasnosrednjovjekovlju

Razdoblje odabranih *Knjiga općinskih nekretnina* poklapa se s vremenom dolaska antunina u grad. To je ujedno i razdoblje izražene graditeljske aktivnosti u Dubrovniku kao rezultat gospodarskog rasta i političke stabilnosti, a osobito se uređuje središte grada: prostor oko Place – “žile kucavice” grada.

U vrijeme donošenja Dubrovačkog statuta 1272. godine prostor današnje Place bio je dio općinskog *campusa*,³⁶ a glavna gospodarska žila bila je južnije – Crevljarska ulica (današnja ulica Od Puča), koja je prolazila kroz privatna zemljišta tadašnjega predgrađa.³⁷ Svakako, već od 1278. godine, sjeverno od privatnih ze-

³¹ Lukša Beritić u svojim Ispisima prenosi niz odluka Vijeća o novoj izgradnji grada nakon Velike trešnje 1667. godine. HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 124 (Rogatorum 117).

³² Archivio di Stato di Torino, Biblioteca Antica, Architettura militare, disegni di piazze e fortificazioni, parte su pergamena, Vol. V, Pianta della città. Dubrovnik. f. 180. Taj je plan objavljen i u: Ilario Principe, “Tri neobjavljene karte Dubrovnika iz XVI.-XVII. st.”, *Dubrovnik n. s.* 1 (1991): 191-202.

³³ Katastar Dubrovnika je iz 1837. godine, a čuva se u Državnom arhivu u Splitu. Hrvatska, Državni arhiv u Splitu (HR-DAST) 152, br. kutije 145, *Arhiv mapa za Dalmaciju i Istru; Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju. Katastar Dalmacije 1823.-1975. Inventar*, ur. Nataša Bajić-Žarko (Split: Hrvatski državni arhiv; Državni arhiv u Splitu, 2006).

³⁴ Vedrana Gjukić-Bender, “Prikazi Dubrovnika u slikarstvu”, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 38/1 (1999): 215-244; Danko Zelić, “Veduta Dubrovnika, 17. stoljeće”, u: *Sveto i profano: slikarstvo talijanskog baroka u Hrvatskoj*, ur. Radoslav Tomić i Danijela Marković (Zagreb: Galerija Klovičevi dvori, 2015), 236-238; Danko Zelić, „Grad u slici“, u: *Dubrovnik prije trešnje. Konzervatorsko-restauratorski radovi i interpretacija slike*, ur. Ljubo Gamulin, Denis Vokić i Danko Zelić (Dubrovnik: Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2016), 11- 33.

³⁵ Milan Prelog, “Dubrovački statut i izgradnja grada (1272-1972)”, *Peristil* 14-15 (1972): 88-89.

³⁶ Taj se prostor pod tim nazivom spominje u Statutu 1272. godine. *Statut grada Dubrovnika: sastavljen godine 1272*, ur. Ante Šoljić, Zdravko Šundrica i Ivo Veselić (Dubrovnik: Državni arhiv, 2002), knjiga V, gl. 41.

³⁷ Irena Benyovsky Latin, “Dubrovnik’s Burgus of St Blasius in the 13th Century”, u: *Towns and Cities of the Croatian Middle Ages. Authority and Property*, ur. Irena Benovsky Latin i Zrinka Pešorda Vardić (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2014), 295-326.

mljišta u predgrađu, spominje se i općinski teren (*territorio comunis*), a od 1282. godine sustavno s česticama u najmu na kojima je bilo dopušteno podizati privatne (drvene) kuće za stanovanje te dućane i klupe za prodaju.³⁸ U odredbi Knjige carinarnice, možebitno iz razdoblja između 1286. i 1288. godine, *platea burgi* protezala se *a porta de mari usque ad portam de Pila*.³⁹ Iako tada tek središte novoga predgrađa, prostor buduće Place već je 80-ih godina 13. stoljeća bio gospodarski vrlo aktivan te su ondje stanovali i poslovali mnogi obrtnici, primjerice zlatari, i trgovci.⁴⁰ Odlukom vlasti da prostor novoga predgrađa ostane u općinskome vlasništvu, iako su pojedine enklave još bile u privatnome vlasništvu, stvorili su se pravni i prostorni preduvjeti za nastanak dubrovačkoga *Fonda općinskih nekretnina*.⁴¹ Nakon požara 1296. godine i nove regulacije ulica, glavna gradska komunikacija postaje, novooblikovana ulica Između polača, paralelna s ulicom Od puča, koja se nalazila između privatnih i općinskih zemljišta.⁴² Ulogu glavne ulice-trga od 1304. godine, u vrijeme kada je nekadašnje predgrađe postalo središtem grada, konačno preuzima novooblikovana Placa, gospodarski najvrjedniji dio općinskoga fonda nekretnina.⁴³ Ovaj novi odnos središta i periferije ogleda se i u novoj podijeli na gradske seksterije koja se spominje prvi puta 1309. godine.⁴⁴

Na zapadnom kraju Place (kod zapadnih vrata od Pila), dubrovačka je općina 1317. godine dodijelila Maloj braći nekad privatno zemljište za izgradnju novog samostana.⁴⁵ Tijekom prve polovice 14. stoljeća prostor Place u općinskom vlasniš-

³⁸ Popis pod imenom *Incipit burgus* iz te godine (1282.) umetnut je i u *Knjigu općinskih nekretnina* iz 1286. godine (K -1) (*Liber de introitibus stacionum et territoriorum comunis*) s imenima vlasnika oko 170 drvenih kućica na općinskome zemljištu, uglavnom obrtnika. *Knjige nekretnina I*, 119; Benyovsky Latin, Zelić, "Dubrovački fond općinskih nekretnina", 29. Već u *Knjizi odredaba carinarnice* nalazimo i na prvi spomen raspolaganja javnim površinama za kratkoročni najam i trgovinu. *Liber statutorum doane civitatis Ragusii MCCLXXVII / Knjiga odredaba dubrovačke carinarnice 1277*, prir. Josip Lučić (Dubrovnik: Historijski arhiv u Dubrovniku, 1989); Benyovsky Latin, Zelić, "Dubrovački fond općinskih nekretnina", 28.

³⁹ Riječ je o odredbi kojom je zabranjeno bacanje smeća. *Liber statutorum doane civitatis Ragusii*, 393, 440.

⁴⁰ Benyovsky Latin i Ledić, "Posjed obitelji Volcassio", 46.

⁴¹ Općinske nekretnine počeo je popisivati kancelar Tomasino de Savere. Njegov je popis iz 1282. godine umetnut u prvu *Knjigu općinskih nekretnina* iz 1286. godine, koju nastavlja voditi kancelar Aço *quondam* Jacobi de Titulo. Benyovsky Latin, Zelić, "Dubrovački fond općinskih nekretnina", 65.

⁴² *Statut grada Dubrovnika*, knjiga VIII, gl. 57.

⁴³ Danko Zelić, "Utilitas et lucrum - općinske kuće u srednjovjekovnom Dubrovniku", u: *Umjetnost i naručitelji: Zbornik Dana Cvita Fiskovića*, ur. Jasenka Gudelj (Zagreb: Institut za povijest umjetnosti; Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2010), 9-24.

⁴⁴ *Statut grada Dubrovnika*, knjiga VIII, gl. 60; Danko Zelić, "Dva požara, dvije obnove, dva stila: prilog poznavanju dubrovačke stambene arhitekture sredinom 16. stoljeća", *Peristil* 56 (2013), br. 1; Lukša Beritić, "Ubikacija nestalih građevinskih spomenika u Dubrovniku I", *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 10 (1956): 17.

⁴⁵ *Libri reformationum*, sv. 2, 313; HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2., kutija 10, br. dok. 113 (Nije numerirano.). Tada se istočno od Male braće spominje *territorium illorum de Surco*, a prema izvorima već od konca 13. stoljeća znamo da su tu zemljišta posjedovale i druge vlasteoske obitelji. Rod Sorgo

tvu⁴⁶ prestaje biti ulica uz koju su se nalazile općinske čestice namijenjene izgradnji privatnih kuća za stanovanje i poslovanje, te se planirano pretvarala u prostor namijenjen samo poslovanju. U tom su smislu ključne bile 1326. i 1327. godina, u kojima je Veliko vijeće raspravljalo o realizaciji tog velikog pothvata.⁴⁷ Između ostalog, zaključeno da će nove kuće biti u vlasništvu općine,⁴⁸ a u odluci iz 1333. godine izričito je naglašeno da su to kuće sagrađene *per mercatores*.⁴⁹ Prije izgradnje novih kamenih kuća na južnom obodu Place (gradnja je trajala do 50-ih godina 14. stoljeća) srušene su postojeće drvene kuće, a vlasnicima je isplaćena naknada.⁵⁰

Blokovi⁵¹ južnog oboda Place sredinom 14. stoljeća Place završavali su novopopločenom⁵² ulicom Lučaricom, odnosno trgom ispred novosagrađene crkve gradskoga zaštitnika sv. Vlaha.⁵³ Godine 1356. ispred crkve Sv. Vlaha počela je izgradnja luže.⁵⁴

imao je kuće “na Pilama” još od konca 13. stoljeća, a promjene se mogu kontinuirano pratiti od pojave notarijata krajem 70-ih godina 13. stoljeća i prvoga popisa općinskih nekrentina. Benyovsky Latin, “Dubrovnik’s Burgus of St. Blasius”, 296-326.

⁴⁶ Istočno od franjevačkog samostana, na sjevernom obodu Place, još su postojala privatna zemljišta.

⁴⁷ *Monumenta Ragusina. Libri reformationum* (dalje *Libri reformationum*), sv. 5, ur. Josephus Gelcich (Zagreb: JAZU, 1897), 212, 221, 228; Benyovsky Latin i Zelić, “Dubrovački fond općinskih nekrentina”, 36; Zelić, “Utilitas et lucrum”, 11.

⁴⁸ *Libri reformationum*, sv. 5, 221. Gradnja je počela 1327. godine kod kuća obitelji Volcassio i nastavila se prema zapadu. Lukša Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika* (Zagreb: Zavod za arhitekturu i urbanizam Instituta za likovne umjetnosti JAZU, 1958), 19; Benyovsky Latin i Zelić, “Dubrovački fond općinskih nekrentina”, 36, 144; Zelić, “Utilitas et lucrum”, 11; HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2., kutija 10, br. dok. 144, str. 39. Godine 1327. se u Malome vijeću se regulira držanje klupa ispred dućana i kod šandarca. *Libri reformationum*), sv. 5, 244.

⁴⁹ *Libri reformationum*, sv. 5, 380.

⁵⁰ Zelić, “Utilitas et lucrum”, 11-12.

⁵¹ Pojam “općinske kuće” podrazumijeva zbirni naziv jer se, arhitektonski gledano, nije radilo o zasebnim građevinama nego dijelovima blokova/nizova građenih u jedinstvenim zahvatima. U administrativnome smislu pojam “općinska kuća” (u jednini) jest tehničke naravi i označava funkcionalnu, iznajmljivanju namijenjenu cjelinu. Zelić, “Utilitas et lucrum”, 13.

⁵² Godine 1328. ta je ulica popločena od Lavljih vrata do Place. HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2., kutija 10, br. dok. 144, str. 41-42; *Via calligariorum* (Crevljarska, današnja ulica Od puča) daje se popločati 1335. godine; *Libri reformationum*, sv. 2, 356. Tijekom 14. stoljeća počinje popločavanje gradskih ulica opekom i kamenim pločama. Risto Jeremić i Jorjo Tadić, *Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika I* (Beograd: Biblioteka Centralnog higijenskog zavoda, 1938), 49; Marija Planić, Lončarić, “Ceste, ulice i trgovi srednjovjekovnog Dubrovnika”, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 29 (1990): 165, 167.

⁵³ Odluka o gradnji crkve donesena je 1348. godine, a odluka o dovršetku potječe iz 1389. godine. Detaljnije o izgradnji crkve vidi: Ivica Žile, “Zaštitna arheološka istraživanja crkve sv. Vlaha u povijesnoj jezgri grada Dubrovnika”, *Starohrvatska prosvjeta* III 35 (2008): 184-195; Ana Marinković, “Kasnosrednjovjekovna crkva sv. Vlaha”, u: *Zborna crkva sv. Vlaha u Dubrovniku*, ur. Katarina Horvat-Levaj (Dubrovnik; Zagreb: Dubrovačka biskupija - Zborna crkva sv. Vlaha; Institut za povijest umjetnosti; ArTresor naklada d.o.o., 2017), 62-69.

⁵⁴ HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2., kutija 10, br. dok. 113 (nije numerirano). O uređenju grada u prvoj polovici 14. stoljeća, osobito o luži vidi: Marija Planić Lončarić, “Dubrovačka luža”, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 14 (1990): 93-95.

Popisi općinskih dućana južnog oboda Place iz 1359. i 1360. godine svjedoče da su one tada ponajviše bile u najmu vlastele.⁵⁵ Gradske su vlasti mogle upotrijebiti te nekretnine i za smještaj angažiranih majstora, pa je, primjerice, 1390. godine Malo vijeće dodijelilo jednu kuću s dućanom na Placi slikaru Petru za vrijeme njegova boravka i rada u gradu.⁵⁶ Ove su se općinske nekretnine vjerojatno nalazile u općinskim kućama na Placi između Široke ulice i Pila,⁵⁷ koje su građene tek od sedamdesetih godina 14. stoljeća,⁵⁸ u razdoblju nakon požara 1370. godine.

Nakon toga požara zabranjena je daljnja izgradnja većinski drvenih kuća.⁵⁹ Na Placi su sve općinske kuće bile građene od kamena, a i one privatne morale su prve biti zamijenjene kamenima.⁶⁰ Na istočnome kraju sjevernog oboda Place općinske kamene kuće podizale su se, pak, od kraja pedesetih godina 14. stoljeća kao dvostruki objekti u šest tipskih blokova, a prethodno su porušeni postojeći dućani i kuće. U srpnju 1356. godine Veliko je vijeće zaključilo da se započne radovima *a capite sponcie*,⁶¹ dakle zapadno od mjesta gdje se gradi novi gostinjac iza i kraj postojeće carinarnice⁶² smještene uz gradski bedem i istočna gradska vrata.

Zapadnije, općinski blokovi sjevernog oboda Place završavali su novom (danas nepostojećom) crkvom, posvećenom bokeljskim mučenicima sv. Petru, Lovri i Andriji, poznatom kao crkvom sv. Petilovrijenaca.⁶³ Zbog njezine gradnje, započete 1363. godine a koja je trajala desetljećima, također su porušene privatne drvene kuće, a njihovi su vlasnici, dijelom zlatari, oštećeni.⁶⁴ Čini se da se radilo

⁵⁵ Benyovsky Latin i Zelić, "Dubrovački fond općinskih nekrenina", 40. Popis iz 1364. godine vidi u: *Knjige nekretnina I*, 81-82.

⁵⁶ *Odluke dubrovačkih vijeća 1390-1392*, prir. Nella Lonza i Zdravko Šundrica (Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2005), 84. Doduše, 1396. godine je isto vijeće zaključilo da mu se uskrati daljni boravak u njoj. *Odluke dubrovačkih vijeća 1395-1397*, prir. Nella Lonza (Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2011), 129.

⁵⁷ Tu su kuće bile samo dijelom u općinskome vlasništvu.

⁵⁸ Zelić, "Utilitas et lucrum", 11-12.

⁵⁹ Benyovsky Latin, Zelić, "Dubrovački fond općinskih nekrenina", 43; *Liber omnium reformationum civitatis Ragusii*, ur. Aleksandar Solovjev (Beograd: SKA, 1936), pag. XV, c. 10, str. 85-86.

⁶⁰ Benyovsky Latin, Zelić, "Dubrovački fond općinskih nekrenina", 43; *Liber omnium reformationum*, pag. XV, c. 11, str. 86.

⁶¹ *Libri reformationum*, sv. 2, 156-157; Beritić, *Urbanistički razvitak*, 19; Zelić, "Utilitas et lucrum", 11-12. Prijepis i u: HR-DADU 460 *Obitelj Beritić 1.2.2.*, kutija 10, br. dok. 113 (nije numerirano.)

⁶² Zgrada carinarnice spominje se u odredbi nakon požara iz 1296. godine. *Statut grada Dubrovnika*, knjiga VIII., gl. 57. Godine 1302. spominje se na *campusu*. Godine 1356. uz nju se gradi gostinjac (*osteria*), i to na mjestu gdje je 1347. godine bio predviđen hospital, te su prethodno srušene drvene kuće, a 1360. godine odlučeno je ostaviti jednu sobu koja se nalazila pored carinarnice da u njoj mogu boraviti čuvari. *Libri reformationum*, sv. 1, 266; *Libri reformationum*, sv. 2, 163, 165, 289; Beritić, *Urbanistički razvitak*, 19, 38.

⁶³ *Libri reformationum*, sv. 3, 277-278; Beritić, "Ubikacija I," 58-59; Ines Ivić, "Crkva i kult sv. Petilovrijenaca u srednjovjekovnom Dubrovniku", *Peristil* 59 (2016), br. 1: 19.

⁶⁴ *Libri reformationum*, sv. 3, 278, 282; *Odluke dubrovačkih vijeća 1395-1397*, 106; Ivić, "Crkva i kult sv. Petilovrijenaca", 19. U odluci kojom je određeno rušenje tih kuća na lokaciji predviđenoj za novu

o planskom izmještanju obrtnika s prostora Place, koji se cijelim nizom odluka oblikovao u reprezentativni i prije svega, trgovački prostor. Potvrđuje to i jedan zaključak Maloga vijeća iz 1359. godine o davanju u najam poslovnih prostora *in Platea*, u kojoj se izvjesnom Nadihni Bogdanoviću daje u petogodišnji zakup dućan pod uvjetom da unutra ne bude “ni ulja, ni sira, ni mesa, a ni zlatnine, te da se ne bavi zlatarskim poslom u njemu.”⁶⁵ Obrtnici su polako preseljavani u prostor relativno blizu Place, ali ne izravno na njoj. Primjerice, zlatari su svoje dućane i kuće kasnije imali zapadno od carinarnice, u ulici nazvanoj upravo po njima – Zlatarskoj. I odluka o obrtnicima iz 1359. godine, kao i prvi podaci o najmu općinskih dućana na južnom obodu Place iz iste godine, doneseni su nakon politički prijelomne 1358. godine (kad je okončana mletačka vlast u gradu), i preispitivanja stanja vezanog uz administriranje javnim nekretninama.⁶⁶

Već je 1360. godine u prizemlju općinskog gostinjca,⁶⁷ bilo smješteno sedam zlatarskih dućana,⁶⁸ a te su godine održane i javne dražbe kojima su te prostore unajmljivali upravo zlatari.⁶⁹ U razdoblju nakon požara koji je zahvatio grad 1370. godine,⁷⁰ 1386. godine spominju se novi dućani, moguće u novim, kamenim, općinskim kućama, namijenjeni zlatarima “*ut comune consequatur utilitatem et lucrum.*”⁷¹ Oni su zasigurno bili popisani u novoj, nažalost samo djelomično očuvanoj, Knjizi općinskih nekretnina iz 1382. godine.⁷² Kasnije su, početkom 15. stoljeća, podignute kamene općinske kuće u dvije zapadnije ulice, Kovačkoj i Lojarskoj,⁷³ čiji nazivi svjedoče koji su obrtnici izmješteni u tu zonu.

crkvu navedena su imena njihovih vlasnika. Uz ostale, spomenuta je kuća Boloja kovača koji je obeštećen sa 100 perpera, a navedeno je i ime Milče de Čira, koji je vrlo vjerojatno bio zlatar Mile koji je oporučno ostavio legat za izgradnju oltara u novoj crkvi, o čemu su 1395. godine skrbili izvršitelji njegove oporuke. Usporedi: *Libri reformationum*, sv. 3, 282 i *Odluke dubrovačkih vijeća 1395-1397*, 63.

⁶⁵ “*Nadichne Bochdanovich per minus consilium deliverata fuit stacio quam tenebat Čure de Caboga pro annis quinque, pro yperperis XXV in anno, cum condicione, quod non possit tenere in ipsa oleum, caseum, nec carnes, nec aurifices vel facere fieri artem aurificum in ipsa.*” *Libri reformationum*, sv. 3, 6.

⁶⁶ Benyovsky Latin, Zelić, “Dubrovački fond općinskih nekrenina”, 45.

⁶⁷ *Libri reformationum*, sv. 2, 165; HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 113 (nije numerirano).

⁶⁸ *Libri reformationum*, sv. 3, 25; Zelić, “Utilitas et lucrum”, 11.

⁶⁹ *Libri reformationum*, sv. 3, 36, 38.

⁷⁰ Nakon 1370. godine, drvene kuće u prostoru između Place i ulice Prijeki, koje nisu stradale u požaru, smjele su se i dalje koristiti, ali nisu se smjeli dograđivati novi drveni dijelovi. *Liber omnium reformationum*, pag. XV, c. 11, str. 86.

⁷¹ *Odluke veća Dubrovačke Republike II*, prir. Mihailo Dinić (Beograd: SANU, 1964), 299; Zelić, “Utilitas et lucrum”, 12. Beritić, *Urbanistički razvitak*, 19; HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2., kutija 10, br. dok. 113. (Nije numerirano); *Libri reformationum*, sv. 2, 163. Godine 1383. gradi se i skladište soli te se otvaraju vrata sjeverno od Sv. Nikole. Mihailo Dinić, *Odluke veća Dubrovačke Republike I* (Beograd: SANU, 1951), 328; Lukša Beritić, “Ubikacija I”, 38-39, 46-47.

⁷² Benyovsky Latin, Zelić, “Dubrovački fond općinskih nekrenina”, 45.

⁷³ *Knjige nekretnina I*, 203, 208-215, 220-227, 228; Zelić, “Utilitas et lucrum”, 12.

Tijekom tih aktivnih graditeljskih godina druge polovice 14. stoljeća, točnije 1360. godine, odlučeno je popločati Placu od Pila do Divone (carinarnice), pa odatle i javni prostor prema jugu sve do Vrata od Pustijerne.⁷⁴ Da je Placa bila prostor planirane reprezentativne namjene, sugerira i odluka iz 1381. godine kada je u Malome vijeću donesena zabrana o držanju životinja na Placi od Vrata od Pila pa sve do istočnih gradskih vrata i prostora oko dominikanskoga samostana.⁷⁵ Placa se preuređivala i u zadnjim desetljećima 14. stoljeća - primjerice, rješavalo se pitanje odvodnje na njoj, a na istočnome kraju, gdje su izmještena gradska vrata, intenzivno se dograđivala crkva gradskog zaštitnika⁷⁶ i obližnji Knežev dvor.⁷⁷

Prilog 6. Prikaz Place na planu iz 16. stoljeća, Torino (Archivio di Stato di Torino, Biblioteca Antica, Architettura militare, disegni di piazze e fortificazioni, parte su pergamena, Vol. V, Pianta della citta. Dubrovnik. f. 180)

⁷⁴ HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2., kutija 10, br. dok. 144, str. 41-42; *Libri reformationum*, sv. 3, 48.

⁷⁵ "(...) quod nullus a modo in antea audeat vel presummat tenere aliqua animalia ad Pillas in Platea comunis circa ecclesiam fratrum minorum, circa ecclesiam puncellarum intus portam Pillarum et extra portam Pillarum usque ad aliam portam extrinsecam Pillarum, nec a concha ecclesie fratrum predicatorum citra circa ecclesiam et scalas dictorum fratrum predicatorum usque ad portam magnam civitatis (...)", Dinić, *Odluke veća I*, 170. Te 1381. godine počeo se pojačavati zid kod dominikanskoga samostana, a 1387. godine istočna gradska vrata kod carinarnice promijenila su i izgubila svoju dotadašnju svoju funkciju i više se nisu zatvarala. Beritić, "Ubikacija I," 26. Tijekom druge polovice 14. stoljeća veliki dio gradskih odluka odnosio se upravo na ojačavanje gradskih bedema i tornjeva. HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2., kutija 10, br. dok. 144, str. 52-98, 105-203.

⁷⁶ *Odluke dubrovačkih vijeća 1390-1392*, 212, 234, 389; *Odluke dubrovačkih vijeća 1395-1397*, 76, 171, 177.

⁷⁷ O uređenju Dvora u tome razdoblju vidi: Nada Grujić, "Knežev dvor u Dubrovniku prije 1435. godine", *Prilozi za povijest umjetnosti u Dalmaciji* 40 (2003 – 2004): 149-171, 156.

U – za Dubrovnik “zlatnome” – 15. stoljeću općinske su se zgrade i javni prostori⁷⁸ uređivali kako bi na najbolji način služili za političke,⁷⁹ obrambene,⁸⁰ gospodarske i, dakako, svakodnevne potrebe grada pa se i nadalje rješavalo pitanje kanalizacije⁸¹ i vodovoda.⁸² Godine 1407. donesena je odluka o novome popločavanju i “uljepšavanju” gradskih ulica,⁸³ koje pratimo i tijekom sljedećih desetljeća.⁸⁴ Time se Dubrovnik potpuno uklapao u trend prisutan diljem europskih gradskih zajednica, koje su osobito tijekom 14. stoljeća ulagale velike količine novca i truda u popločavanje i održavanje ulica i trgova.⁸⁵

⁷⁸ Renata Novak Klemenčić, “Obnova spomenikov v Dubrovniku v prvi polovici 15. stoletja”, u: *Arhitekturna zgodovina*, ur. Renata Novak Klemenčić i Martina Malešič (Ljubljana: Oddelek za umetnostno zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2014), 13.

⁷⁹ Višekratno, zbog stradavanja u požarima i eksplozijama baruta, obnavlja se najreprezentativnija zgrada, sjedište vlasti i simbol gradske autonomije – Knežev dvor. Nada Grujić, “Onofrio di Giordano della Cava i Knežev dvor u Dubrovniku”, u: *Renansans i renesanse u umjetnosti Hrvatske*, ur. Predrag Marković i Jasenka Gudelj (Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2008), 9-50; Renata Novak Klemenčić, “Rekonstrukcija fasade Kneževoga dvora v Dubrovniku v času prenove Onofria di Giordano della Cava”, *Annales, Series Historia et Sociologia* 24 (2014), br. 2: 253-260. Odluke vijeća o izgradnjama na Kneževom dvoru tijekom 15. stoljeća vidi: HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, dok. 111, str. 3, 9, 11, 14, 15, 16, 17, 26-27, 40, 47 itd. Vidi i: Nada Grujić, “Knežev dvor u odlukama dubrovačkih vijeća od 1400. do 1450. godine”, u: *Mapping urban changes / Mappiranje urbanih promjena*, ur. Ana Plosnić Škarić (Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017), 161-180.

⁸⁰ Prijepisi odluka vijeća koje se odnose na fortifikacije: HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. 114, 115, 116, 127 (god. 1415-1459), 128 (god. 1459-1508); Lukša Beritić, *Utvrdjenja grada Dubrovnika* (Zagreb: JAZU, 1955), *passim*.

⁸¹ Beritić, *Urbanistički razvitak*, 23-26. M. Mojaš, M. Oreb i L. Peko, *Elaborat o kanalizacionoj mreži Dubrovnika* (Dubrovnik: Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnik, 1982), *passim*; Ivica Žile, “Srednjovjekovna kanalizacija grada Dubrovnika”, *Starohrvatska prosvjeta* III 34 (2007): 437-449; Risto Jeremić, Jorjo Tadić, *Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika* III (Beograd: Biblioteka Centralnog higijenskog zavoda, 1940.), 11-14, 18-20, 24.

⁸² Prijepise odluka Vijeća o izgradnji vodovoda i fontane vidi u: HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 111, str. 16-17, 20, 22-25. O izgradnji vodovoda gotovo kao suvremenik piše i Filip de Diversis: De Diversis, *Opis*, 59-62. Usporedi: Jeremić i Tadić, *Prilozi za istoriju zdravstvene kulture* I, 36-47; Beritić, *Urbanistički razvitak*, 24; Relja Seferović i Mara Stojan, “Čudo vode: prolegomena za ranorenesansni vodovod u Dubrovniku”, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 44 (2006): 95-137.

⁸³ Odluka o popločanju svih ulica donijeta je 1407. godine (*De modo et ordine salicandi stratas civitatis. Liber viridis*, ur. Branislav M. Nedeljković (Beograd: SANU, 1984), 85-91, c. 119; HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 110, str. 45; Jeremić; Tadić, *Prilozi za istoriju zdravstvene kulture* I, 49-51. Vidi i: DUCAC 1407/23; Beritić, *Urbanistički razvitak*, 26.

⁸⁴ O tome prijepisi odluka Maloga vijeća: HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 125, str. 52, 56, 57, 84, 91, 104 itd. Oni kojima je bilo dopušteno graditi kuće na Prijekom bili su dužni i popločati ulice. HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 125, str. 67 (*Min. Cons.*, 9, f. 136). Između ostaloga, 1438. godine popločava se ulica koja je počinjala *a puteis ecclesiae Sancti Jacobi usque prope domum Natali de Bono, et domum illorum de Cotrulio* (!). HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 125, str. 61 (*Min. Cons.*, 7, f. 212). Vidi i: DUCAC 1444/11.

⁸⁵ Usporedi, primjerice, Romano, *Markets and Marketplaces*, 144.

Prema Filipu de Diversisu, koji je njome svakodnevno šetao tijekom svojih sedam godina boravka u Dubrovniku sredinom 15. stoljeća, “gradska Placa, prilično široka u odnosu na veličinu grada koji se stere kao izdužena školjka, sva je popločana opekama“. Dodao je da su “tako popločane i sve glavne ulice, na isti način kao i uličice u Veneciji.”⁸⁶ Tijekom 15. stoljeća, u razdoblju kada su na Placi antunini bili najprisutniji, ova se ulica-trg izgledom i funkcionalno oblikovala u središnji gospodarski prostor *par excellance* dobivši novu opremu i detalje.⁸⁷ Godine 1412. bilo je određeno rušenje kućica i drvenih daščara za prodaju (*capanas sive domunculas aliquas super Platea et tam vendentis oleum quam mercis*), očito sa željom da se takav tip prodajnog prostora ukloni iz najprestižnije gospodarske zone. Ako je netko želio, mogao je napraviti takve kioske *super territorio comunis post domus aurificum vacuo*.⁸⁸ Inače, taj tip poslovnih prostora bio je također u sustavu općinskih naknada jer su, prema odredbi s početka 14. stoljeća, svi koji su sagradili daščare u kojima su prodavali ulje, sir ili druge stvari bili dužni općini plaćati određeni iznos.⁸⁹

I na trgu ispred crkve sv. Vlaha bilo je određeno rušenje drvenih daščara i njegovo popločavanje 1415. godine.⁹⁰ Na ovome su mjestu gradske vlasti 1418./1419. godine odlučile postaviti Orlandov stup, na mjestu starijega *carrusa* iz 14. stoljeća.⁹¹ Iste je 1419. godine odlučeno podići zvonik na tri zvona na crkvi Petilovrijenaca, što je dovršeno 1425. godine kada se u nju premjestilo sjedište bratovštine suknara.⁹² Na crkvi gradskoga parca također su se tijekom 15. stoljeća vršili opsežni radovi, koji su ovome prostoru dali još veću važnost i

⁸⁶ De Diversis, *Opis*, 47.

⁸⁷ Marija Planić Lončarić, “Ceste, ulice i trgovi”, 167.

⁸⁸ DUCAC, 1412/63.

⁸⁹ *Liber omnium reformationum civitatis Ragusii*, pag. I, cap. XV, str. 16. (*Super facientibus domos de storiis in Platea*); Benyovsky Latin, Zelić, “Dubrovački fond općinskih nekretnina”, 28.

⁹⁰ HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2., kutija 10, br. dok. 125, str. 1. Vidi isto: DUCAC 1415/39. Neke su daščare gradske vlasti ipak odobravale. Prema Knjizi općinskih nekretnina, Vlahuša Đivković držao je 1471. godine kod prvog južnog bloka *una stazonzella al canton della Piazza*, gdje mu je bilo dopušteno prodavati kruh. *Knjige nekretnina* I, 269.

⁹¹ HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2., kutija 10, dok. br. 125, str. 10. Vidi isto: DUCAC 1419/29; Ilija Mitić, “Orlandov stup u Dubrovniku”, *Anali Historijskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 10-11 (1966): 236-238; Janeković Römer, *The Frame of Freedom*, 564-566.

⁹² Ivić, “Crkva i kult sv. Petilovrijenaca”, 19.

reprezentativnost.⁹³ Pregrađivala se i Divona,⁹⁴ pokraj koje su podignuti škola⁹⁵ i žitno skladište.⁹⁶

Sve ove intervencije u podizanju reprezentativnosti Place kulminirale su i na normativnoj razini. U zakonskoj odredbi iz 1436. godine vlasti su izričito naglasile da je Placa “glavno sastajalište vlastele i trgovaca i mora u svako vrijeme biti uredna i čista.”⁹⁷ Godine 1434. ponovljena je odredba kojom se zabranjuje držanje kućica na Placi, što znači da se svakodnevni život Place nije nužno poklapao s odredbama vijeća kojima su drvene kućice već bile “prognane” s najprestižnije lokacije u gradu.⁹⁸ Veliko je vijeće tada odredilo i da se mora ukloniti sve *in via pallaciorum comunis ab ecclesiam Sancti Petri, Laurentii et Andree usque ad Sponziam*, gdje su također bile općinske kuće, u današnjoj ulici Između polaća.⁹⁹

Na zapadnome kraju Place 1436. godine odlučeno je podići fontanu, u čemu je važnu ulogu imao jedan od tada najmoćnijih antunina Jakov Kotrulj, dovevši uglednoga napuljskog graditelja Onofrija di Giordana dela Cava u grad.¹⁰⁰ Placa je i na istočnome kraju završavala novom malom “Onofrijevom” fontanom, sagrađenom 1438. godine. I privatne su se kuće morale prilagoditi izgledu podignutih općinskih kuća. Primjerice, sačuvana je odredba iz 1488. godine prema

⁹³ Odluke Maloga vijeća iz 1420-ih vezane uz gradnju crkve vidi prepisane u: HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 125, str. 12-15, 17, 20, 21, 24 itd.; DUCAC 1420/26, 1420/36, 1421/45, 1422/52. Opširnije o gradnji u: Marinković, “Kasnosrednjovjekovna crkva sv. Vlaha”, 79; Renata Novak Klemenčić, “Cerkev sv. Vlaha v Dubrovniku v dvajsetih letih 15. stoletja in Bonino di Jacopo da Milano”, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. s. 47 (2011): 60-74.

⁹⁴ Beritić, “Ubikacija I”, 39. Prijepise odredbi vijeća korištenih u tome Beritićevom radu vidi u: HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kut 10, br. dok. 125, str. 2-3; HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 3, br. dok. 51. Prijepise odluka Maloga vijeća o radovima na Sponzi u 15. stoljeću, cisterni, skladištima, trijemu i drugim objektima vidi u: HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2., kutija 10, br. dok. 125, str. 88. Vidi i : DUCAC 1415/43.

⁹⁵ De Diversis, *Opis*, 56-57.

⁹⁶ O izgradnji skladišta za sol: HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2., kutija 10, br. dok. 110, str. 45 (*Min. Cons.* 15, f. 159).

⁹⁷ “(...) *che la citade e piazza nostra, la qual e il principal stazo deli zentilhomeni e mercadanti sia e remagna de ugni tempo neta e monda...*” DUCAC 1436/35; Janeković Römer, *The Frame of Freedom*, 359.

⁹⁸ DUCAC 1434/57.

⁹⁹ DUCAC 1434/9.

¹⁰⁰ De Diversis, *Opis*, 59; DUCAC 1436/95; Renata Novak Klemenčić, “Dubrovniška velika fontana”, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. s. 39 (2003): 57-91; Grujić, “Onofrio di Giordano della Cava”, 11; Krasanka Majer Jurišić i Edita Šurina, *Velika Onofrijeva fontana u Dubrovniku. Povijesnoumjetnička i konzervatorska studija*. (Zagreb: Ministarstvo kulture, 2016); Renata Novak Klemenčić, “Artistic Exchange Between Dubrovnik and Naples in the Time of Alfonso d’Aragona”, *Convivium V* (2018), br. 1: 172-173. O Jakovu Kotrulju, aktivnom poduzetniku i dubrovačkom diplomatu, vidi: Zdenka Janeković Römer, “Benedikt Kotrulj: U potrazi za savršenim trgovcem”, u: *Libro del arte dela mercatura = Knjiga o vještini trgovanja*, ur. Zdenka Janeković Römer (Dubrovnik; Zagreb: Zavod za povijesne znanosti HAZU i Hrvatski računovođa, 2009), 38-39 te niže u ovome tekstu.

kojoj su kuće obitelji Crieva morale biti građene tako da širine kuća i ulica odgovaraju općinskim kućama južnoga dijela Place.¹⁰¹

Prilog 7. Općinsko zemljište u Dubrovniku – seksterij Sv. Nikole

**OPĆINSKE NEKRETNINE U GRADU
- SHEMATSKI PRIKAZ GLAVNIH SKUPINA, STANJE POLOVICOM 15. ST.**

- Općinska zemljišta s privatnim kućama iznad ulice Prijeko
 - Općinske kuće s dućanima na južnoj strani Place
 - Općinske kuće s dućanima na sjevernoj strani Place
 - Općinske kuće i dućani u ulicama zapadno od Sponze
 - Zone i blokovi privatnog i mješovitog vlasništva
- **ORIJENTIRI:** 1. Onofrijeva fontana (velika), 2. Mala braća, 3. Sigurata, 4. Petilovrijenci, 5. Kovnica, 6. Knežev dvor, 7. Sv. Vlaho, 8. Vijećnica, 9. Onofrijeva fontana (mala), 10. Divona, 11. Sv. Nikola

¹⁰¹ HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 125, str. 134 (*Min. Con.* 23, 153v (9. 10. 1488)

U 16. stoljeću donesene su odredbe koje su dodatno unijele red i reprezentativnost u javni prostor. Intenzivno se ulagalo u javne objekte – osobito fortifikacije¹⁰² i javne zgrade,¹⁰³ gradske crkve¹⁰⁴ te nadalje u infrastrukturu – kanalizaciju,¹⁰⁵ ulice i trgove.¹⁰⁶ Primjerice, 1512. godine ponovno je određeno rušenje (očito još postojećih) drvenih kioska koji su postojali ispred dućana na zapadnome kraju Place (*destrui omnia soffita et domunculas de lignamine ante stationes ad plateam*) i u Širokoj.¹⁰⁷ Za držanje klupa (*tectus et tabulis*) bilo je također određeno plaćanje najma.¹⁰⁸

I istočni se dio Place tih godina također nastavio uređivati.¹⁰⁹ Godine 1513. bilo je zabranjeno zauzimati prostor pred Divonom i tamo prodavati voće jer je on trebao ostati slobodan za održavanje dražbi. To je zasigurno bilo povezano i s izgradnjom nove zgrade carinarnice od 1515. do 1518. godine,¹¹⁰ koja je trebala ujediniti nekoliko općinskih zgrada smještenih iz stari gradski bedem. Godine 1517. odlučeno je i da se kovnica novca (*Zecha*) preseli iz općinske kuće na južnoj strani Place u Zlatarsku ulicu.¹¹¹ Radi proširenja Divone prema zapadu rušile su

¹⁰² HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 18 (bilježnica s prijepisima odluka Vijeća umoljenih o fortifikacijama 1568-1640.), br. dok. 121 (odluke Vijeća umoljenih 1657-1659).

¹⁰³ Prijepisi odredbi o uređenju Dvora vidi u: HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2., kutija 10, br. dok. 125, str. 20 (*Min. Cons.* 30, f. 49b); dok. 126, str. 23 (*Min. Cons.* 30, f. 134v); dok. 126, str. 38 (*Min. Cons.* 32, f. 219v); HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 111, str. 175 (*Rog.* 35, 133v); str. 181, 185 (*Rog.* 36, f. 61, 74). Vidi i: Nada Grujić, "Arhitektura Kneževa dvora u doba renesanse: obnove u 15. i 16. stoljeću", u: *Knežev dvor u Dubrovniku: Utvrda, palača, muzej* (Dubrovnik: Muzej grada Dubrovnika, 2016), 35-71.

¹⁰⁴ Na primjer, popravci katedrale 1521. godine. HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 111, str. 188 (*Rog.* 36, f. 5v).

¹⁰⁵ HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 126, str. 31 (*Min. Cons.* 31, f. 179v.). O vodovodu vidi: HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 111 (*Rog.* 31, f. 135). O odlukama Vijeća umoljenih glede urbanističkih intervencija poslije potresa 1520. godine vidi: HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 111 (1509. god.); br. dok. 112, str. 4 (*Min. Cons.* 28, f. 123).

¹⁰⁶ O uređenju Crevljarske i Široke ulice te trga ispred Kneževa dvora vidi u: HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 126, str. 9, 29-30, 60 (*Min. Cons.* 31, f. 103; 35, f. 49).

¹⁰⁷ HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 111, str. 146 (*Rog.* 32, f. 144).

¹⁰⁸ HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10 (*Cons. Rog.* 32, f. 144, 153v.); Beritić, *Urbanistički razvitak*, 21.

¹⁰⁹ Spominje se uređenje istočnoga dijela Place 1504. godine (štarcarca, crkva sv. Vlaha). HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 112, str. 2 (*Min. Cons.* 28, f. 69v, 215v).

¹¹⁰ O uređenju prostora oko Sponze, izradi modela i izgradnjama u Sponzi prijepise odredbi Maloga vijeća vidi u: HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2., kutija 10, br. dok. 126, str. 27, 34-36, 43-45 (*Min. Cons.* 30, f. 251v; 39, f. 106; 32, f. 109, 136v, 153; 33, f. 3, 11, 66v). Prijepise Vijeća umoljenih vezane uz Sponzu vidi u: HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 111, str. 157, 160, 167-169, 173 (*Rog.* 33, f. 186; 35, f. 5, 58v).

¹¹¹ Mihajlo Dinić, "Dubrovačka kovnica u 1422. godini", *Istorijski glasnik* 1-2 (1976): 81-91; HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 111 (*Rog.* 34, f. 90-90v). Godine 1515. donesene su odredbe o kanalizaciji u seksteriju Sv. Nikole kod općinskih kuća u Zlatarskoj, Kovačkoj i Lojarskoj ulici. HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 111 (*Rog.* 33, f. 180).

se postojeće zlatarnice na istočnoj strani Zlatarske ulice,¹¹² a na drugome, zapadnom kraju Place godine 1517. podignut je zid uz samostan Male braće.¹¹³

Međutim, tijekom tih urbanističkih uređenja početkom 16. stoljeća grad je u svibnju 1520. godine pogodio jak potres nakon čega se nužno moralo ulagati u obnovu i popravke.¹¹⁴ Obnavljale su se prije svega javne zgrade, primjerice Dvor¹¹⁵ i Sponza,¹¹⁶ a preko puta velike Onofrijeve fontane od 1520. godine gradila se nova zavjetna crkva Sv. Spasa.¹¹⁷ Prema odluci Maloga vijeća iz 1520. godine oko luže je trebalo držati uređene *mansionem* za prodaju voća i kruha.¹¹⁸ Nadalje, zapisnici gradskih vijeća svjedoče o snažnim aktivnostima na popravcima nakon potresa i na općinskim kućama – na Placi,¹¹⁹ u ulici Međupolače (sjeverno od Place, nije istovjetna s današnjom ulicom Između polača južno od Place)¹²⁰ kao

¹¹² HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 126, str. 36 (*Min. Cons.* 32, f. 143); HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 111, str. 162 (*Rog.* 35, 90v-93v); Milan Pelc, “Knežev dvor i palača Divona u Dubrovniku”, u: *Renasansa*, (Zagreb: Naklada Ljevak, 2007), 105-107; Milan Pelc, “Palača Divona (Sponza) u Dubrovniku”, u: *Hrvatska umjetnost. Povijest i spomenici* (Zagreb: Institut za povijest umjetnosti i Školska knjiga, 2010), 204.

¹¹³ HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dokumenta 111, str. 163.

¹¹⁴ Zaključci o urbanističkoj obnovi nakon potresa koji je pogodio grad 20. svibnja 1520. prepisani su u: HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2., kutija 10, br. dok. 111, str. 176, 179 (*Rog.* 35, f. 225v, 231v; *Rog.* 25, 233). Vidi i: Beritić, *Urbanistički razvitak*, 27.

¹¹⁵ Nada Grujić, “Arhitektura Kneževa dvora u doba renesanse: obnove u 15. i 16. stoljeću”, u: *Knežev dvor u Dubrovniku. Utvrda – palača – muzej* (Dubrovnik: Knežev dvor, 2016), 35-71. Odredbe o popravku Dvora nakon potresa vidi u: HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dokumenta 111, str. 177, 181 itd. (*Rog.* 35, f. 226v, 275v);

¹¹⁶ Privremeno se premešta škola u crkvu Svih Svetih dok se ne popravi općinska kuća koja je stradala u potresu; HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2., kutija 10, br. dok. 126, str. 51 (*Min. Cons.* 33, f. 252). O drugim radovima na Sponzi: HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 126, str. 55, 57 (*Min. Cons.* 34, f. 89v, 178v).

¹¹⁷ Odluke vijeća umoljenih u: HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 111, str. 177-178 (*Rog.* 35, f. 227, 228v).

¹¹⁸ HR-DADU 460, *Obitelj Beritić* 1.2.2, bilj 126, str. 49 (*Min. Cons.* 33, f. 207). Beritić je prepisao i odredbu iz siječnja 1520. godine koja je zabranjivala djeci da se igraju pred Dvorom. HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 126, str. 48. (*Min. Cons.* 33, f. 202v). Nakon potresa 1520. godine dopuštena je prodaja i na drugim javnim prostorima, primjerice ispred gradskoga sata (1521. godine). HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, bilj 126, str. 57 (*Min. Cons.* 34, f. 216v).

¹¹⁹ Popravak *muri stationum aureficum ubi dictus murus miniatur periculum ruine*. HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2., kutija 10, br. dok. 126, str. 56 (*Min. Cons.* 34, f. 127v); dok. 111, 185 (*Rog.* 36, f. 74v);

¹²⁰ Planić Lončarić, “Ceste, ulice i trgovi”, 165. U odredbi Maloga vijeća iz 1534. godine spominju se ruševine općinskih kuća u ulici Međupolače. HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2., kutija 10, br. dok. 126, str. 71 (*Min. Cons.* 37, f. 79v). Danko Zelić je upozorio na distinkciju među dvjema ulicama koje su vodile uz začelja blokova općinskih ulica, koje su se obje nazivale Među polače, s tim da se ona iza blokova na sjevernom pročelju Place razlikovala i drugim nazivom Među male polačice ili Među polačice. Zelić, “*Utilitas et lucrum*”, 19.

i na onima izvan grada.¹²¹ Grad je bio oštećen i u požaru u 16. stoljeću. Nakon što je 1558. godine četvrti blok kuća zapadno od Sponze bio uništen, novi je blok, izgrađen 1561. godine s trijemovima sa stupovima i lukovima, poslužio kao predložak za kasnije građenje pročelja kuća na sjevernoj strani Place.¹²² Početkom 17. stoljeća fond općinskih nekretnina proširen je u dva novoizgrađena bloka u zapadnome dijelu sjevernoga oboda Place.¹²³

Poznato je da je Dubrovnik bio oštećen i u kasnijim potresima, osobito onome razarajućem 1667. godine, nakon kojega je ipak ubrzo počela obnova. Između ostaloga, općina je podigla nove općinske kuće koje su sačuvane do danas,¹²⁴ a u jednoj od novih kuća u Zlatarskoj ulici koncem 17. stoljeća spominje se i kuća antuninske bratovštine.¹²⁵ Iako su nove barokne općinske kuće izgrađene unutar više-manje istih gabarita kao i one iz 15. stoljeća, izgled Place koji poznajemo danas nije jednak onome iz 15. stoljeća. Ako je suditi prema opetovanim zabranama o držanju klupa i daščara, Placa tada nije bila prazna i prohodna nego prepuna živopisnih dodataka vezanih uz trgovački život. Važna distinkcija novih kuća u odnosu na one srednjovjekovne, iz vremena 15. stoljeća koje je u središtu ove raščlambe, jest, između ostaloga, i ta da su one na sjevernome obodu Place, u novoj izgradnji izgubile prepoznatljive prigradene trijemove s kosim, crijepom pokrivenim krovovima, koje danas možemo vidjeti samo na poznatim slikovnim

¹²¹ U odredbi Vijeća umoljenih spominje se popravak općinskih kuća *ad positam portas extra muros*. HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 126, str. 56 (*Min. Cons.* 34, f. 127v); dok. 111, str. 181 (*Rog.* 35, f. 287v).

¹²² Jacopo Galliberti, čiji je nacrt prihvaćen za tu izgradnju, za uzvrat je dobio pravo na 25 godina zakupa u bloku na Placi između Zlatarske i Kovačke ulice. Danko Zelić, "Dva požara, dvije obnove", 16.

¹²³ Danko Zelić, "Arhitektura dubrovačke Place - projekt 16. stoljeća", u: *Razmjena umjetničkih iskustava u jadranskome bazenu*, ur. Jasenka Gudelj i Predrag Marković (Zagreb: FF Press, 2016), 80.

¹²⁴ Prijepise odluka gradskih vijeća vezane uz urbanističku regulaciju nakon potresa 1667. godine vidi u: HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2., kutija 10, br. dok. 21, 113, 124; O razdoblju iza potresa vidi: Beritić, *Urbanistički razvitak*, 29-32.

Cvito Fisković, "Barokni urbanistički zahvat sred Dubrovnika", *Analiza Zavoda za povijesne znanosti IC JAZU* 19-20 (1982): 91-94; Katarina Horvat-Levaj, "Urbanistička preobrazba Dubrovnika nakon potresa 1667. godine", u: *Stjepan Gradić, otac domovine*, ur. Pavica Vilač (Dubrovnik: Dubrovački muzeji, 2013), 343-353; Zelić, "Arhitektura dubrovačke Place", 79-88.

¹²⁵ Godine 1670. spominje se i *Il magazzino sotto la casa nova in Piazza sul cantone verso i Prieki nella strada degl'orefi ci liberato alli ghestaldi e conservatori della confraternità di santo Antonio*. *Knjige nekretnina dubrovačke općine (13-18. st) II*, prir. Irena Benyovsky Latin i Danko Zelić (Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2007), 310. Na česticama franciskanskoga katastra iz 1837. godine vlasnik dvokatnice s dva dućana podignute nakon potresa na zapadnome dijelu sjevernoga oboda Place bio je antunin Vicko Vodopić, a susjedne kuće Paula Vodopić. O katastru Franje I. i navedenim česticama vidi u: Ivana Lazarević, "Antuninske kuće u gradu Dubrovniku prema popisu stanovništva iz 1817. godine", *Analiza Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 52/1 (2014): 298.

prikazima grada prije potresa.¹²⁶ Također, nakon potresa 1667. godine iščezla je i crkva Petilovrijenaca, također važna markacijska točka na Placi,¹²⁷ kao i ulica Među polače, od Sponze do Vetraniceve ulice.

Placa je bila prostor gdje su od samoga formiranja fonda općinskih nekretnina koncem 13. stoljeća najam općinskih čestica, tada i za stanovanje i poslovanje, koristile imućne trgovačke obitelji. Dobrim su dijelom to bili vlastelini s obzirom da si dubrovačka vlastela nije mogla niti željela priuštiti potpuni politički profesionalizam. Vlastela je podjednako bila uključena u trgovačke i državne poslove te ih je i Filip de Diversis u 15. stoljeću vrlo prikladno opisao kao “trgovce koji nose naslov plemića.”¹²⁸ No, pored plemića, na tome je prostoru tijekom vremena bilo sve više trgovaca izvan vlasteoskoga kruga, a i obogaćeni obrtnici različitih struka pretendirali su na ovaj reprezentativni dio grada.¹²⁹

Međutim, očito u skladu sa spomenutim načelom da se radi o “glavnom sastajalištu vlastele i trgovaca,” godine 1449. donesena je odredba kojom se pojedinim obrtnicima – izričito su navedeni krojači i suknari, ali i “drugi obrtnici” (*sartoribus, cimatoribusque et aliis artificibus*) – zabranjuje zakup u istočnome dijelu Place,¹³⁰ odnosno istočno od crkve Petilovrijenaca i novootvorene gradske kovnice (*Zecchae*).¹³¹ Taj je cijeli prostor na istočnome kraju Place godine 1468. bio popločan – od sakristije Sv. Vlaha do Carinarnice i oko Orlandova stupa¹³² – kako bi doista odgovarao nazivu “biranoga i najplemenitijega mjesta u gradu Dubrovniku,” kako su ga sami Dubrovčani imenovali.

¹²⁶ Zelić, “Veduta Dubrovnika, 17. stoljeće”, 236-238; Zelić, “Utilitas et lucrum”, 15, bilješka 59. Trije-movi su nam poznati sa sačuvanih veduta grada prije potresa, no ne znamo kako su izgledala pročelja južnoga oboda Place s obzirom da se one ne vide iz perspektive prikazane na tome materijalu. Marija Planić Lončarić, “Organizacija prostora – urbanizam”, u: *Katalog izložbe „Zlatno doba Dubrovnika“* (Zagreb; Dubrovnik: Muzejski prostor i Dubrovački muzej, 1987), 33-34.

¹²⁷ Vinicije Lupis, “Kult i štovanje sv. Petilovrijenaca u Dubrovniku i Kotoru”, u: *Dani Stjepana Gunjače 2: zbornik radova sa Znanstvenog skupa “Dani Stjepana Gunjače 2”*, ur. Tomislav Šeparović (Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 2011): 149-163. O nesretnoj sudbini te crkve nakon potresa 1667. godine vidi i Nella Lonza, *Kazalište vlasti. Ceremonijal i državni blagdani Dubrovačke Republike u 17. i 18. stoljeću* (Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2009), 245, bilješka 872.

¹²⁸ De Diversis, *Opis*, 64-65 i 156-157.

¹²⁹ Primjerice, još se 1392. godine spominje da krojač Ivanče i njegov brat dobivaju u najam *domum positam in Platea*. *Odluke dubrovačkih vijeća 1390-1392*, 191.

¹³⁰ *Liber viridis*, c. 356; Zelić, “Utilitas et lucrum”, 16.

¹³¹ Prijepise odluka vijeća o izgradnji kovnice vidi u: HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 125, str. 19. Vidi i: DUCAC 1421/62. O kovnici u 15. stoljeću vidi i: *Liber croceus*, ur. Branislav M. Nedeljković (Beograd: SANU, 1997), c. 12.

¹³² „(...) *salizare et reperare incipiendo a cantono sacristie, et eundo usque ad dohanam magnam, et postea se vertando per plateam versus Orlandum* (...) HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 125, str. 130 (*Min. Cons.*, 23, f. 13v).

Tako se očito htjela osigurati elitnost i reprezentativnost toga prostora, najbližega središtu vlasti, namijenjenoga isključivo za vlastelu i bogate građane – i to one koji su se bavili trgovinom, “žilom kucavicom” gospodarskoga života grada. To potvrđuje i zaključak Velikoga vijeća iz iste odredbe u kojemu je izričito navedeno da su općinske kuće sagrađene “za potrebe trgovaca, ali i radi ukrasa i dobrog ugleda grada” (“*tam pro commodo ipsorum mercatorum quam etia pro ornameto et fama civitatis nostre*”).¹³³ Tom izrekom Dubrovčani su također iznova slijedili opća mjesta primjetna i u drugim gradovima gdje se u donošenju odluka o urbanoj regulaciji javnoga prostora vrlo često koristila sintagma “*ad decorum civitatis et comunem utilitatem*” ili “*pro utilitate et venustate platee et mercati comunis*.”¹³⁴ Novim općinskim kućama mogli su se privlačiti pojedini (poželjni) poduzetnici dajući im posebne pogodnosti te ujedno oblikovati, ali i nadzirati, gospodarske djelatnosti toga prostora. One su, prije svega, bile komercijalne nekretnine, koje su svojim korisnicima, a i općini kao vlasniku, donosile zaradu. No, isto tako, trebale su biti i “na korist zajednice” iako su se, kako je zapazio Filip de Diversis, u njima obavljali privatni poslovi.¹³⁵ Time su one bile doista lijep primjer poznate dubrovačke simbioze javnoga i privatnoga probitka,¹³⁶ a ona će se možda najvidljivije oslikati upravo na primjeru društvenoga uspona i statusa elitnoga sloja dubrovačkih pučana okupljenih u antuninskoj bratovštini.

Trgovci na trgu – razmještaj antunina na Placi

Tipološki gledano, blokovi na južnome i sjevernome obodu Place nisu bili sasvim jednaki iako su imali istu funkciju komunalnoga prostora namijenjenoga ključnim gospodarskim djelatnostima grada 15. stoljeća – trgovini, sukarnarstvu i kovnici novca. Niti jedan blok nije imao stambeno-poslovnu funkciju nego isključivo gospodarsku te je u istoj odredbi iz 1449. godine, u kojoj je donesena zabrana obrtničkih djelatnosti na tome prostoru, bilo zabranjeno i stanovanje s obiteljima u unajmljenim općinskim kućama.¹³⁷ Međutim, u južnim blokovima Place dućani u prizemljima i prostori na katovima mogli su se iznajmljivati u zakup zasebno, dok su u blokovima na sjevernome obodu Place bile po četiri kuće, svaka s dućanom (*casa et staçon*), koje su iznajmljivane kao cjelina na određeni

¹³³ *Liber viridis*, c. 405; Zelić, “Utilitas et lucrum”, 19.

¹³⁴ Romano, *Markets and Marketplaces*, 136-137, 144.

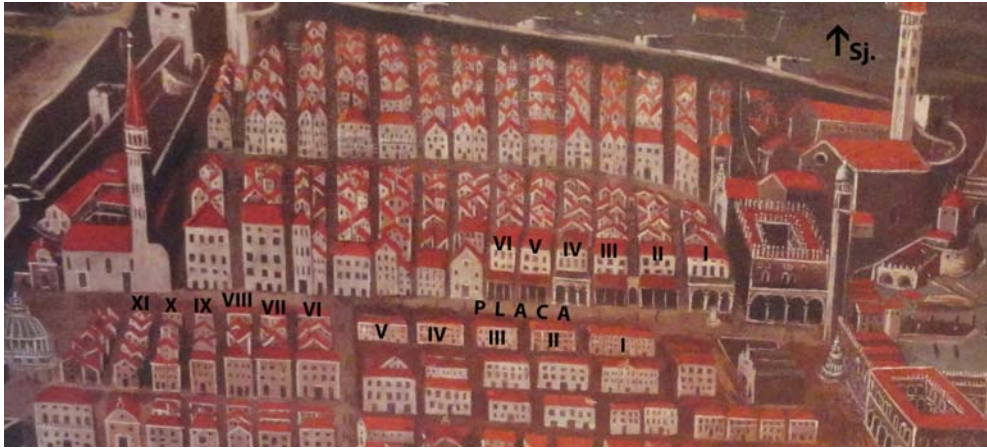
¹³⁵ De Diversis, *Opis*, 62, 154.

¹³⁶ Zelić, “Utilitas et lucrum”, 9. Dakako, dobar pregled graditeljske djelatnosti daju dvije još uvijek kapitalne studije: Cvito Fisković, *Naši graditelji i kipari XV. i XVI. stoljeća* (Zagreb: Matica hrvatska, 1947) i Cvito Fisković, *Prvi poznati dubrovački graditelji* (Dubrovnik: Historijski institut JAZU u Dubrovniku, 1955).

¹³⁷ “(...) *Et illud idem intelligatur de quacunque alia persona que non possit aliquam ipsis ex stationibus incantare nec conducere a comuni nostro pro habitando cum familia in aliqua ipsarum stationum.*” *Liber viridis*, cap. 405; Zelić, “Utilitas et lucrum”, 16.

rok.¹³⁸ Općina je za sve njih postizala visinu najma na dražbi, najčešće u trajanju od pet godina, što je rok koji je zabilježen prvi put 1359. godine, u najstarijoj sačuvanoj odluci o skupnom iznajmljivanju općinskih kuća.¹³⁹

Prilog 8. Prikaz Place na veduti Dubrovnika prije potresa 1667. godine (detalj, Nepoznati slikar, Veduta Dubrovnika 17. stoljeće, tempera na platnu, 118 x 168 cm, Društvo prijatelja dubrovačke starine, <http://www.k-r.hr/Dokumenti/dubrovnik.pdf>)

Iako su neke kuće u istočnim blokovima Place – u razdoblju koje je predmet ove raščlambe – početkom 15. stoljeća i dalje bile u najmu vlastelina, njihovi prvi susjedi brzo postaju antunini, od kojih su brojni bili poslovno povezani s vlastelom. Primjerice, u prvome sjevernom bloku prve dvije kuće do Divone (kuće IAS i IBS)¹⁴⁰ vlasteoske su obitelji Menče i Gradi držali kontinuirano kroz cijelo istraživano razdoblje,¹⁴¹ ali već treću i četvrtu kuću u najmu počeli su držati antunini.

¹³⁸ Zelić, “Utilitas et lucrum”, 13-14; Beritić, *Urbanistički razvitak*, 19. O analizi blokova južno od Place vidi i elaborate koji se danas čuvaju u Arhivu Instituta za povijest umjetnosti u Zagrebu. Marija Planić-Lončarić, Davorin Stepinac, *Blok Između polača 28–32: analiza razvoja i stanje*, (Zagreb: Centar za povijesne znanosti, Odjel za povijest umjetnosti, 1984); Marija Planić-Lončarić, Davorin Stepinac, *Dubrovnik – nizovi ulica Između polača 2–8, 10–12, 14–16 i 18–26: analiza razvoja i stanje: prijedlog konzervatorskih smjernica*, (Zagreb: Centar za povijesne znanosti, Odjel za povijest umjetnosti, 1986).

¹³⁹ *Libri reformationum*, sv. 2, 262; Benyovsky Latin, Zelić, “Dubrovački fond općinskih nekrenina”, 37. Nažalost, nemamo sačuvanu knjigu općinskih nekrenina iz 14. stoljeća osim jedne necjelovite iz 1382. godine.

¹⁴⁰ Radi lakšega snalaženja objektima su pridodani identifikatori u kojima rimski broj označava broj bloka, prvo slovo pojedinačnu kuću, a drugo slovo označava radi li se o sjevernome (S) ili južnome (J) dijelu Place. Arapske brojke na kartografskim prikazima označavaju numeraciju dućana koji se iznajmljivao. Vidi prikaze na kartografskim prikazima.

¹⁴¹ *Knjige nekrenina I*, 185.

Naime, godine 1417. treću kuću (ICS) drži Pjerko (Pirko, Petar) Klunović,¹⁴² čiji je otac Primo oko 1370. godine (prema obiteljskome rodoslovlju) s prostora Bosne i Hercegovine doselio u Dubrovnik. Petar se u gradu brzo afirmirao kao uspješan veletrgovac na Balkanu (*fu mercante grande in Schiavonia*), a 1441. godine bio je i poklisar rumunjskome paši.¹⁴³ U sljedeće dvije dražbe tu su kuću zakupljivali antunini Brajko Radosaljić i Šimun Glavić¹⁴⁴ da bi od godine 1434. tu kuću na prestižnoj lokaciji držao u najmu također antunin Stjepan Casella.¹⁴⁵ On je (prema obiteljskome rodoslovlju) početkom stoljeća iz Rudnika došao u Dubrovnik i postao jedan od uglednijih dubrovačkih građana.¹⁴⁶ Poslovno se aktivirao još prije 20-ih godina 15. stoljeća u trgovini rudama – i tu putem trgovačkih društava – najčešće s partnerom Bojkom Nenkovićem,¹⁴⁷ s kojim je na dražbi 1434. godine zakupio i poslovni prostor. Trgovali su srebrom, koje su nabavljali u Srebrenici i prostoru oko nje,¹⁴⁸ a potom ga slali u Veneciju Luki Milanoviću, također antuninu.¹⁴⁹

Stjepan Casella jedan je od vrlo ilustrativnih primjera profila poduzetnika koji su preuzimali u najam općinske kuće, barem kada je riječ o najprestižnijim lokacijama Place. Riječ je vrlo uspješnome trgovcu srebrom, koji je poslovao na prostoru Bosne i Srbije gdje su Dubrovčani praktički preuzeli organizaciju i poslovanje rudnika, posjedovali jame i topionice te dalje prosljeđivali toliko željene rude na europska tržišta, ponajprije preko Venecije.¹⁵⁰ Koliko je tada bila lukrativna trgovina srebrom, svjedoči i crtica iz Toskane gdje su Firentinci tvrdili da je dvjesto

¹⁴² *Knjige nekretnina I*, 186.

¹⁴³ HR-DADU, VGA, f. 109. Po Primu se oblikovalo i prezime roda Primo (Primojević i Primović, a od 17. stoljeća uglavnom Primi), koji je čitav niz stoljeća bio gospodarski aktivan i uspješan te koji je u lipnju 1670. godine, nakon što se Benedikt Marinettov obvezao isplatiti tisuću dukata Republici, agre-giran među dubrovačko plemstvo. Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*. Sv. 3: *Vlasteoski rodovi (M - Z)* (Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2012), 192-193.

¹⁴⁴ HR-DADU, *Matrikula antunina*, f. 29; *Knjige nekretnina I*, 186.

¹⁴⁵ *Knjige nekretnina I*, 186.

¹⁴⁶ HR-DADU, VGA, f. 82; Ruža Ćuk, "Porodica Kasela iz Rudnika", *Zbornik za istoriju Bosne i Hercegovne* 1 (1995): 99-109.

¹⁴⁷ HR-DADU, *Matrikula antunina*, f. 28'.

¹⁴⁸ Tijekom dvadesetih godina 15. stoljeća Stjepan se spominje kao *iudex* u Srebrenici, a partner Bojko kao *iudex* u Zvorniku. HR – DADU, ser. 4. 1. Malo vijeće (dalje *Acta consilii minoris*), sv. 3, ff. 127,149, 273.

¹⁴⁹ Ruža Ćuk, "Delatnost dubrovačkog trgovca Luke Milanovića dvadesetih godina 15. veka", *Istorijski časopis* 38 (1991): 19-30.

¹⁵⁰ Sima Ćirković, "Dubrovčani kao preduzetnici u rudarstvu Srbije i Bosne", *Acta historico-oconomica Iugoslaviae* 6 (1979), br. 1: 1-20; Desanka Kovačević-Kojić, "Il commercio raguseo di terraferma nel Medio Evo", u: *Ragusa e il Mediterraneo: Ruolo e funzioni di una Repubblica marinara da Medio Evo et Età moderna*, ur. Antonio di Vittorio (Bari: 1990), 61-78; Desanka Kovačević Kojić, "La Serbie dans l'economie de Venise au XVeme siècle", u: *Balcans occidentali, Adriatico e Venezia fra XIII e XVIII secolo = Der westliche Balkan, der Adria-raum und Venedig (13.-18. Jahrhundert)*, ur. Gherardo Ortalli i Oliver Jens Schmitt (Venezia; Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2009), 39-52.

tisuća florina – s kojima je 1405. godine kupljena Pisa i pripadajući joj *contado* – iskivano najvećim dijelom od dubrovačkoga srebra.¹⁵¹ Neke, pak, procjene ističu da je samo 1422. godine preko Dubrovnika izvezeno 5672 unci srebra u približnoj vrijednosti od 130 tisuća dukata.¹⁵² Dubrovčani, pa tako i Stjepan Casella, uspješno su iskoristili blagodati novih nalazišta ruda na prostoru Bosne i Srbije i to u trenutku kada su stariji europski rudnici bili već znatno iscrpljeni i kada se itekako osjećala nestašica srebra.¹⁵³ Na krilima srebreničkoga srebra¹⁵⁴ Stjepan Casella i partner mu Bojko Nenković postali su izuzetno imućni i ugledni građani, što su honorirale i dubrovačke vlasti kada su obojici prilikom podjele stečenih posjeda u Konavlima dodijelili i po jednu kvartu.¹⁵⁵ A čitavim tim velikim poslom partneri su upravljali s prestižne lokacije na Placi, s pogledom na lužu, Dvor i crkvu gradskoga zaštitnika.

U drugoj polovici tridesetih godina, nakon smrti partnera Bojka,¹⁵⁶ Stjepan Casella smanjio je trgovinu srebrom. Iščezavaju vijesti o poslovanju u Veneciji te se više usmjerio u kreditne poslove i sukunarstvo, stacioniran ponajprije u Dubrovniku. Njegove dvije sačuvane oporuke pokazuju da je u vrijeme kada ih je sastavljao, 30-ih godina 15. stoljeća, doista posjedovao ogroman imetak. Zajedno s poslovnim drugom Bojkom imao je nekoliko tisuća dukata u novcu i trgovačkoj robi, a sâm je imao još znatnu količinu srebrnine i odjeće kao i kuće u Zvorniku i Fojnici. Posjedovao je i kuću, skladište i dućan u Dubrovniku, kuću i vinograd u Župi kao i jednu barku. Pri raspodjeli oporučnih dobara nije zaboravio ni gradske zajednice onih trgovačkih središta uz koje je vezao svoj poslovni i društveni uspon te je ostavio legat dubrovačkoj i mletačkoj općini. Umro je u ožujku 1449. godine, a poslove su nastavili njegovi sinovi Frano i Petar, koji nastavljaju i zakup iste općinske kuće na dražbi 1454. godine.¹⁵⁷ Tijekom 50-ih i 60-ih godina 15. stoljeća usmjerili su se na trgovinu tkaninama i kreditnu trgovinu, najčešće u suradnji s poslovnim partnerom, antuninom Marinom Ginovićem,¹⁵⁸ s kojim su

¹⁵¹ Peter Spufford, *Handel, Macht und Reichtum* (Stuttgart: Konrad Theiss Verlag, 2004), 269.

¹⁵² Kovačević-Kojić, "Il comercio raguseo", 72. Pregled procjena opsega prometa rudarskih proizvoda vidi u: Ignacij Voje, *Poslovna uspešnost trgovcev v srednjeveškem Dubrovniku* (Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2003), 144-169.

¹⁵³ Spufford, *Handel*, 269.

¹⁵⁴ Prema analizi Desanke Kovačević Kojić, Stjepan Casella je čak šesnaest puta boravio u Srebrenici u razdoblju od 1419. do 1434. godine, a njegov partner Bojko Nenković od 1422. do 1435. godine četrnaest puta. Desanka Kovačević Kojić, *Srednjovjekovna Srebrenica XIV-XV vijek* (Beograd: SANU, 2010), 175, 223.

¹⁵⁵ Čuk, "Porodica Kasela", 101.

¹⁵⁶ Bojkova oporuka registrirana je u dubrovačkome notarijatu zadnjega dana ožujka 1437. godine. HR-DADU, *Test. Not.*, sv. 12, 174-175.

¹⁵⁷ HR-DADU, *Test. Not.*, sv. 14, f. 111^v-113; *Knjige nekretnina I*, 287; Čuk, "Porodica Kasela", 107.

¹⁵⁸ Marinov djed Ghin iz Lješa bio je jedan od prvih članova antuninske bratovštine još u 14. stoljeću. HR-DADU, *Matrikula antunina*, f. 7; HR-DADU, VGA, f. 273.

učvrstili i obiteljske veze tako što je Marin oženio njihovu sestru Lignušu.¹⁵⁹ Braća su nastavila i poslovne odnose s obitelji Nenković udruživši se sa Stjepanom Nenkovićem, Bojkovim nećakom, a u društvo im se priključio i antunin Boško Radović zvan Mažibradić, rodonačelnik roda Mažibradića.¹⁶⁰ Stjepan Nenković nastavio je uzimati u zakup ovu općinsku kuću s dućanom i na dražbi 1459. godine te s poslovnim partnerima 1464. godine, kao i 1468. i 1471. godine, i to ponovno s provjerenim sudrugom Franom Casellom.¹⁶¹ Drugim riječima, tu kuću ICS, na elitnoj lokaciji u prvome bloku sjevernoga oboda Place, gotovo čitavo stoljeće držali su u najmu moćni trgovci iz obitelji Casella i Nenković.

Četvrtu kuću (IDS) na sjevernoj strani Place, odmah u susjedstvu Primovića i CaseiLe, 1419. godine držao je u najmu Jakov Kotrulj,¹⁶² otac znamenitoga Benedikta, jedan od najuglednijih antunina prve polovice 15. stoljeća, a po poslovnom profilu čak i snažniji od susjednoga Caselle. Jakov je imao razgranate poslove kako s antuninskom subračom, tako i s vlastelom.¹⁶³ Bavio se trgovinom žitom,¹⁶⁴ izvozom srebra,¹⁶⁵ trgovinom, pa i proizvodnjom tkaninama i s time povezanim kreditnim poslovima,¹⁶⁶ a dubrovačka vlada rado ga je i često angažirala u diplomatskim zadacima.¹⁶⁷ Zemljopisno je pokrivao široki prostor Sredozemlja, a poglavito Napuljskoga Kraljevstva. Bio je vrlo imućan, posjedovao je udjele u brodovima kao i posjede u Župi, Stonu, Pelješcu, Primorju i Konavlima gdje je i sudjelovao u podjeli zemlje nakon što su Dubrovčani stekli Konavle. Pored tih nekretnina imao je i kuće na raznim lokacijama u Dubrovniku te novac u Dubrovniku, Firenci, Napulju i Apuliji.¹⁶⁸ Bio je zakupnik napuljske kovnice¹⁶⁹

¹⁵⁹ HR-DADU, ser. 13. 1. Knjiga o ugovorima i mirazu (*Liber dotium notariae*) (dalje: *Liber dotium*), sv. 6, f. 111'; HR-DADU, VGA, f. 82.

¹⁶⁰ HR-DADU, VGA, f. 117; Ćuk, "Porodica Kasela", 109. Mažibradić je 1454. godine od Brajana Cvjetkovića kupo kuću *de petra et calce* u seksteriju Sv. Nikole. HR-DADU 286 *Branimir Truhelka*, *Venditiones*, str. 22 (*Vend. Canc.* 14, f. 184).

¹⁶¹ *Knjige nekretnina I*, 287; *Knjige nekretnina II*, 133.

¹⁶² *Knjige nekretnina I*, 186.

¹⁶³ Ispise i regeste poslovne djelatnosti Jakova Kotrulja prema arhivskoj seriji *Diversa notariae* donosi Branimir Truhelka u: HR-DADU 286. *Truhelka Branimir*, kut. 22, svež. 173 IV Kotruljević, str. 1-3.

¹⁶⁴ HR-DADU, ser. 2 Veliko vijeće (dalje *Acta Consilii Maioris*), sv. 1, ff. 97, 150-150'; sv. 4, ff. 265'-266, 285', 295', 298'

¹⁶⁵ Dinić, "Dubrovačka kovnica", 85.

¹⁶⁶ Dušanka Dinić-Knežević, "Kreditori dubrovačkog sukunarstva", *Jugoslavenski istorijski časopis* (1981): 253.

¹⁶⁷ Primjerice, bio je poslanik koji je trebao odnijeti redoviti tribut ugarskome kralju 1417. godine te ga Vlada naziva "*nuntio nostro*." HR DADU, *Acta Consilii Minoris*, sv. 1, f. 126'. Slično i: HR-DADU, ser. 3.1 Vijeće umoljenih (dalje: *Acta Consilii Rogatorum*), sv. 3, f. 31'.

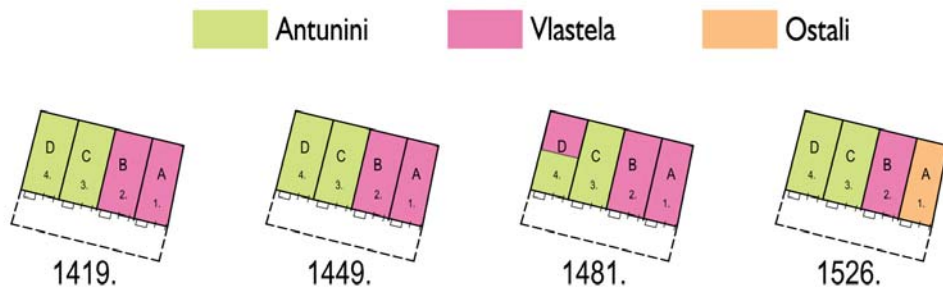
¹⁶⁸ HR-DADU, *Test. Not.*, sv. 12, f. 134-134'; Janeković Römer, "Benedikt Kotrulj", 29-30.

¹⁶⁹ De Diversis, *Opis*, 59, 153.

i, kako piše Diversis, “iako pučanin, bio je osobito ugledan i štovan čovjek.”¹⁷⁰ O kolikim se razmjerima trgovine i poduzetništva radilo, svjedoče i dvije isprave kraljice Ivane u kojima je Kotrulju 1429. godine za osam tisuća dukata prodala (na godinu dana) “*tractas omnes et singulas partium Apulie,*” a 1431. godine ustupila mu je (na dvije godine) solane u Barletti za cijenu od 650 dukata godišnje.¹⁷¹ Već je spomenuto da je zaslužan i za dovođenje Onofrija di Giordana della Cava i Andreucija de Bulbito u Dubrovnik, a i pri podizanju općinskoga nahodišta gradske su vlasti uzela kuću koju je on držao u zakupu u devetome bloku na južnoj strani Place.¹⁷²

Povrh toga, Dubrovčani su ga upamtili i kao zaslužnoga sugrađanina koji je 1429. godine svome gradu isposlovaio trgovinske povlastice po zemljama napuljske kraljice Ivane II. kao i pravo imenovanja konzula u Kraljevini Siciliji. Time je udario temelje razgranatoj konzularnoj mreži u južnoj Italiji, prostoru koji je kroz stoljeća bio odredište brojnih dubrovačkih trgovaca.¹⁷³ Kuću koju je Jakov zakupljivao na Placi (IDS) od 1449. godine njegov brat Ivan Kotrulj dijelio je s poslovnim drugom, također antuninom Marinom Ruđom.¹⁷⁴

Prilog 9. Blok I sjevernog pročelja Place

I drugi blok sjeverno na Placi bio je 1419. godine dijelom u najmu antunina. Kuće IIAS i IIBS držali su Antun (Antoje) Butko¹⁷⁵ te spomenuti Luka Milanović i (iznova) Jakov Kotrulj kao i dijelom vlastelini iz obitelji Palmota i Georgio (kuće IICS i IIDS). Upravo je na tome objektu bio okupljen trolist vrlo uglednih i vrlo

¹⁷⁰ De Diversis, *Opis*, 59, 153.

¹⁷¹ Momčilo Spremić, *Dubrovnik i Aragonci 1442.-1495.* (Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije, 1971), 97.

¹⁷² *Knjige nekretnina I*, 285.

¹⁷³ *Dubrovačka akta i povelje I/1*, prir. Jovan Radonić (Beograd: SKA, 1934), 296-305, 310-312. Spremić, *Dubrovnik i Aragonci*, 54, 96.

¹⁷⁴ *Knjige nekretnina I*, 186; *Knjige nekretnina, II*, 286.

¹⁷⁵ *Knjige nekretnina I*, 186-187.

imućnih građana, gotovo bi se moglo reći tada najutjecajnijih ljudi elitnoga antuninskog kruga – Butko, Milanović i Kotrulj. Antun Butko, sin došljaka Butka Putojevića, koji je sredinom 14. stoljeća stigao s Korčule u Dubrovnik,¹⁷⁶ bio je jedan od najpoduzetnijih trgovaca prvih desetljeća 15. stoljeća. Bio je aktivan u trgovini žitom, u kojoj je zaradio priličan novac¹⁷⁷ i, dakako, u trgovini srebrom.¹⁷⁸ O kolikim se iznosima radi, svjedoči i detalj iz njegove oporuke u kojoj navodi da je posjedovao četiri tisuće dukata registriranih u poslovnoj knjizi.¹⁷⁹ Osobito cijenjen u gradu, vrlo je često bio imenovan tutorom djece drugih antunina i izvršitelj oporuka.¹⁸⁰ Bio je i gastald bratovštine sredinom tridesetih godina,¹⁸¹ a tu su dužnost obnašali kasnije i njegovi sinovi Nikola (1460. godine) i Jakov (1454. i 1475. godine) kao i unuci Antun Pavlov (1489. godine) i Marin Pavlov (1493. godine).¹⁸²

Ujedno, na primjeru susjednih kuća IIAS i IIBS, lijepo se odražavala i poslovno-rodbinska isprepletenost dubrovačkoga poduzetničkog kruga. Naime, osim što su dijelili zakup spomenute kuće, Antun Butko i Jakov Kotrulj bili su i blisko obiteljski povezani. Bili su šogori s obzirom da je Antun od 1399. godine bio oženjen Jakovljevom sestrom Margaritom Kotrulj.¹⁸³ A međusobna isprepletenost nije se nazirala samo na elitnoj prostornoj lokaciji nego i u upisniku članova Bratovštine kada su, otprilike u isto vrijeme, sredinom tridesetih godina 15. stoljeća (na istome listu u matrikuli) u Bratovštinu bili upisani i njihovi sinovi – Benedikt Kotrulj te Nikola i Jakov Butko.¹⁸⁴ O bliskoj vezi dvojice šogora svjedoči Jakovljeva oporučna želja da Antun, uz sina Benedikta te braću Ivana i Nikolu, bude izvršitelj njegove posljednje volje.¹⁸⁵

¹⁷⁶ HR-DADU, VGA, f. 77-78; HR-DADU, *Test. Not.*, sv. 12, f. 186-186'

¹⁷⁷ HR-DADU, *Acta Consilii Maioris*, sv. 1, f. 3'; Zdenka Janeković Römer, *Maruša ili suđenje ljubavi: bračno-ljubavna priča iz srednjovjekovnog Dubrovnika* (Zagreb: Algoritam, 2007), 49.

¹⁷⁸ Dinić, "Dubrovačka kovnica", 85.

¹⁷⁹ HR-DADU, *Test. Not.*, sv. 12, f. 186'.

¹⁸⁰ HR-DADU, *Test. Not.*, sv. 12, sv. 11, f. 88; sv. 12, f. 59-59', 134-134'; HR-DADU, ser. 4. 1. Malo vijeće (dalje *Acta consilii minoris*), sv. 1, ff. 32', 74, 98', 116, 123'; sv. 2, f. 41'; sv. 3, f. 39', 80, 145'; sv. 5, f. 116'; sv. 6, f. 71'.

¹⁸¹ HR-DADU, *Matrikula antunina*, f. 30.

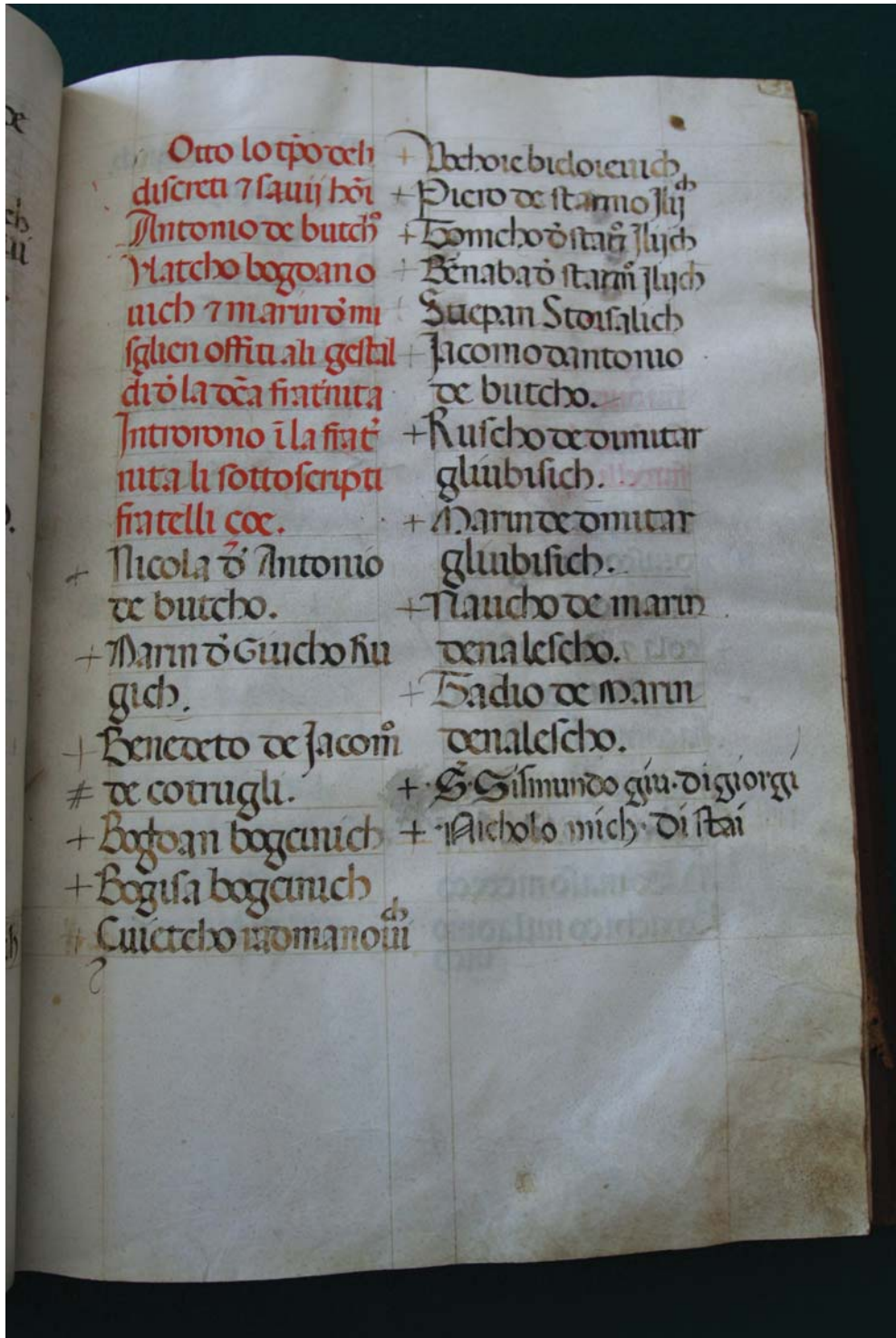
¹⁸² HR-DADU, *Matrikula antunina*, ff. 32, 35, 38'; HR-DADU, VGA, 371. O Jakovu Butku vidi i: Janeković Römer, *Maruša*, 50-52.

¹⁸³ HR-DADU, *Liber dotium*, sv. 3, f. 16, VGA, f. 78; Nenad Vekarić, "Dubrovački rod Kotrulj", u: *Dubrovačanin Benedikt Kotruljević: hrvatski i svjetski ekonomist XV. stoljeća*, ur. Vladimir Stipetić (Zagreb: HAZU; Hrvatski računovođa, 1996), 33.

¹⁸⁴ HR-DADU, *Matrikula antunina*, f. 30.

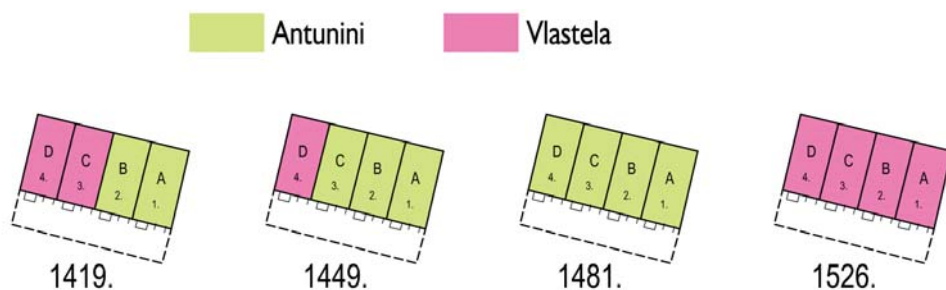
¹⁸⁵ HR-DADU, *Test. Not.*, sv. 12, f.

Prilog 10. HR-DADU, Matrikula antunina, f. 30

Nadalje, o povezanosti uglednih zakupaca iz prvoga i drugoga bloka općinskih kuća na sjeveru Place svjedoči i jedna književna crtica. Naime, Benedikt Kotrulj posvetio je svoju znamenitu *Knjigu o vještini trgovanja*, napisanu 1458. godine, šogoru i prijatelju, spomenutom Frani Stjepanovom Caselli, koji je svega koju godinu prije toga, 1452. godine, sklopio bračni ugovor s Katarinom, sestrom Benediktove supruge Nikolette rođene Nale.¹⁸⁶ O bliskosti ove dvojice antunina, unatoč razlici u godinama (jer je Frano bio nešto mlađi), svjedoči ne samo posveta, nego i tople riječi koje je Benedikt uputio Frani. Nazvao ga je “moj predragi Frano” istaknuvši da je upravo na njegov poticaj i molbu odlučio konačno napisati djelo o vještini trgovanja¹⁸⁷ i to kao pouku mlađim trgovcima, onima koji su, poput nekoć Frane i Benedikta, tek stupili na trgovačku scenu, a koja je na svojevrsan način, u arhitektonsko-urbanističkom smislu utjelovljena upravo na dubrovačkoj Placi, među zidovima općinskih kuća.

Prilog 11. Blok II sjevernog pročelja Place

Slijedeći dalje nizove općinskih blokova kroz 15. stoljeće, može se lijepo pratiti prijenos nekretnina iz jednoga društvenog sloja u drugi bez staleških barijera. Glavni su kriteriji bili, prije svega, snaga ponude na dražbi, odnosno gospodarska moć ponuđača i reprezentativnost posla kojim se bavio, a koji je morao udovoljiti uvjetima elitnoga gradskog prostora. Taj transfer nekretnina ilustrira i primjer kuće IICS sjevernoga pročelja Place, prethodno čitav niz godina u najmu vlastelina Džore Palmote.¹⁸⁸ Nakon 1449. godine nju su također u najam preuzeli

¹⁸⁶ HR-DADU, ser. 13. 2. Ženidbeni ugovori (*Pacta matrimonialia*) (dalje *Pacta matrimonialia*), sv. 1, f. 71'; HR-DADU, VGA, f. 82'; Janeković Römer, “Benedikt Kotrulj”, 15. Valja napomenuti da je pri sklapanju ugovora Katarina još bila maloljetna jer se navodi da je imala “oko deset godina.” Taj je brak kratko trajao zbog prerane Katarinine smrti te je već 1461. godine Frano sklopio novi bračni ugovor, ovaj put s Anizulom Gozze Fiffa, također antuninkom iz ugledne obitelji Fiffa. HR-DADU, *Pacta matrimonialia*, sv. 2, f. 119.

¹⁸⁷ Benedikt Kotrulj, *Libro del arte dela mercatura* = *Knjiga o vještini trgovanja*, prevela i priredila Zdenka Janeković Römer (Dubrovnik; Zagreb: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku i Hrvatski računovođa, 2009), 117, 339.

¹⁸⁸ *Knjige nekretnina I*, 187.

antunini Miho Staj (Stojković) i njegova braća Đuro i Ivan.¹⁸⁹ Oni su, prema obiteljskoj genealogiji, oko 1440. godine, bježeći od Osmanlija, došli u Dubrovnik iz Bara – gdje su bili plemići i pripadali jednoj od vodećih kuća – ponijevši svu svoju imovinu koja se mogla nositi, a na nagovor svojega rođaka Nikole Mihova Stajja, koji je živio i umro u Dubrovniku.¹⁹⁰ Odmah po dolasku u grad u matrikuli Bratovštine bila su upisana braća Đuro i Miho.¹⁹¹ Obojica su se oženila u Dubrovniku, a Miho je vjenčanjem s Nikoletom Nale ušao i rodbinski u krug najuglednijih antunina.¹⁹² Dakako, ušli su odmah i u gospodarske tokove Dubrovnika te je, primjerice, zabilježen Markov boravak u Srebrenici već 1454. godine.¹⁹³ Poduzetnici obitelji Staj potom su se preselili u druge blokove, a u ove prostore ušao je nakratko plemić Nikola Marinov Goče da bi od 1464. godine dugo vremena tu kuću unajmljivao antunin Marin Luđinjić,¹⁹⁴ potomak Radoslava Brajkovića zvanoga Gradić, koji je pak dobio nadimak jer je po Levantu poslova s vlastelinom Junijem Marinovim de Gradijem,¹⁹⁵ koji je također bio upisan među članove bratovštine kao njezin vlasteoski dionik.¹⁹⁶

Treći blok sjevernoga oboda Place 1419. godine zakupljivali su podjednako i vlastela i antunini. Tako se u prvoj kući (IIIAS) kao zakupac nalazio antunin Jakša Vlahin Çettimanca, koji je ušao u prostor koji je prethodno unajmljivao vlastelin Niko de Martinussio. Drugu kuću (IIIBS) unajmljivao je plemić Đuro de Goče, treću (IIICS) vlastelin Federiko Petrov de Gondola da bi u četvrtoj kući petogodišnji najam uzeo ugledni antunin Marin Bizia¹⁹⁷ i to u prostoru koji je do tada bio u njegova antuninskog subrata Nikole Ostojića. Prva kuća toga bloka u sljedećim je dražbenim ciklusima često mijenjala zakupce te ju je u dva navrata (1424. i 1429. godine) unajmljivao antunin Bogdan Radovanić zvan Grando,¹⁹⁸ koji će se također pojaviti i kao zakupac u nekim središnjim blokovima na Placi. Potom ju je zakupljivao vlastelin Benedikt de Gondola (od 1434. do 1449. godine) da bi 1449. godine u taj prostor na pet godina ušao član moćne antuninske obitelji Kotrulj, Jakovljević sin Nikola zajedno s Nikolom Jusičićem.¹⁹⁹ Nakon njih je u

¹⁸⁹ *Knjige nekretnina I*, 289.

¹⁹⁰ HR-DADU, VGA, f. 186-186'.

¹⁹¹ HR-DADU, *Matrikula antunina*, f. 32.

¹⁹² HR-DADU, *Pacta matrimonialia*, sv. 1, f. 69; sv. 2, f. 107; HR-DADU, *Liber dotium*, sv. 7, f. 17; Mihovu oporuku vidi u: HR – DADU, *Test. Not.* sv. 25, f. 103-103'.

¹⁹³ Kovačević Kojić, *Srednjovjekovna Srebrenica*, 192.

¹⁹⁴ *Knjige nekretnina I*, 289; HR-DADU, *Matrikula antunina*, f. 33.

¹⁹⁵ HR-DADU, VGA, f. 253'.

¹⁹⁶ HR-DADU, *Matrikula antunina*, f. 27'. O plemićima kao članovima Bratovštine vidi iscrpnije u: Pešorda Vardić, *U predvorju vlasti*, 55-58.

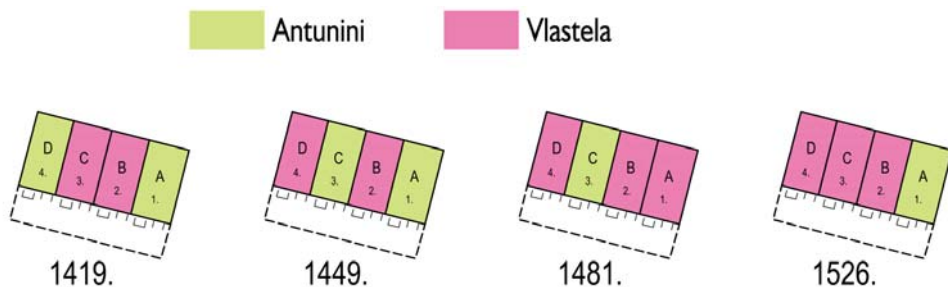
¹⁹⁷ *Knjige nekretnina I*, 188-189.

¹⁹⁸ HR-DADU, *Matrikula antunina*, f. 29'; *Knjige nekretnina I*, 188.

¹⁹⁹ *Knjige nekretnina I*, 290.

drugoj polovici stoljeća tu kuću u nekoliko navrata unajmljivao antunin Matko Pes²⁰⁰ pa u jednome petogodišnjem razdoblju vlastelin Nikola Nikolin de Gondola, a 1471. godine u njoj su ponovno antunini Benko Ratković i Mihoč Velić.²⁰¹

Prilog 12. Blok III sjevernog pročelja Place

S druge strane Place, prvi blok južnoga oboda bio je najstariji i najveći, a položaj mu je, od svih općinskih kuća, bio najreprezentativniji. Bio je okrenut prema Placi, ali i prema crkvi Sv. Vlaha te južno prema ulici Između polača gdje je počinjao prostor privatnih palača. Taj su prvi južni blok 1417. godine, kada je otvorena treća knjiga općinskih nekretnina, u potpunosti u najmu držali vlastelini Nikola Petrov de Poča, Matija i Marin de Gradi, Vito i Klement de Resti, Nikola i Danijel de Caboga, Ivan de Gondola s braćom, Nikola Stjepanov de Luchari, Rafael de Goče, Marin de Zrieva i Teodor de Prodanello, Vlaho de Sorgo, Marin de Goče i braća te Džore de Palmota.²⁰² No, već 20-ih i 30-ih godina toga stoljeća neke dućane (ali ne i kuće), okrenute prema crkvi Sv. Vlaha, unajmili su antunini. Tu, primjerice, 1419. godine nalazimo pripadnika pučke grane nekoć vlasteoske obitelji Dersa (Držić),²⁰³ Nikšu Lone Dersa, koji je dućan u kući IAJ držao do 1429. godine, nakon čega je u zakup uzeo susjednu dućan na uglu toga bloka.²⁰⁴

Antunini su u tome prvom bloku južnoga oboda ponajprije zakupljivali kuće (s po jednom dućanom/skladištem) u njegovome južnom redu, to jest one kuće koje su bile okrenute prema ulici Između polača,²⁰⁵ dok su kuće koje su gledale prema crkvi Sv. Vlaha u tome bloku tijekom prve polovice 15. stoljeća uglavnom i dalje bile u zakupu dubrovačke vlastele, a prve dvije kuće toga bloka, one koje su

²⁰⁰ HR-DADU, *Matrikula antunina*, f. 32; *Knjige nekretnina I*, 290.

²⁰¹ *Knjige nekretnina I*, 290; HR-DADU, *Matrikula antunina*, f. 34.

²⁰² *Knjige nekretnina I*, 169-174.

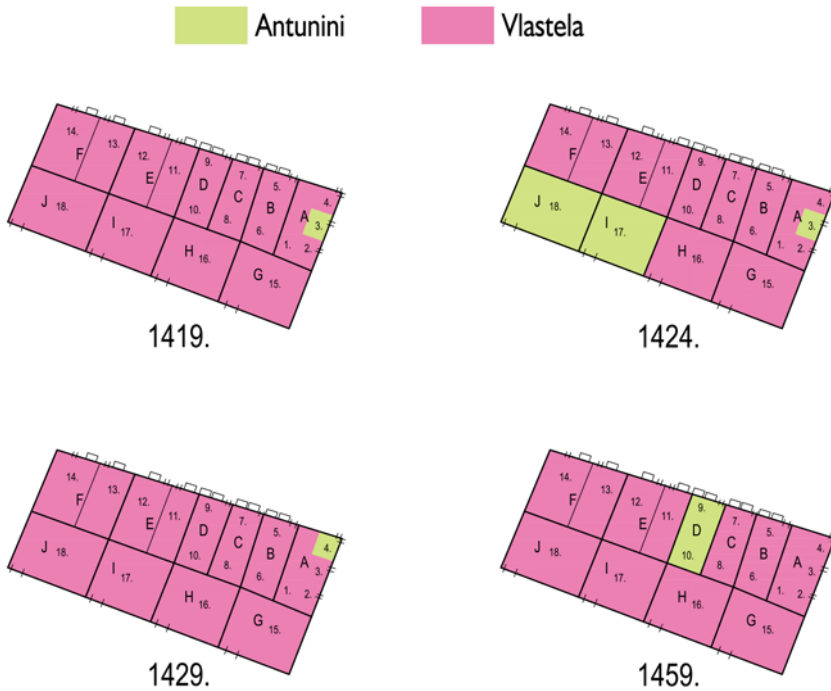
²⁰³ *Knjige nekretnina I*, 170. O pučkoj grani roda Dersa vidi iscrpnije u: Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika. Sv. 2: Vlasteoski rodovi (A-L)* (Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2012), 224-228, kao i bilješka 1937; Pešorda Vardić, *U predvorju vlasti*, 123-124.

²⁰⁴ *Knjige nekretnina I*, 170.

²⁰⁵ *Knjige nekretnina I*, 273-274.

najbliže Kneževu dvoru i crkvi gradskoga zaštitnika, neprekidno su bile u najmu vlastele.²⁰⁶ Ne znamo kako su izgledale dražbe i natjecanja na njima; jesu li nekad za te kuće neki drugi možda mogli ponuditi više ili su jednostavno ti objekti bili kontinuirano rezervirani za vlastelu. No, očito se radilo o najreprezentativnijem prostoru u kojemu su se kroz sve istraživano razdoblje kao korisnici nalazili dubrovački plemići.

Prilog 13. Blok I južnog pročelja Place

U kućama prvoga i drugoga južnoga bloka, onima okrenutima prema ulici Između polača, zasigurno su postojale klupe za prodaju robe. Međutim, godine 1457. Malo je vijeće zabranilo držati klupe u ulici Između polača: “(...) *banchos in via comunis dicta Megiupalaze incipiendo a Luzariza usque ad viam latam.*”²⁰⁷ Istočni dio ove ulice, koji je završavao trgov ispred Sv. Vlahe, zasigurno je (kao i Placa) morao biti posebno uredan i reprezentativan. To je, uostalom, razdoblje kada se i popločavaju rečene ulice te dograđuje crkva gradskoga parca.²⁰⁸ U kuća-

²⁰⁶ Zakupci su, tijekom 15. stoljeća, uvijek bili članovi vlasteoskih rodova Poča, Resti, Menče i Gradi. *Knjige nekretnina I*, 169, 173, 286-287.

²⁰⁷ HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 110, str. 95 (*Min. Cons.* 14, f. 165).

²⁰⁸ O popločavanjima u 15. stoljeću vidi ranije u ovome tekstu te HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 125, str. 52, 56, 57, 61 84, 91, 104 itd. Ulica Između polača, južno od Place, bila je

ma prvoga bloka, koje su gledale na ulicu Između polača,²⁰⁹ nakon 1424. godine kao zakupci su se također pojavili antunini i to u kućama koje su prethodno unajmljivali vlastelini Marin Goče i Džore Palmota. Tu je već spomenuti Marin Bizia, koji se nakon zakupa kuće u trećemu sjevernom bloku (IIIDS) 1419. godine prebacio u ovaj blok, u kojemu je 1424. godine zakupio dvije veće kuće,²¹⁰ zajedno sa svojim poslovnim partnerom Marinom Mišljenovim,²¹¹ čiji je otac Mišljen oko 1380. godine pristigao u grad iz hercegovačkoga Stoca.²¹²

Marin Bizia pripadao je jednoj od najuglednijih antuninski obitelji kasnoga srednjega vijeka, čiji je uspon u Dubrovniku, po dolasku iz Cavtata, započeo Radoslav Bizia početkom 14. stoljeća, koji je bio među prvim upisanim članovima Bratovštine odmah po njezinu utemeljenju sredinom 14. stoljeća.²¹³ Marin je bio izuzetno ugledan i poštovan u gradu, jedno od najjačih imena dubrovačkoga gospodarstva, prije svega u trgovini i proizvodnji sukna kao i kreditnome poslovanju. Pored brojnih nekretnina u gradu Marin je imao i velike zemljišne posjede u Rijeci dubrovačkoj. Bio je vrlo pobožan te je 1438. godine njegovim sredstvima podignut dominikanski samostan Sv. Križa u Gružu, nad čijom su crkvom Marin, a potom i njegovim potomci, imali i patronat, a u kojoj se nalazila i obiteljska grobnica.²¹⁴

Poslovni drugovi i imenjaci Marin Bizia i Marin Mišljenović zakupili su u to vrijeme i općinsku kuću na Pilama u kojoj se proizvodilo staklo (*una chasa del comun fora dela porta ale Pille dove sse faseva li vitri*) godine 1425.²¹⁵ A da je Bizia za partnera imao sposobnoga i uglednoga čovjeka, svjedoči i bilješka iz rodoslovne tradicije obitelji Mišljenović, u kojoj se za Marina Mišljenova navodi da je bio *cittadino di gran nome*.²¹⁶ To potvrđuje i matrikula Bratovštine, u kojoj stoji da je Marin Mišljenović 1432. godine, zajedno s Antunom Butkom i Vlatkom Bogdanovićem bio upravitelj Bratovštine.²¹⁷

još 1304. godine prodana privatnim korisnicima za šesto perpera jer je odlučeno da općini više ne plaćaju naknade vlasnici kuća u seksteriju Sv. Vlaha te tada Placa postaje glavnom javnom ulicom. *Libri reformationum*, sv. 5, 73.

²⁰⁹ *Knjige nekretnina I*, 174.

²¹⁰ *Knjige nekretnina I*, 174.

²¹¹ Dušanka Dinić-Knežević, *Tkanine u privredi srednjovekovnog Dubrovnika* (Beograd: SANU, 1982), 169, 177.

²¹² HR-DADU, VGA, f. 19..

²¹³ HR-DADU, VGA, f. 5.

²¹⁴ HR-DADU, *Test. Not.*, sv. 18, f. 42-44; *Liber viridis*, c. 407; Dinić-Knežević, *Tkanine*, 137, 139, 148, 169, 172, 177, 188, 197, 201, 274; Janeković Römer, *Maruša*, 52-53; Pešorda Vardić, *U predvorju vlasti*, 133-134.

²¹⁵ Godine 1430. ista je bila u zakupu Ratka Bogdanova Grande, također antunina. *Knjige nekretnina I*, 218.

²¹⁶ HR-DADU, VGA, f. 19.

²¹⁷ HR-DADU, *Matrikula antunina*, f. 30.

Međutim, zanimljivo je primijetiti kako su, po Bizinijoj smrti, u prostore koje je on s Mišljenovićem unajmljivao ponovno ušli plemići – u jednoj kući poduzetnici iz obitelji Poča, a u drugoj trgovci iz obitelji Georgio.²¹⁸ Od 1444. godine ove su kuće na južnome obodu Place sa skladištima prema jugu unajmljivali opet neki antunini. U prvu je 1449. godine ušao Đuro Krešman, a nakon njega Marin Luđinjić te poslije Batista de Luca i Cvjetko Ljubišić, što su sve imena koja nalazimo na stranicama antuninskoga registra.²¹⁹ U drugoj su zajedničke poslove imali vlastelini Stjepan i Pavao Luchari, najprije s Nikolom Marinovim Nalom, potom s Đurom Stajjem da bi od 1464. godine pa sve do početka 16. stoljeća tu kuću (okrenutu prema ulici Između polača) samostalno u najmu imala obitelj Stajj, koja je unajmljivala i kuću okrenutu prema Placi u istome bloku.²²⁰ Zanimljivo je uočiti da su u prvom južnom bloku sve kuće okrente prema Placi tijekom 15. stoljeća bile u najmu vlastele, osim one koju je unajmljivala obitelj Stajj. Ipak, najam kuće na ovoj prestižnoj lokaciji pripadnici ove antuninske obitelji zasigurno mogu zahvaliti i svojim poslovnim vezama s plemićkom obitelji Luchari, s kojim su po prvi put zajedno ušli u taj blok, da bi kasnije cijeli niz desetljeća samostalno bili u njoj.

Drugi blok općinskih kuća južno na Placi bio je 1417. godine, prilikom otvaranja nove knjige općinskih najмова, cijeli u najmu vlastele koja se intenzivno bavila trgovinom.²²¹ Četiri kuće s pet dućana – od kojih je jedna okrenuta prema ulici Između polača – unajmljivali su Junije de Georgio, Mihovil i Marin de Resti, Martol de Georgio, Nikola de Poča i, najzapadniju kuću (IICJ), (polu)braća Nikola i Luka Caboga.²²² Iz sačuvanih poslovnih knjiga ove poznate braće razvidno je da su se i oni bavili trgovinom srebrom na prostoru balkanskoga zaleđa, Dubrovnika i talijanskih tržišta kao i izvozom voska.²²³ O razmjerima njihova poslovanja, čije je sjedište očito bilo u ovoj općinskoj kući, govore i podaci o poslovnim pothvatima Nikole Tvrtkova Glavića i Nikole Đivolinovića, s kojima su Caboge rado i dobro surađivali. Naime, u samo tri godine, od 1429. do 1432. godine, potonji je dvojac braći Caboga, koji nisu osobno često odlazili na teren u zaleđe, isporučio oko 421 kg glamskoga srebra, čija je vrijednost dosegala 31.290 dukata.²²⁴

²¹⁸ *Knjige nekretnina I*, 174.

²¹⁹ *Knjige nekretnina I*, 273-274; HR-DADU, *Matrikula antunina*, ff. 33, 33',

²²⁰ *Knjige nekretnina I*, 274; *Knjige nekretnina II*, 68.

²²¹ *Knjige nekretnina II*, 174.

²²² *Knjige nekretnina I*, 174-176.

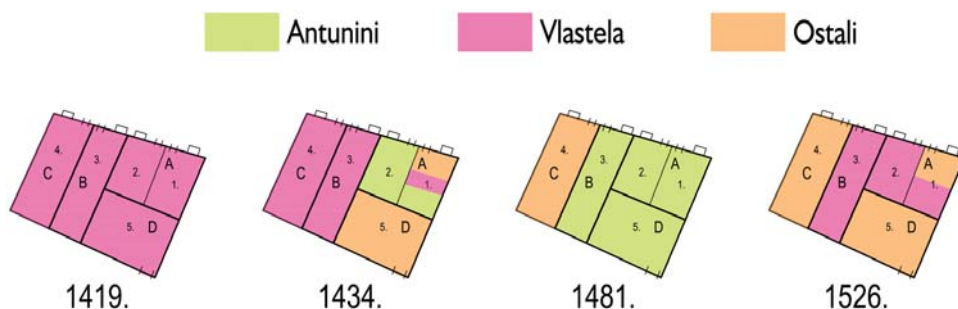
²²³ Desanka Kovačević-Kojić, *Trgovačke knjige braće Kabužić (Caboga) 1426-1433* (Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 1999), 11-15; Desanka Kovačević-Kojić, "Poslovne knjige dubrovačkih trgovaca (XV vijek)", u: *Med Srednjo Evropo in Sredozemljem: Vojetov zbornik*, ur. Sašo Jerše (Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2006), 452.

²²⁴ Desanka Kovačević Kojić, "Nikola Tvrtka Glavić i Nikola Živolinović u trgovačkim knjigama braće Kabužić", *Istorijski časopis* 40-41 (1993-1994), 12; Kovačević-Kojić, *Trgovačke knjige*, 15.

Godine 1434. u taj (dotada vlastelinski) blok ušao je poduzetnik iz također poznate i ugledne antuninske obitelji – Natal (Boško) Dobrićev Nale (Nalješković), tast Benedikta Kotrulja i Frane Caselle,²²⁵ koji je unajmio kuću IIAJ, koju je dotad zakupljivao Marin de Resti.²²⁶ Tijekom 15. stoljeća brojni članovi ovoga antuninskog roda izgradili su gustu obiteljsko-rodbinsku povezanost s drugim antuninskim obiteljima kao i uspješne karijere. Pored Dobrića Nalješkovića u prvim desetljećima vrlo su se poduzetnima pokazala i njegova braća Marin i Stjepan te sinovi Tadija i Marin Nale.

Godine 1481. već je većina toga drugoga južnog bloka općinskih kuća postala “antuninska.” Pored Nalješkovića kuću je u najam uzela i obitelj Cicerović, točnije njezin agilni **član Marin Mihov**,²²⁷ koji se osobito angažirao u trgovini bosanskim olovom nasljeđujući očito očev posao, koji se tijekom čitavoga niza desetljeća aktivnoga poduzetništva obogatio na trgovini srebrom i voskom, a od 50-ih godina i trgovinom tkaninama.²²⁸ I otac i sin bili su izabrani na vodeća mjesta antuninske Bratovštine – Miho je bio gastald 1439. godine, a sin Marin 1477. godine.²²⁹

Prilog 14. Blok II južnog pročelja Place

Treći blok južnoga oboda unajmljivali su od početka 15. stoljeća i antunini i vlastela. Prvu kuću (IIIJA) držao je u najmu Lovro Martolov de Goče Fiffa,²³⁰ sin poduzetnika Martola Goče Fife, vrlo utjecajnoga člana antuninske Bratovštine. Riječ je pučkoj grani vlasteoskoga roda Goče, koja je potekla od Lovrinoga oca

²²⁵ HR-DADU, VGA, f. 29.

²²⁶ *Knjige nekretnina I*, 175.

²²⁷ *Knjige nekretnina II*, 79; HR-DADU, *Matrikula antunina*, f. 33; HR-DADU, VGA, f. 182-185; Ruža Čuk, “Dubrovačka porodica Cicerović u srednjem veku”, *Istorijski časopis* 55 (2007): 63-71.

²²⁸ *Knjige nekretnina II*, 79; HR-DADU, *Test. Not.*, sv. 24, ff. 88°-89°; *Test. Not.*, sv. 29, f. 14°-16°; Desanka Kovačević, *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni* (Sarajevo: Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine, 1961), 171. Čuk, “Dubrovačka porodica Cicerović”, 65.

²²⁹ HR-DADU, *Matrikula bratovština antunina*, ff. 31; VGA, f. 370.

²³⁰ *Knjige nekretnina I*, 177.

Martola. Iako u obiteljskome rodoslovlju stoji da je Martol bio Marinov poslovni ortak i veliki prijatelj (*amico molto stretto*),²³¹ genealoška analiza Nenada Vekarića upućuje da je ipak vjerojatnije da je Martol bio Marinov izvanbračni sin.²³² Martol je već u 14. stoljeću upisan u Bratovštinu antunina, a njegovi sinovi odreda su bili vrlo aktivni dubrovački poduzetnici. Sin Pasko je i nastradao na poslovnome putu jer su ga, prema obiteljskoj predaji u rodoslovlju, “u Novom Brdu ubili Tuci.”²³³ Spomenuta kuća u trećemu južnom bloku bila je sve do polovice stoljeća u najmu obitelji Fiffa s obzirom da su je Lovro i Tomo Martolovi zakupljivali sve do 1454. godine²³⁴ kada su kuću ponovno unajmili vlastelini iz obitelji Benessa.²³⁵

Drugu kuću trećega južnog bloka (IIIBJ) držali su vlastelini Orsat de Zamagna, jedan od najvećih dubrovačkih trgovaca i šesterostruki dubrovački knez,²³⁶ i njegovi nasljednici Martol i Stjepan pa potom Ivan Nikolinov de Gondola, sedmerostruki dubrovački knez u razdoblju od 1471. do 1485. godine,²³⁷ i njegovi nasljednici Nikola i Bonterzo,²³⁸ te se kao prvi antuninski zakupac te kuće pojavljuje tek 1494. godine Marin Ruskov Tudrović,²³⁹ unuk dubrovačkoga učitelja Teodora Giovanijeva de Gille, koji je u Dubrovnik došao oko 1400. godine i po kojemu je čitav rod dobio naziv Tudrović (Theodori/de Gilla).²⁴⁰ Njegov se djed brzo asimilirao u gradu i u dubrovačko društvo, a otac Rusko je ženidbom s Nikoletom, kćeri antunina Marina Đurkovića Ragonattija,²⁴¹ postao i rodbinski dijelom toga uglednom kruga, a bio je 1466. godine i gastald Bratovštine.²⁴²

Treća, dvostruka kuća s dvije trgovine (IIIVJ) u ovome je bloku već od 1417. godine bila u najmu uglednoga antunina Radoslava Turčinovića,²⁴³ koji je 1428. godine bio i gastald Bratovštine.²⁴⁴ Knjiga dubrovačke kovnice novca iz 1422. go-

²³¹ HR-DADU, VGA, f. 48.

²³² Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika III*, 145.

²³³ HR-DADU, VGA, f. 48’.

²³⁴ *Knjige nekretnina I*, 177.

²³⁵ *Knjige nekretnina I*, 177.

²³⁶ Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika III*, 345. O kolikomu je rasponu njegove trgovine srebrom riječ, svjedoči i podatak da mu je 1422. godine na račun prometa srebrom isplaćeno 1594 perpera i deset groša. Dinić, “Dubrovačka kovnica”, 84.

²³⁷ Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika II*, 308.

²³⁸ *Knjige nekretnina I*, 177; *Knjige nekretnina II*, 88. Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika. Sv. 7 Genealogije (A-L)*, (Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2016), 376.

²³⁹ *Knjige nekretnina II*, 88.

²⁴⁰ HR-DADU, VGA, f. 158.

²⁴¹ HR-DADU, VGA, f. 158’.

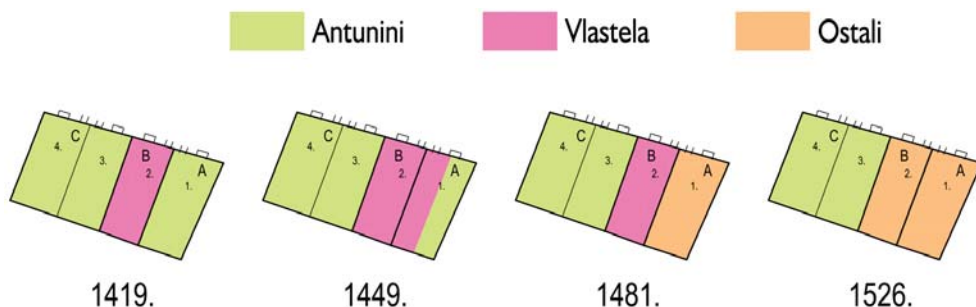
²⁴² HR-DADU, *Matrikula antunina*, f. 33’.

²⁴³ *Knjige nekretnina I*, 178.

²⁴⁴ HR-DADU, VGA, f. 370’.

dine – u kojoj su sačuvana imena trgovaca koji su (po zakonu) bili dužni predati kovnici šest posto vrijednosti srebra kako bi dobili dopuštenje za izvoz – pokazuje da je upravo Radoslav Turčinović bio te godine među nevlastelom uvjerljivo najjači i najveći dubrovački trgovac srebrom.²⁴⁵

Prilog 15. Blok III južnog pročelja Place

Četvrti blok sjevernoga dijela Place već je početkom 15. stoljeća bio u najmu antunina Marina Bizije i Ivana Markovića (od 1424. do 1434. godine, kuća IVAS),²⁴⁶ Đivka Rugića (Ruđa, Rughia) (kuća IVBS) s dućanom i klupom do 1429. godine,²⁴⁷ te najvećim dijelom (dvojni objekt, kuća IVCS) obitelji Nalješковиć jer su je unajmljivali Dobrić Nale (Nalješковиć) i njegova braća Marin i Stjepan Nale.²⁴⁸ Bez sumnje, članovi obitelji Nale su, s više iznajmljenih objekata, dominirali središnjim dijelom općinskih kuća na Placi. Pored kuće u ovome četvrtom bloku Nalješковиći su zakupljivali, kao što je ranije spomenuto, i kuće u drugome južnom bloku te od sredine stoljeća i kuće u trećemu bloku južnoga dijela Place gdje ulaze u prostore koji su ranije bili u najmu Radoslava Turčinovića i njegovih potomaka.²⁴⁹ Ivan Marković je, pak, nakon partnerstva s Marinom Bizijom zajedno s Radoslavom Utješinovićem nastavio zakupljivati prvu kuću u tome bloku

²⁴⁵ Te je godine Radoslav Turčinović unovčio srebro u iznosu od 647 perpera i šest groša, što je bilo najviše među pučanima, dok je iste godine među vlastelom najviše srebra unovčio Orsat de Zamagna. Dinić, "Dubrovačka kovnica", 87. Računsku knjigu dubrovačke kovnice iz 1422. godine objavili su Constantin Leyerer, *Das Rechnungsbuch "delj merchandanj dela Zecha in Ragusa 1422"* (Brünn: Verlag der Buchhandlung Max Trill; Druck von Markus Kral, 1914) te Mihailo Dinić, *Iz dubrovačkog arhiva II* (Beograd: SANU, 1963).

²⁴⁶ *Knjige nekretnina I*, 190. Nakon što se Marin Bizia preselio u blok istočnije, kuću su u najam uzeli antunini Radovan Utješinović i Marko Staj (koji od 1468. godine kuću unajmljuje s Andrijom Kotruļjem).

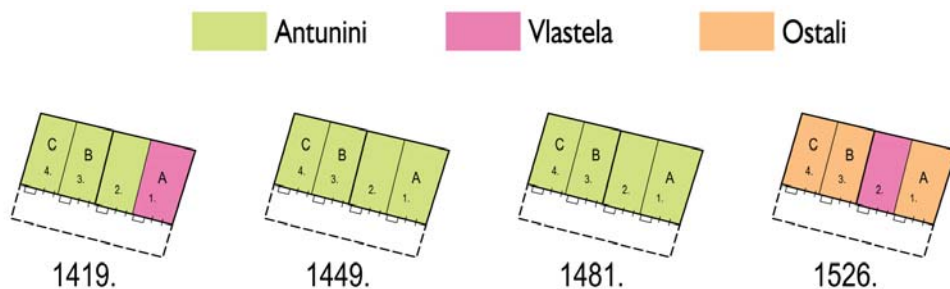
²⁴⁷ *Knjige nekretnina I*, 190.

²⁴⁸ *Knjige nekretnina I*, 190-191.

²⁴⁹ *Knjige nekretnina I*, 175, 278.

i tijekom 30.-ih i 40.-ih godina 15. stoljeća.²⁵⁰ Od 1429. godine u četvrtom su se sjevernom bloku kao zakupci pojavila braća Miho i Marin Cicerović (Zizer) preuzevši u najam kuću koju je prethodno unajmljivao Đivko Rugić.²⁵¹ Miho Cicerović držao ju je u najmu sve do 1481. godine kada su je preuzeli njegov antuninski subrat, sukunar Bratut Gradojević i njegovi potomci.²⁵²

Prilog 16. Blok IV sjevernog pročelja Place

Prostor kraj crkve Petilovrijenca privlačio je, pak, ponajviše obrtnike i trgovce koji su se bavili tkaninama. I sjedište Bratovštine krojača od 1425. godine bilo je u crkvi Svetih Petilovijenca.²⁵³ Uostalom, slijedom spomenute odluke iz 1449. godine obrtnici manualnih struka – krojači i sukarni – nisu niti smjeli konkurirati na dražbi u istočnome dijelu Place²⁵⁴ te se stoga i nalaze na ovome zapadnijem dijelu. U petome bloku sjevernog oboda, ondje gdje su se nalazila dva dvojna objekta, kuće su tijekom 15. stoljeća u najmu miješano držali antunini, poneki zajedno s vlastelom, te drugi pučani. Primjerice, u prvim desetljećima 15. stoljeća tu su svoje poslovne prostore iznajmili antunin Radin Ilić,²⁵⁵ kojega su u istome objektu (VAS) naslijedili antunini Maroje Ptčić i Dobrasin Veseoković.²⁵⁶ Odmah u susjednoj kući unajmio je dućan Stano Ilić, djed Benedikta Kotrulja i rodonačelnik antunskog roda Stanetić.²⁵⁷ A u kući koju su prethodno unajmljivali vlastelini Nikola Petrov de Sarača i Marin Mihov de Bona, od 30.-ih godina u najmu su se nalazili antunin Nikola Sojmirović te potom zajednički vlastelini

²⁵⁰ *Knjige nekretnina I*, 190.

²⁵¹ *Knjige nekretnina I*, 190-191.

²⁵² *Knjige nekretnina II*, 156; Radmilo B. Pekić, "Dubrovačka antuninska porodica Gradojević-Bratovtović, porijeklom iz Trebinja", *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini* 46 (2016), br. 4: 179-199.

²⁵³ Bratovština je osnovana 1418. godine i imala je sjedište u samostanu Sv. Tome, a 1425. godine preselila se u ovu crkvu. Beritić, "Ubikacija I", bilješka 26.

²⁵⁴ *Liber viridis*, cap. 405; Zelić, "Utilitas et lucrum", 16.

²⁵⁵ HR-DADU, *Matrikula antunina*, f. 11; *Knjige nekretnina I*, 191.

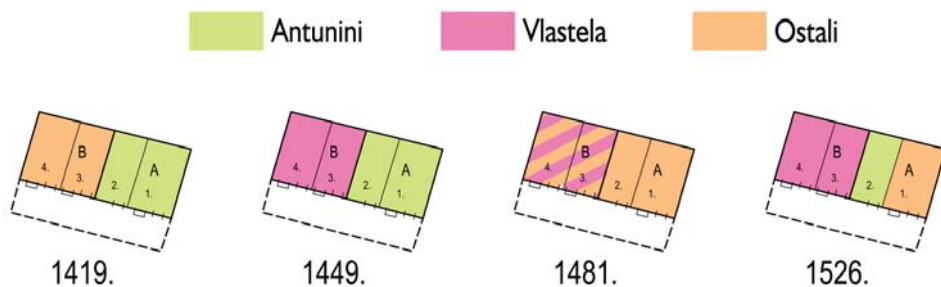
²⁵⁶ HR-DADU, *Matrikula antunina*, ff. 27', 29'; *Knjige nekretnina I*, 191.

²⁵⁷ *Knjige nekretnina I*, 191; HR-DADU, VGA, f. 250-250'.

Antun Klementov de Goče, koji se također okušao u proizvodnji tkanina, i Radovan Gološić, čiji je sin Ivan upisan u Bratovštinu 1462. godine.²⁵⁸

U tome su se desetljeću u ovome bloku općinskih kuća sve učestalije kao zakupci javljali ljudi povezani sa suknerskim poslom, čini se najviše okupljeni oko poduzetnika antunina Ratka Bogdanova Grande.²⁵⁹ Njegov je otac Bogdan Radovanić tijekom 20-ih godina 15. stoljeća također u najmu imao kuću u trećemu bloku sjevernoga oboda.²⁶⁰ I Ratko je, kao i većina njegovih subratima, u tome razdoblju bio aktivno uključen u tekstilno poduzetništvo u gradu; bilo kao uvoznik i trgovac tkaninama, bilo zakupom bojadisaonica, bilo kao vjerovnik u tekstilnome poslovanju.²⁶¹ Tu su u najmu također bili i pojedini općinski službenici pa se, primjerice, u odluci Maloga vijeća iz 1459. godine navodi da je u općinskoj kući preko puta samostana Male braće bio smješten slikar koji je radio sliku za oltar katedrale.²⁶²

Prilog 17. Blok V sjevernog pročelja Place

I u šestome bloku sjevernoga oboda Place, u dvije dvojne kuće već od 20-ih godina 15. stoljeća prostore su unajmljivali trgovci i obrtnici vezani uz sukнарstvo. Od 1429. godine kuća VIAS bila je u zakupu poznatoga suknar, također člana antuninske bratovštine, Piera Pantelle i vlastelina Federika Rafaelova Goče, vrlo angažiranoga u proizvodnji tkanina.²⁶³ Godine 1434. u najam ju je uzeo spomenuti antunin Ratko Bogdanov Grande.²⁶⁴ Susjedna kuća VIBS bila je u najmu pučana obrtnika i to opet onih koji su se primarno bavili sukнарstvom – Grubca

²⁵⁸ *Knjige nekretnina I*, 192; HR-DADU, VGA, f. 29', 92; HR-DADU, *Matrikula antunina*, f. 32'; Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika III*, 120; Dinić-Knežević, *Tkanine*, 157.

²⁵⁹ HR-DADU *Matrikula antunina*, f. 29'.

²⁶⁰ *Knjige nekretnina I*, 188.

²⁶¹ Dinić-Knežević, "Kreditori", 254.

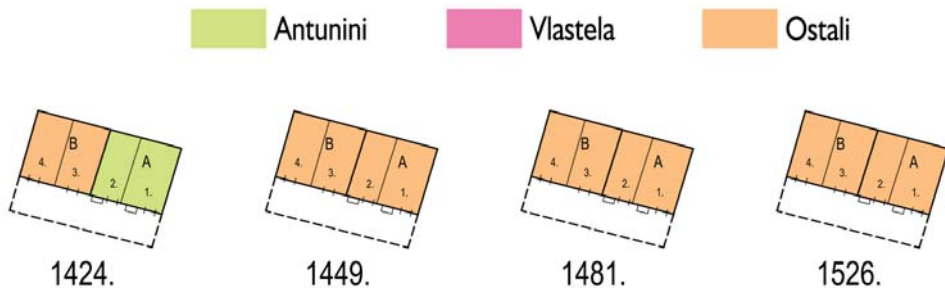
²⁶² HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 110, str. 98 (*Min. Cons.* 15, f. 41).

²⁶³ *Knjige nekretnina I*, 192; Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika III*, 113; Dinić-Knežević, *Tkanine*, 157-159.

²⁶⁴ *Knjige nekretnina I*, 192.

cimatora s nasljednicima i kasnije Cvjetka Božikovića.²⁶⁵ Nadalje, u drugoj polovici 15. stoljeća na tim najzapadnijim prostorima Place u unajmljenim prostorima općinskih kuća više nije bilo ni antunina ni vlastele. Oni su bili koncentrirani istočnije, na njezinome reprezentativnijem i elitnijem dijelu, u blizini simbola vlasti, poduzetništva i trgovine - Dvora, luže i carinarnice, pod budnim okom gradskoga parca i njemu posvećene crkve.

Prilog 18. Blok VI sjevernog pročelja Place

U četvrtome, pak, bloku južnoga oboda, kuće su početkom 15. stoljeća unajmljivali i antunini i vlastela. Kao zakupci tih objekata bili su ubilježeni vlastelin Martol de Zrieva s braćom, antunin Pripko Radulinov²⁶⁶ i spomentu vlastelin Orsat de Zamagna (kuće IVAJ i IVBJ i IVEJ).²⁶⁷ Međutim, od sredine 15. stoljeća u tome bloku više nije bilo vlastelina među zakupcima, dok su antunini i dalje bili u kućama IVAJ i IVBJ i to oni koji su se bavili sukmarstvom. Tako je kuću IVAJ godine 1454. držao u najmu antunin Ivan Nikolić Gabro,²⁶⁸ prema obiteljskome rodoslovlju ulcinjski plemić koji je u Dubrovnik doselio oko 1425. godine, a u matrikuli Bratovštine bio je registriran uz godinu 1438.²⁶⁹ Od 1459. godine isti je objekt u najmu drugoga antunina Piera Chiaroche, došljaka iz Firenze, koji se priženio u antuninsku obitelj Nale vjenčavši se s Marinom Nale, kćeri Ivana Nale.²⁷⁰ Kuću IVBJ godine 1454., nakon što je u njoj bio antunin Pripko Radulinov, u najam je uzeo cimator, također upisan u antuninsku Bratovštinu, Marko Veseoković,²⁷¹ koji se tu preselio iz prostora petoga južnog bloka, te još neki podstrigači sukna.²⁷²

²⁶⁵ *Knjige nekretnina I*, 193.

²⁶⁶ HR-DADU, *Matrikula antunina*, f. 32'.

²⁶⁷ *Knjige nekretnina I*, 178-180.

²⁶⁸ *Knjige nekretnina I*, 279.

²⁶⁹ HR-DADU, *Matrikula antunina*, f. 31; HR-DADU, VGA, f. 127.

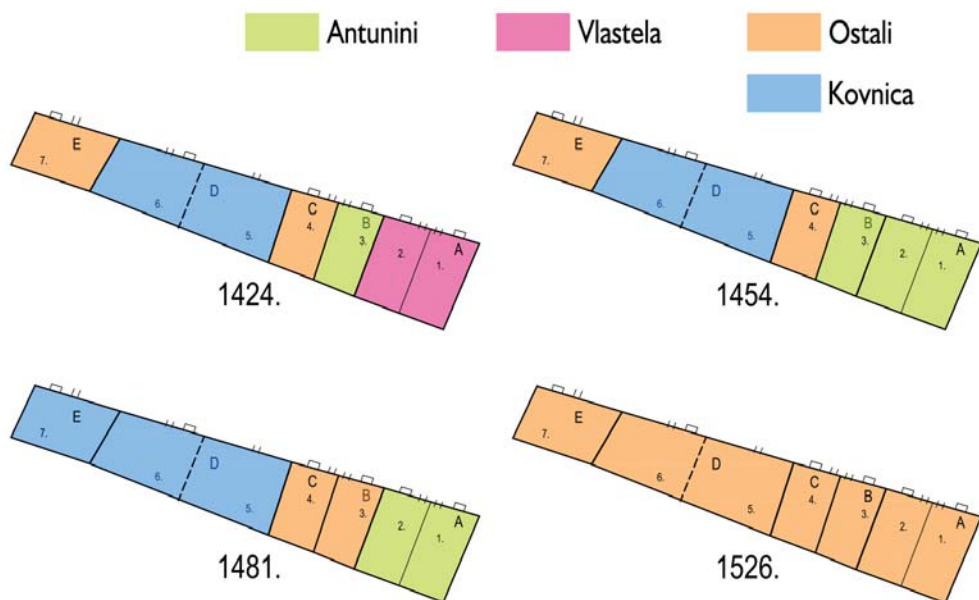
²⁷⁰ HR-DADU, *Matrikula bratovštine antunina*, f. 32'; HR-DADU, *Pacta matrimonialia*, sv. 2, f. 72'.

²⁷¹ HR-DADU, *Matrikula antunina*, f. 33.

²⁷² Kuću B zakupili su Petar Markov i Nikola Ostojić, a kuću C Nikola Vlahučić cimator. *Knjige nekretnina I*, 279.

Kuće u sredini toga južnoga bloka općinskih kuća bile su prenamijenjene za Kovnicu koja se ovdje smjestila u prvim desetljećima 15. stoljeća.²⁷³ Na prvome katu toga objekta dućane su, pak, zakupljivali uglavnom oni koji su bili uključeni u proizvodnju sukna.²⁷⁴ Kovnica se 80-ih godina 15. stoljeća proširila i na najzapadniju kuću (IVEJ), a dućani/uređi namjenski su se specijalizirali i to za poslove vezane uz kovnicu i tkanine (*officio novo de pesar li panni, stacon per lo officio di çechieri, staçon a bater e cogner la moneta, officio novo di panni*).²⁷⁵ Odluka Vijeća spominje nove prostorije u Zlatarskoj ulici, koje su 1517. godine bile predviđene za kovnicu.²⁷⁶

Prilog 19. Blok IV južnog pročelja Place

U petome bloku južnoga pročelja Place antunini su od dvadesetih godina 15. stoljeća do sredine 15. stoljeća držali cijeli blok. Riječ je o bloku općinskih kuća koji je, slično kao i šesti sjeverni blok, tijekom prve polovice toga stoljeća snažno bio obilježen suknarskom djelatnošću u gradu.²⁷⁷ Prvu je kuću 1429. godine u najam

²⁷³ HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 111 (*Rog*, 34, f. 90-93v; 35, f. 4)

²⁷⁴ *Knjige nekretnina I*, 278-281.

²⁷⁵ *Knjige nekretnina II*, 101-106.

²⁷⁶ *Knjige nekretnina I*, 280.

²⁷⁷ O utjecaju suknarske manufakture na urbanistički razvoj Dubrovnika vidi u: Joško Belamarić, "Urbanistički aspekti prve dubrovačke industrije u 15. stoljeću", u: *Renesansa i renesanse u umjetnosti Hrvatske*, ur. Predrag Marković i Jasenka Gudelj (Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2008), 341-372; Joško Belamarić, "Cloth and Geography: Town Planning and Architectural Aspects of the First

uzeo spomenuti antunin, štavitelj sukna, Marko Veseoković, koji se u sljedećemu ciklusu najma (1434. godine) preselio, kako je spomenuto, u četvrti blok južnoga dijela Place.²⁷⁸ Jedan dvojni objekt je od 1429. do 1434. godine također u najmu antunina ser (!) Antonija de Golieba,²⁷⁹ koji je prethodno držao kuću u istome bloku samo zapadnije.²⁸⁰

Poznati sukнар Piero Pantella, utemeljitelj tekstilne manufakture u Dubrovniku, koji je prethodno unajmljivao dućan na sjevernome dijelu Place, u ovome je bloku imao unajmljeno nekoliko kuća koje je postupno zakupljivao da bi od 1429. godine do sredine stoljeća na tome dijelu Place imao središte svoga poslovanja.²⁸¹ Preuzevši pokretanje vunarske proizvodnje u Dubrovniku od polubrata Paola Cornella iz Piacenze, koji je 1416. godine s općinom sklopio ugovor da će na Pilama izgraditi veliku radionicu, no koji je umro već 1417. godine, Piero je posao s osnutkom manufakture nastavio sam.²⁸² Po željama dubrovačkih vlasti podigao je uspješnu proizvodnju u gradu i redom zakupljivao prostore na središnjemu dijelu Place. Osim kuća, dućana i radionica na Placi Pantella je u zakupu držao i kuće na Pilama potrebne za proizvodnju sukna. Godine 1426. spominju se zakupljeni općinski dućani, odnosno – bojadisaonica tkanina (*una botega di tinturia con sue massaričie fora dela porta ale Pille*).²⁸³ Nju su 1428. godine zakupili također dvojica poduzetnih antunina Nikša Tvrtović i Nikola Đivolinović, dugogodišnji poslovni partneri, koji su kao sve uspješniji trgovci stečeni kapital iz poslovanja s rudama uložili u proizvodnju i trgovinu tkaninama.²⁸⁴ Pantella je, pak, postao dubrovački građanin 1430. godine odlukom Velikoga vijeća, a već ranije je upisan u članstvo antuninske Bratovštine.²⁸⁵ Bio je respektabilan član gradske zajednice pa ga je, primjerice, godine 1441. Vlada čak uputila kao izaslanika u Apuliju da nađe stotinu vojnika radi jačanja obrane grada od Turaka.²⁸⁶

Industry in Dubrovnik in the 15th Century”, u: *Dalmatia and the Mediterranean: Portable Archaeology and the Poetics of Influence*, ed. Alina Payne (Leiden; Boston: Brill, 2014), 268-309.

²⁷⁸ *Knjige nekretnina I*, 181, 279.

²⁷⁹ HR-DADU *Matrikula antunina*, f. 11.

²⁸⁰ *Knjiga nekretnina I*, 181.

²⁸¹ *Knjige nekretnina I*, 283.

²⁸² Iscrpnije o Pieru Pantelli i suknerskoj proizvodnji u Dubrovniku vidi u: Paola Pinelli, *Tra argento grano e panni. Piero Pantella, un operatore italiano nella Ragusa del primo Quattrocento* (Firenze: Firenze University Press, 2013); Paola Pinelli, “Piero Pantella iz Piacenze i proizvodnja tkanina u Dubrovniku u prvoj polovici 15. stoljeća”, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 51 (2013): 61-74. te stariji radovi: Dušanka Dinić-Knežević, “Petar Pantela - trgovac i sukнар u Dubrovniku”, *Godišnja Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 13 (1970), 1: 87-144; Dinić-Knežević, *Tkanine, passim*; Dinić-Knežević, “Kreditore”, 237-259.

²⁸³ *Knjige nekretnina I*, 218.

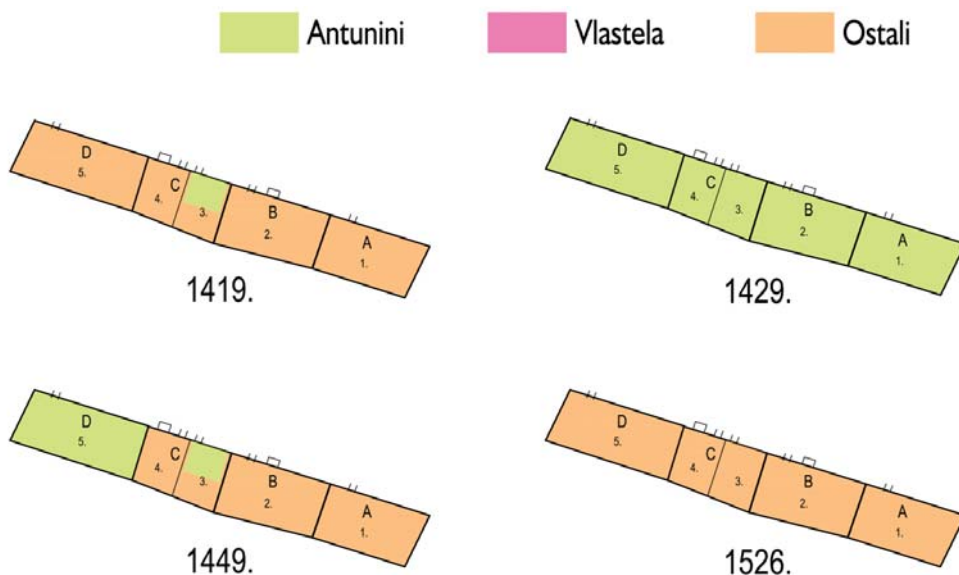
²⁸⁴ Kovačević Kojić, “Nikola Tvrтка Glavić”, 9.

²⁸⁵ HR-DADU, *Acta Consilii Maioris*, sv. 4, f. 85; HR-DADU, *Matrikula antunina*, f. 32’.

²⁸⁶ Pinelli, “Piero Pantella iz Piacenze”, 62.

Pantella je u zakup 1435. godine uzeo i *Casa grande dela tentoria del comune fora ale Pile*, što je bio pogon s radionicama u općinskom vlasništvu, u zoni gdje su bile suknarske, bojadisarske i staklarske radionice, a davale su se u najam od 20-ih godina 15. stoljeća.²⁸⁷

Prilog 20. Blok V južnog pročelja Place

U šestome općinskom bloku južnoga dijela Place, u kojemu se nalazila jedna kuća s dva dućana, nije bilo niti antunina niti vlastele. Općenito, blokovi zapadno od Široke ulice bili su dijelom privatni, a dijelom općinski. Općinske su bile kuće u šestome, desetome i jedanaestome bloku, a kuće u sedmome i devetome bloku bile su privatne te su vlasnici plaćali samo naknadu za zemljište.²⁸⁸ Kuću u devetome bloku na općinskom zemljištu do 1432. godine posjedovao je Jakov Kotrulj (*Iaco di Cotrul per una staçon con una caxa disopra*) zajedno s bratom Ivanom, ali je općina odlučila ondje podići općinski hospital – Nahodište.²⁸⁹ Vjerojatno se odluka Maloga vijeća iz 1415. godine odnosila na gradnju te kuće.²⁹⁰ U jednoj drugoj odluci iz iste godine Jakovu je bilo zabranjeno graditi na Placi, što se vjerojatno odnosilo na obvezu rušenja postojećih daščara za prodaju ulja i drugih

²⁸⁷ *Knjige nekretnina I*, 227.

²⁸⁸ Zelić, "Utilitas et lucrum", 12.

²⁸⁹ *Knjige nekretnina I*, 285.

²⁹⁰ "Pro comune pro domo Iacobi de Cotrullo. Captum fuit de accipiendo in comune a Iacobo Cotrullo domum que fuit filii Radovaç vel Obrad Regud apud Sanctum Franciscum super terrenum comunis ad extimationem murorum, volte, coperte et lignaminis fiendam (...)", DUCAC 1415/25.

stvari i to odlukom donesenom za prostor Place još 1412. godine.²⁹¹ Ipak, nakon što je kuću sagradio, Jakov je ishodio dozvolu za prodaju svoga ulja *in Platea ad follares viginti pro quartucio et non ultra*.²⁹² I konačno, u zadnjemu, desetom bloku, od 1424. godine antunin Jakov Martolov Goče imao je u zakupu općinsku kuću s dućanom do 1433. godine.²⁹³

Općinske kuće nalazile su se i na prostoru između ulica Prijeko i Međupolače, između Divone i crkve Sv. Petilovrijenaca. U nizovima ulica te su se kuće gradile postupno tijekom prvih desetljeća 15. stoljeća,²⁹⁴ na mjestu prijašnjih dućana – u Zlatarskoj, Kovačkoj ili Lojarskoj ulici. Za razliku od južnijih općinskih kuća (onih na Placi) namijenjenih, kako je istaknuto još u odluci 1333. godine *per mercatores*, ove su kuće bile namijenjene prvenstveno specijaliziranim obrtnicima te nisu davane u najam cjelovito. Neki su dućani iznajmljivani zasebno od kuća. Za antunine trgovce, koji su imali općinske kuće na Placi, te su ulice, pak, bile produženi prostor njihova poslovanja, odmah iza začelja općinskih kuća koje su držali na Placi. Tako je, primjerice, Ivan Kotrulj, od 1439. do 1444. godine imao u najmu osmi dućan u Zlatarskoj ulici,²⁹⁵ Lovro Martolov Goče unajmljivao je četvrti dućan u Kovačkoj ulici,²⁹⁶ a prije 1424. godine zakupljivao je osmu dućan u Lojarskoj ulici.²⁹⁷ U Lojarskoj ulici je i Stjepan Casella od 1434. godine držao šesti dućan, a i Đuro Staj imao je dućan u toj ulici od 1468. godine.²⁹⁸ Lojarska ulica potom je u 16. stoljeću promijenila svoje obilježje poslovne ulice u kojoj su često antunini unajmljivali prostore jer je 1541. godine upravo kuće u ovoj ulici dubrovačka općina ustupila Židovima za geto.²⁹⁹

Slijedom skiciranoga prostora Place, općinskih kuća podignutih na njoj te pokušaja prozopografske identifikacije njihovih zakupaca, pokazalo se da je istočni dio toga prostora bio ujedno i najprestižniji. Razlika između istočnoga i zapadnoga dijela Place odražavala se i cijeni najma. Prema naknadama koje su zakupnici plaćali za općinske kuće s dućanima, najveći iznosi najma plaćali su se u kuće u prvih šest blokova sjevernoga oboda Place,³⁰⁰ s time da je cijena najma

²⁹¹ DUCAC 1412/63.

²⁹² HR-DADU, *Acta consilii minoris*, sv 2, f. 53'.

²⁹³ *Knjige nekretnina I*, 184.

²⁹⁴ Usporedi: Beritić, *Urbanistički razvitak*, 19, 36; Zelić, "Utilitas et lucrum", 12.

²⁹⁵ *Knjige nekretnina I*, 299.

²⁹⁶ *Knjige nekretnina I*, 318.

²⁹⁷ *Knjige nekretnina I*, 215.

²⁹⁸ *Knjige nekretnina I*, 319. Vidi i kasnije: *Knjige nekretnina II*, 239.

²⁹⁹ Vesna Miović, *Židovski geto u Dubrovniku (1546-1808)* (Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2005), 11-15, 32-33, 52-54.

³⁰⁰ Vidi i: Danko Zelić, "Medieval urban landscape of the northern part of the city of Dubrovnik", u: *Mapping urban changes / Mapiranje urbanih promjena*, ur. Ana Plosnić Škarić (Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017), 284.

rasla tijekom 15. stoljeća. Primjerice, Jakov Kotrulj za svoj je najam kuće s dućanom i klupom 1417. godine plaćao najamninu od pedeset perpera, a 1424. godine najamnina koju je postigao na dražbi bila je 65 perpera. Njegov brat Ivan Kotrulj godine 1434. za taj je prostor morao izdvojiti čak dvostruko – 150 perpera da bi na dražbi 1439. godine Ivan, zajedno s poslovnim partnerom Marinom Ruđom, morao dati čak 190 perpera, što je ujedno bila i najviša najamnina postignuta za taj prostor.³⁰¹ Sličan rast najmnine morao je slijediti i Jakovljević šogor Antun Butko za općinsku kuću koju je zakupljivao. Od najma u iznosu od sedamdeset perpera 1417. godine, koji je potom bio nepromijenjen više od desetljeća, godine 1434. Antun je na državi morao izdvojiti 120 perpera za svoju lokaciju.³⁰² Na sjevernome obodu svaka (tipska) kuća s dućanom zauzimala je u prizemlju oko dvadesetak četvornih metara, dok su one na južnome obodu bile različitih dimenzija.³⁰³

S obzirom da ulice Placa i Između polača nisu paralelne, blokovi južnoga oboda Place nisu jednake dubine. Stoga su prvi i dio drugoga bloka imali po dva reda kuća. Također, zbog prilagodbe južnome prostoru blokovi su znatno širih pročelja.³⁰⁴ Kuće prvoga bloka okrenute prema Placi bile su sličnih dimenzija kao i one tipske na sjevernome obodu (oko dvadesetak četvornih metara u prizemlju), a i naknade su 1417. godine bile otprilike iste – oko četrdeset do pedeset perpera, s time da su ovdje neki dućani iznajmljivani zasebno.³⁰⁵

Površine kuća u drugome redu toga bloka, okrenutih prema ulici Između polača, bile su gotovo dvostruko veće (35-40 četvornih metara), ali je najam za njih 1417. godine bio samo oko dvadeset perpera.³⁰⁶ Jedino je uglovnica prema Sv. Vlaha imala višu cijenu – godine 1417. za nju je postignuta cijena od 42 perpera.³⁰⁷ Najam kuća u ostala četiri bloka južnoga oboda (dimenzija 35-50 četvornih metara) iznosio je oko pedeset perpera, uz znatno povećanje cijena najma tijekom 30-ih godina istoga stoljeća. Međutim, valja dodati da su zapadnije kuće bile veće, odnosno tu je bilo više dvostrukih kuća te je, s obzirom na veličinu, najam bio manji u odnosu na istočnije blokove. Zapadno od Široke ulice kuće su bile su

³⁰¹ *Knjige nekretnina I*, 186.

³⁰² *Knjige nekretnina I*, 186-187. Usporedi i najmnine za isti objekt u kasnijemu razdoblju: *Knjige nekretnina II*, 136.

³⁰³ Prema izračunu Danka Zelića svaka kuća s dućana u tim blokovima imala je korisnu površinu oko šesnaest metara po etaži. Zelić, "Utilitas et lucrum", 14.

³⁰⁴ U prvome bloku nalazilo se deset kuća i šesnaest dućana na površini od oko 320 metara. Vidi: Zelić, "Utilitas et lucrum", 14.

³⁰⁵ Visina najma pojedinih dućana razlikovala se. U prvome su bloku one koje su okrenute prema crkvi sv. Vlaha imale najveću cijenu (jedna čak 54 perpera). *Knjige nekretnina I*, 173.

³⁰⁶ *Knjige nekretnina I*, 174.

³⁰⁷ *Knjige nekretnina I*, 173.

unajmljivane za još nižu cijenu.³⁰⁸ Ipak, treba naglasiti da danas ne znamo točnu katnost svih kuća na Placi kao ni točnu veličinu stambenih jedinica unutar blokova, što otežava precizno definiranje najamnine po četvornome metru.

Od bloka do bloka – kontinuitet i prostorna mobilnost u dubrovačkoj poslovnoj zoni 15. stoljeća

Prikazi blokova na Placi pokazali su stanje zakupa u određenim vremenskim intervalima svjedočeći o prisutnost antunina na tim prostorima kao i dinamiku nekih antuninskih obitelji. Pojedine su kuće neke obitelji držale generacijama u najmu, dok su druge češće mijenjale zakupce. To je, dakako, ovisilo o imovinskim i demografskim okolnostima obitelji kao i o poslovnim planovima i udruživanjima trgovaca, koji su u prvome redu bili korisnici tih objekata. Također, pojavljivali su se novi poduzetni ljudi koji su zakupljivali prostore na glavnim pozicijama, dok je nekima drugima poslovna karijera išla prema kraju ili više nije bila jednako uspješna.

Neke su se antuninske obitelji kontinuirano nalazile kao zakupci u istim blokovima duž Place, a najmove su produživali nasljednici ako se radilo o uspješnome poslovanju. Primjerice, Ivan, brat Jakova Kotrulja, i njegovi potomci nastavili su zakup općinske kuće do 1491. godine,³⁰⁹ a zakup Stjepana Caselle u prvome bloku sjevernoga oboda naslijedili su njegovi potomci još i u 16. stoljeću.³¹⁰ Kuću C u četvrtome bloku sjeverno nastavio je držati sin Stjepana Nale, Ivan Nale, zajedno s bratom Božom (Natalom).³¹¹ Najam kuće koju je zakupio Natal Dobrićev u drugome bloku južno produžio je njegov sin Marin 1468. godine.³¹² Zakup kuće u trećemu bloku južno nakon svoga oca Radoslava Turčinovića nastavio je 1439. godine sin Cvijeto.³¹³ Kuću u trećemu južnom bloku, pak, koju je 1417. godine unajmio Martol Goče Fiffa, godine 1419. uzeo je njegov sin Lovro, koji je skupa s bratom Tomom bio zakupac do 30-ih godina 15. stoljeća da bi onda opet Lovro unajmljivao tu kuću na dražbama 1439. i 1444. godine, ali tada s vlastelima Franom de Benessom i Vlahom de Restijem, s kojima je očito zajedno bio u trgovačkome poslu.³¹⁴

Kod antunina, kao i kod vlastele, ponekad je više zakupaca unajmljivalo jedan prostor s time da su u objektima sjevernoga oboda kuće morale biti zakupljene

³⁰⁸ *Knjige nekretnina I*, 184.

³⁰⁹ *Knjige nekretnina I*, 186.

³¹⁰ *Knjige nekretnina II*, 133.

³¹¹ *Knjige nekretnina II*, 157-158.

³¹² *Knjige nekretnina I*, 276.

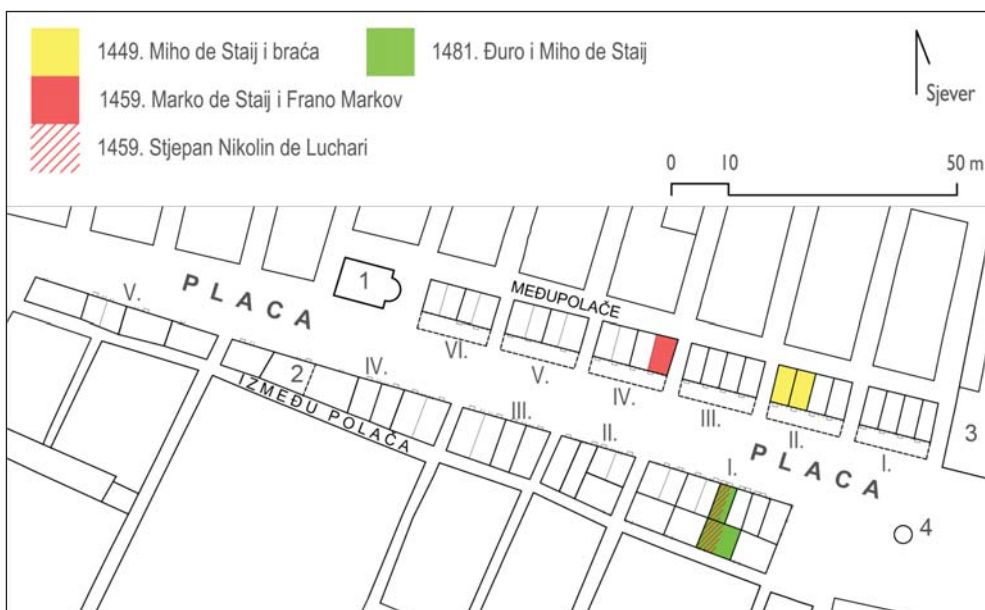
³¹³ *Knjige nekretnina I*, 178.

³¹⁴ *Knjige nekretnina I*, 177.

istovremeno s dućanima. Često se radilo o članovima zajedničkoga trgovačkog društva (*societas*), koji su mogli biti, ali često i nisu bili, rodbinski povezani. Najam su produživali nasljednici ako se radilo o uspješnome poslovanju. Zakupi dućana katkad su se mijenjali, a pojedinci su od zakupa do zakupa znali mijenjati lokaciju objekta, ovisno o imovinskoj moći odnosno djelatnosti kojom su se bavili.

Neke obitelji mijenjale su položaj zakupljujući poslovne kuće što je moguće bliže istočnome odnosno jugoistočnome dijelu Place, prema središtu komunalnoga života. Pimjerice, ranije spomenuti Nikša Lonin Dersa zakupio je 1419. godine prostor u petome bloku sjevernoga dijela da bi 1424. godine preselio na istok Place, u prvi blok južno i to dućan u okrenut prema crkvi Sv. Vlaha. Na sljedećoj dražbi izborio se za susjednu trgovinu na odličnoj lokaciji - uglonici prvoga bloka.³¹⁵ Zakup kuće u drugome sjevernom bloku na Placi Miho i Đuro Staj držali su do do 1459. godine nakon čega su se 1464. godine preselili u prvi blok južnoga dijela Place. Tako je kuća IDS prešla iz najma Stjepana i Pavla Lucharija u najam braće Đure i Mihe Stajja te su u tome prvom južnom bloku njihovi nasljednici unajmljivali kuće čitav niz desetljeća, sve do 1511. godine kada je kao zakupac još ubilježen Matija Đurin Staj.³¹⁶

Prilog 21. Obitelj Staj na Placi

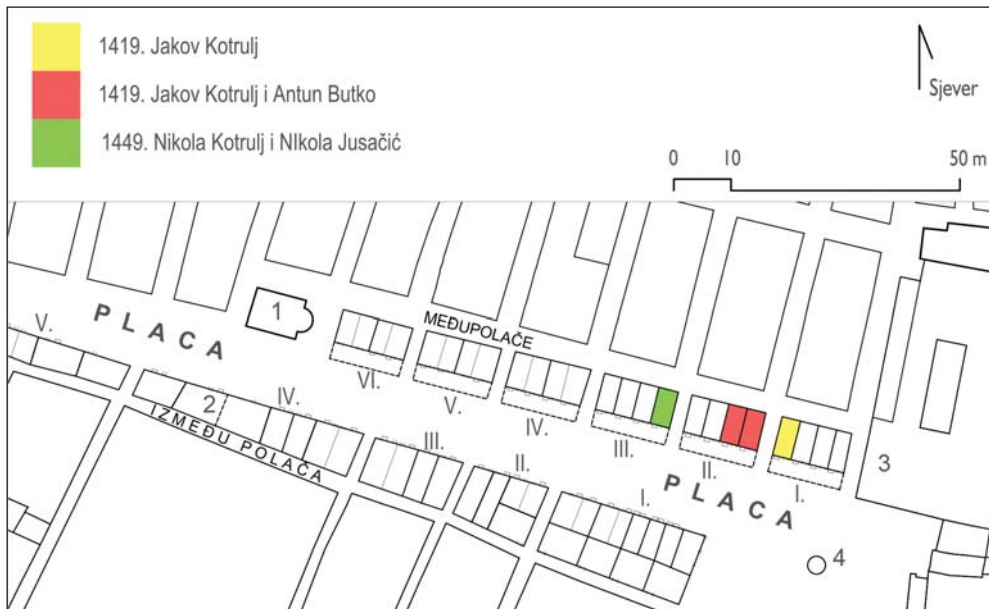

³¹⁵ *Knjige nekretnina I*, 170.

³¹⁶ *Knjige nekretnina II*, 56.

Šireći svoje poslove neki su zakupljivali veći broj kuća i trgovina unutar bloka, u susjednome ili u bloku preko puta. Kotrulji, kao vrlo ugledna i moćna antuninska obitelj, dominirali su istočnim, reprezentativnijem dijelom Place (sjeverni obod) sredinom 15. stoljeća. Osim spomenute kuće u prvome sjevernom bloku odmah do Divone imali su tako sredinom 15. stoljeća kuće i u drugomu i u trećemu sjevernom bloku, a od 1468. godine Andrija Kotrulj unajmljivao je četvrtinu kuće u četvrtomu bloku.³¹⁷ Do izgradnje Nahodišta 1432. godine držali su i zakup kuće u devetome južnom bloku, a upravo za zgradu Nahodišta gradske su vlasti namijenile tu kuću kojom se koristio Jakov Kotrulj, u današnjoj Zlatarićevoj ulici. Obitelj Nale (Nalješković) dominirala je, pak, središnjim dijelom Place. Tijekom desetljeća razni ogranci roda Nalješkovića imali su kuću u četvrtome sjevernom bloku kao i kuće u drugomu i trećemu južnom bloku.³¹⁸

Prilog 22. Obitelj Kotrulj na Placi u 15. stoljeću

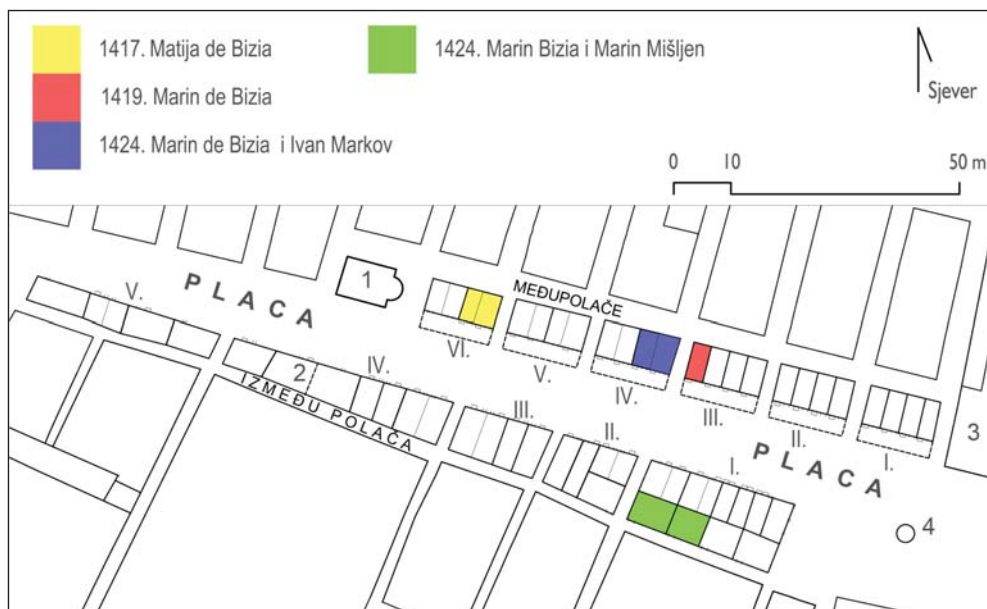
Prvi blok južno bio je najstariji i najveći, a pozicija mu je bila reprezentativna. Bio je okrenut prema Placi, ali i prema crkvi Sv. Vlahe te južno prema ulici Između polača gdje je počinjao prostor privatnih palača. Primjer Marina Bizija lijepo ilustrira "lokacijsku" šetnju po Placi do konačnoga cilja – prvoga bloka. Naime, nezaobilazni je Marin 1419. godine na pet godina uzeo zakup kuće u trećemu sjevernom bloku za 61 perper po godini, a potom je zajedno s antuninom Ivanom

³¹⁷ *Knjige nekretnina I*, 287, 288, 290, 292.

³¹⁸ *Knjige nekretnina I*, 177, 190-191; *Knjige nekretnina II*, 90, 157-158.

Markovićem 1424. godine uzeo u petogodišnji najam kuću u četvrtome sjevernom bloku za iznos najamnine od 120 perpera godišnje te je na istoj dražbi 1424. godine unajmio čak dvije kuće prvoga južnog bloka okrenute prema jugu (kuće I-IJ i I-JJ), koje je unajmljivao zajedno s poslovnim drugom Marinom Mišljenom, za iznos od dvadeset perpera po svakoj kući.³¹⁹

Prilog 23. Obitelj Bizia na Placi

Dakako, susjedstvo pojedinih obitelji i njihovih trgovačkih društava na Placi ovijesilo je dosta i o njihovim međusobnim obiteljskim i poslovnim vezama. Rodbinsko-poslovno-susjedsko umrežavanje među antuninima bilo je iznimno gusto. Već su spomenute rodbinske veze susjeda i rođaka iz drugoga sjevernoga bloka obitelji Kotrulj i Butko. Benedikt Kotrulj također je držao u najmu kuću s poslovnim partnerom Marinom Ruđom. Obitelji Nalješković i Cicerović imali su poslovnu suradnju, a bili su susjedi u četvrtome sjevernom bloku, ali i prekoputa, u drugome južnom bloku. U trećemu, pak, južnom bloku, susjedske veze iz općinskih kuća prešle su i u rodbinske. Naime, dvije unuke Radoslava Turčinovića, Dekuša i Jakomina, bračno su se povezale s obitelji Goče Fiffa udavši se za sinove Lovre Martolova Goče Fiffe – Nikolu i Tomu.³²⁰

³¹⁹ *Knjige nekretnina I*, 174.

³²⁰ HR-DADU, *Libri dotium*, sv. 6, f. 124'; HR-DADU, *Pacta matrimonialia*, sv. 1, f. 21'-22.

Na razmeđu stoljeća – novi ljudi na Placi

Snažna prisutnost antunina na Placi polako je jenjavala početkom 16. stoljeća. Na tu izmijenjenu sliku utjecali su, prije svega, demografski razlozi i trgovinska volatilitnost. Ljudi i obitelji koji su nosili gospodarstvo prve polovice 15. stoljeća nisu uvijek imali jednako snažne nasljednike u poslu, a izmijenile su se i gospodarske kao i političke okolnosti. Rudnici na prostoru Bosne i Srbije, koji su velikome broju antunina omogućili stjecanje ogromnoga kapitala, našli su se najprije na udaru, a onda i potpuno u rukama novih, osmanskih gospodara. Rudnik u Novome Brdu došao je pod osmansku vlast 1441. godine, a pad srpske despotovine 1459. godine i Bosanskoga Kraljevstva 1463. godine uvelike je označio prekretnicu u gospodarskim smjerovima i poduzetništvu.³²¹ Već je i prije polovice 15. stoljeća primjetan pomak kapitala iz trgovine rudama prema drugim oblicima zarade, primjerice suknarstvu. Među primjerima koje smo doticali u ovome tekstu, ilustrativan je onaj u obitelji Casella, u kojoj se otac Stjepan afirmirao u izvozu i trgovini srebrom, dočim je sin Frano nekoliko desetljeća kasnije glavninu svojih poslovnih aktivnosti usmjerio na trgovinu vunom i tkaninama.³²²

Isto tako, ni obitelji Butko ni Kotrulj više ne nalazimo tako prisutne na Placi koncem 15. stoljeća. Kuću koju su na sjevernome obodu u prvome bloku držali Jakov Kotrulj i njegovi nasljednici 1481. godine u zakup uzima nova antuninska obitelj Fornaro,³²³ a kuću koju su u drugome bloku u prvoj polovici 15. stoljeća držali šogori Butko i Kotrulj od 1464. godine unajmljuje novi čovjek, također antunin, Boško Mažibradić, koji oko 1430. godine dolazi u Dubrovnik iz Rijeke dubrovačke.³²⁴ I drugi dio toga bloka mijenjao je zakupnike. Kuće IICS i IIDS, nekad u zakupu vlastele, bile su 1481. godine u zakupu antunina Radivoja Košice i Mihoča Velića.³²⁵

Uz demografske čimbenike koji su mogli utjecati na određene antuninske obitelji, valja istaknuti pojavu nove trgovačke elite u 16. stoljeću. Ona se okupljala oko Bratovštine sv. Lazara, osnovane 1531. godine i bila je sastavljena od trgovaca prvenstveno usmjerenih na trgovinu po Levantu.³²⁶ Pojava te bratovštine simbolizirala je i promjenu i prilagodljivost dubrovačke gospodarske politike. Na određeni je način pokazivala i promjenu u profilu trgovaca pa tako i onih koji su zakupljivali prostore na Placi. Dubrovčani su se uspjeli uskladiti s novim geopolitičkim i

³²¹ Ivan Božić, *Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku* (Beograd: SAN, 1952), 61-130; Mihailo Dinić, *Za istoriju rudarstva u srednjevekovno Srbiji i Bosni I* (Beograd: Srpska akademija nauka, 1955), 76-92.

³²² Usporedi: Ćuk, "Porodica Kasela", 109.

³²³ HR-DADU, *Matrikula antunina*, f. 33.

³²⁴ HR-DADU, *Matrikula antunina*, f. 34; HR-DADU, VGA, f. 117-117'; *Knjige nekretnina I*, 289.

³²⁵ HR-DADU, *Matrikula antunina*, f. 34; *Knjige nekretnina II*, 142-143.

³²⁶ Inicijalno su neki članovi mogli biti pripadnici obje bratovštine, no s vremenom je dvostruko članstvo bilo zabranjeno. Curić Lenert, Nella Lonza, "Bratovština Sv. Lazara", 62-63.

gospodarskim okolnostima nastalima uspostavom Osmanskoga Carstva, a Bratovština sv. Lazara tu je prilagodbu lijepo simbolizirala. Dubrovačka je trgovina cvala na tim prostorima te je novi ciklus trgovačke konjunktura obilježio stoljetno razdoblje od 1520. do 1623. godine.³²⁷ Isto tako, nije jenjavala ni trgovina na Ponentu, sa snažnim razvojem dubrovačkoga brodarstva u 16. stoljeću, što je i dalje karakteriziralo antuninsko članstvo.³²⁸ Međutim, sve je to ujedno značilo i pojavu novih ljudi i miješanje novih trgovačkih karata, što se odražavalo i na prostoru glavnoga mjesta dubrovačke trgovine – na Placi. Novi zamah trgovine i brodarstva od 1520. godine donio je i novu strukturu ljudi na glavnome mjestu gradske trgovine i poslovanja, od kojih su neki bili članovi dviju elitnih gradskih bratovština, neki su bili sasvim novi ljudi, a plemići su se u velikoj mjeri pojavljivali kao najveći vjerovnici u kreditnoj trgovini toga doba.³²⁹

Od konca 15. stoljeća te početkom 16. stoljeća postala je primjetna svojevrsna “renobilitacija” najprestižnijega gradskog poslovnog prostora te je znatno manje antunina zabilježenih kao zakupaca. Primjerice, drugi sjeverni blok, koji je 1418. godine bio posve u antuninskome najmu, godine 1521. bio je pretežno “vlasteoski.” Samo su kuću IIDS držali antunini iz obitelji obitelj Cicerović,³³⁰ a sve ostale plemići – Georgi kuću IIA i Luchari kuće IIB i IIC.³³¹ I u drugome južnom bloku, nakon snažne prisutnosti antunina u većemu dijelu 15. stoljeća, dolazi do promjene. Primjerice, 1506. godine kuće IIAJ i IIBJ u drugome bloku bile su u najmu vlastele iz obitelji Goče i Poča, a trgovina I i kuće IIDJ i D bile su u najmu pučana, koji nisu članovi antuninske Bratovštine.³³² Slično je i u četvrtome južnom bloku gdje 1506. godine nisu kao zakupci bili zabilježeni ni antunini

³²⁷ Curić Lenert, Lonza, “Bratovština Sv. Lazara”, 40-41.

³²⁸ Usporedi: Jorjo Tadić, *Španija i Dubrovnik u XVI. veku* (Beograd: SKA, 1932), passim; Jorjo Tadić, “Organizacija dubrovačkog pomorstva u 16. veku”, *Istorijski časopis* 1-2 (1948): 54-104; Jorjo Tadić, “O pomorstvu Dubrovnika u XVI i XVII veku”, u: *Dubrovačko pomorstvo: U spomen sto godina Nautičke škole u Dubrovniku* (Dubrovnik: Odbor za proslavu sto godina Nautičke škole u Dubrovniku, 1952), 165-188; Stjepan Vekarić, “Dubrovačka trgovačka flota 1599. godine”, *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku* 3 (1954): 427-431; Veselin Kostić, *Dubrovnik i Engleska 1300-1650* (Beograd: SANU, 1975), 97-227; Zrinka Pešorda Vardić, “Od barkuzija do galijuna: Nekoliko crtica o ulozi pomorstva u usponu dubrovačkoga građanstva u kasnome srednjem i ranome novom vijeku”, *Povijesni prilozi* 47 (2014): 143-181; Lovro Kunčević, “O stabilnosti Dubrovačke Republike (14.-17. stoljeće): geopolitički i ekonomski faktori”, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 54/1 (2016): 26-37; Lovro Kunčević, “The Maritime Trading Network of Ragusa (Dubrovnik) from the Fourteenth to the Sixteenth Century”, u: *The Routledge Handbook of Maritime Trade around Europe 1300-1600. Commercial Networks and Urban Autonomy*, ur. Wim Blockmans, Mikhail Krom i Justyna Wubs-Mrozewicz (Abingdon: Routledge, 2017), 141-158.

³²⁹ Zdenko Zlatar, “Udio vlastele u dubrovačkoj kreditnoj trgovini (1520-1623): kvantitativna analiza vjerovnika”, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 45 (2007): 131-153.

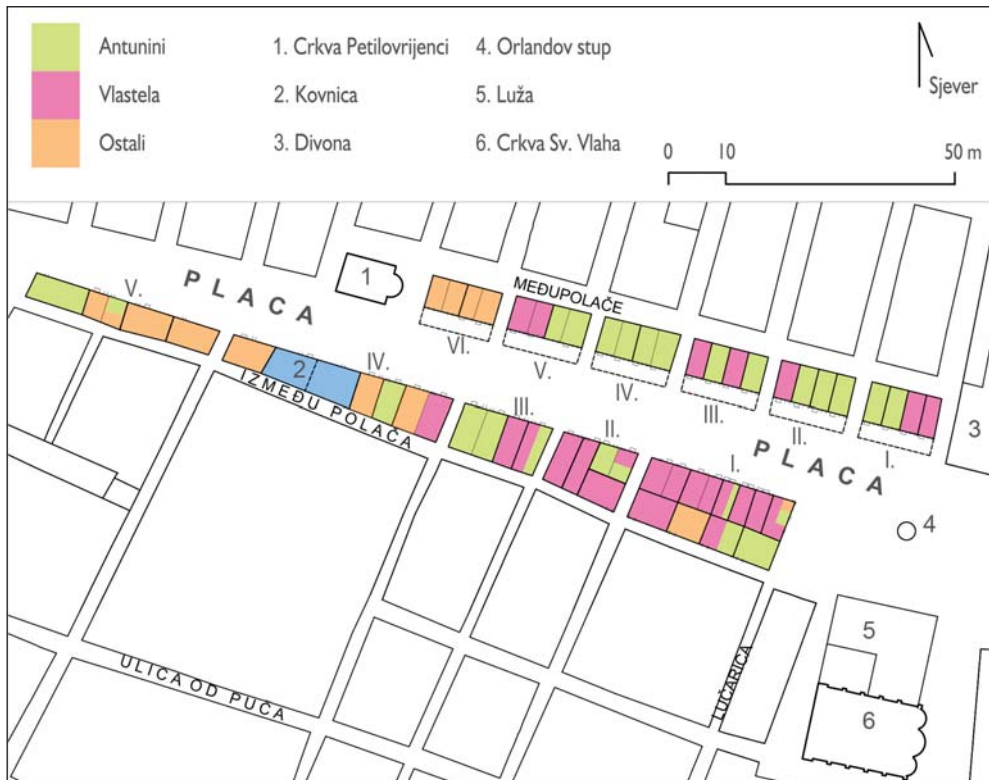
³³⁰ *Knjige nekretnina II*, 143.

³³¹ *Knjige nekretnina II*, 139, 141.

³³² *Knjige nekretnina II*, 77-85.

ni plemići. Antuninska nazočnost smanjena je i drugdje na Placi u to vrijeme. Primjerice, u četvrtome sjevernom bloku 1521. godine također više nisu ubilježeni antunini. Kuću IVCS držali su Pavao Lovričević i Andrija Albanassin, kuću IVBS plemić Sigismund de Goče, a kuću IVAS došljak iz Sicilije, Antonello de Milazi Siziliano.³³³ Koncem 15. i početkom 16. stoljeća i peti blok na sjevernome pročelju Place djelomično su u najmu imali plemići iz obitelji Goče, a djelomično pučani obrtničke struke. Iznimku je čini jedn dućan koji je početkom 16. stoljeća unajmio Matija Mihov Zizer (Cicerović), no i taj su prostor odmah u sljedećemu ciklusu najma zakupili plemići (Benedikt Dragojev de Goče) te ga je obitelj Goče unajmljivala do 1571. godine.³³⁴

Prilog 24. Zakupci općinskih nekretnina na Placi (1449. godina)

³³³ *Knjige nekretnina II*, 158.

³³⁴ *Knjige nekretnina II*, 161.

Prostor stanovanja antunina s Place

Iako su u središtu ove raščlambe antunini na Placi, osvrnut ćemo se dijelom i na prostor njihova stanovanja radi kontekstualizacije odnosa između antuninskoga poslovnog i rezidencijalnog prostora. Kao doseljenici, prije postizanja građanskoga statusa, novi su stanovnici mogli posjedovati kuću na tuđemu zemljištu, dočim je vlasništvo gradskoga zemljišta bilo uvjetovano posjedovanjem civiteta.³³⁵ U općinskim kućama obiteljsko stanovanje nije bilo dopušteno, kako svjedoči odredba iz 1449. godine.³³⁶ Doduše, sama zabrana može bitno ukazuje da su se ti prostori koristili mimo njihove zakonom propisane namjene. Međutim, one su prije svega bile poslovne zgrade, a za stanovanje su se tražile i gradile kuće na drugome prostoru.

Najprivlačniji od svih čini se da je bio prostor Prijekoga, to jest gradskoga seksterija Svetoga Nikole, ponajviše zbog toga jer je i bio namijenjen za najam čestica za izgradnju stambenih kuća.³³⁷ Uostalom, to je područje bilo gospodarski vrlo aktivno, što potvrđuju i nazivi ulica koji ga presijecaju, poput Zlatarske, Kovačke ili Lojarske ulice. Kuće na Placi bile su prvenstveno poslovne, a za razliku od njih zemljište na Prijekom bilo je nekomercijalno. Tamo su godišnji najmovi bili ustaljeni, a najam nekretnina nije bio vremenski ograničen. Stambene kuće na prostoru sjeverno od ulice Prijeko (odnosno *via lunga* ili *via longa Sancti Nicolai*) izgrađene su u nizovima s obje strane postojećih petnaest paralelnih ulica, koje su se i nazivale po brojevima.³³⁸ Iako su bile građene na (većinski) općinskome zemljištu (*territoria communis*), kuće su uglavnom bile privatne, a vlasnici su plaćali godišnju najamninu. Do početka 15. stoljeće kuće su bile drvene, ponajviše zbog pravnih okolnosti jer su se u pravnome smislu one smatrale pokretninom na tuđemu zemljištu.³³⁹ Konačna zabrana izgradnje drvenih kuća potječe iz 1406. godine, a odluka je, bez obzira na pravne okolnosti, bila potaknuta novim standardima, ali i čestim požarima.³⁴⁰ Oni kojima je bilo dopušteno graditi kuće na Prijekom bili su dužni i popločati ulice.³⁴¹ Također, radilo se o zoni vrlo gustoga

³³⁵ Usporedi: Vanessa Harding, "Space, Property and Propriety in Urban England", *Journal of Interdisciplinary History* 32 (2002): 549-569.

³³⁶ *Liber viridis*, cap. 405.

³³⁷ Vidi: Marušić, "Mapping housing market", 294-311.

³³⁸ Detaljan pregled usporednih imena starijih naziva ulica s današnjima vidi u: Ivana Lazarević, *Vlasteoske kuće u gradu Dubrovniku 1817. godine*, (Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU, 2014), 39-42. Vidi i: Danko Zelić, "Medieval urban landscape", 275.

³³⁹ Zelić, "Medieval urban landscape", 270-293.

³⁴⁰ HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 110, str. 46 (Ref. 33, f. 47); Bariša Krekić, "Dubrovnik's Struggle against Fires (13th to 15th Centuries)", u: *Dubrovnik: A Mediterranean Urban Society, 1300-1600* (Aldershot: Variorum, 1997), VI, 1-24; Benyovsky Latin, Zelić, "Dubrovački fond općinskih nekrenina", 33-48.

³⁴¹ HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 125, str. 67; HR-DADU, *Acta Conisili Minoris*, sv. 9, f. 136.

stanovanja. O kojoj se gustoći radilo, pokazuje podatak da je prilikom pokušaja uvođenja gradskih župa u 16. stoljeću – na inicijativu nadbiskupa Lodovica Beccadellija – tu bilo predviđeno organizirati čak tri župe, što je sasvim sigurno imalo veze i s brojem stanovnika na tome području.³⁴²

Moguće je da je najpoznatiji antunin Benedikt Kotrulj, premda je kao uzore naveo Veneciju, Firencu, Napulj i Milano, imao pored očima upravo svoj dubrovački prostor kada je opisivao idealnu kuću savršenoga trgovca. On za nju piše da bi trebala biti smještena na ravnome mjestu, u blizini poslovnoga središta, odnosno na glavnome trgu gdje se obavlja većina poslova. Dodao je i vrlo praktičan razlog za to riječima da je *“ta blizina trgovcu pogodna jer često mora ići onamo ili nekoga poslati, pa mu je zgodno da to može brzo obaviti. Ne pođe li onamo, lako gubi dobar zalogajjer trgovci obično jedni drugima otimaju zalogaj iz usta.”*³⁴³ Također, uz stambene dijelove, idealna trgovčeva kuća morali bi imati pisarnicu potrebnu za uredno vođenje poslova i knjiga, prostranu i svijetlu blagovaonicu, isto takvu kuhinju, prostor za služinčad, razna spremišta i skladišta, opskrbu vodom, zahode, privatni prostor za ukućane, odvojenu sobu za čitanje, a sve je trebalo biti osigurano *“čvrstim vratima i najboljim bravama.”*³⁴⁴

Većina antunina koji su imali u zakupu kuće na Placi očito se držala naputka koji je Kotrulj spomenuo – ne želeći riskirati “otimanje zalogaja” – te je posjedovala kuće u istočnome dijelu Prijekog u 15. stoljeću, najbliže središtu grada. To je očito bila prestižnija lokacija za stanovnike koji su se naseljavali u seksteriju Svetoga Nikole, što potvrđuje i analiza visine najamnine za korištenje zemljišta, prema kojoj se najviša najamnina plaćala za istočni dio, najbliži crkvi Svetoga Nikole i središtu grada.³⁴⁵ Primjerice, Antun Butko posjedovao je (sigurno već nakon 1420. godine) kuću u Prvoj ulici iznad Prijekoga, odmah kod crkve Sv. Nikole, uzevši objekt čiji je vlasnik 1417. godine bio izvjesni Miloš Šulić, no čiji

³⁴² “X. La parochia della chiesa de San Nicolò confina da levante con le gromai delli Nicolì e chiesa di San Jacobo, da ponente con la strada della chiesiola de San Vitto da ostro con la via de Priechi. XI. La parochia della chiesa di Santa Transsigurate confina da levante, con la ruga de San Vitto sopra Priechi exclusive, da ponente con la ruga della ditta chiesa exclusive, da tramontana con le mura della città, da ostro con la ruga de Priechi. XII. La Parochia della chiesa di L’Asansione confina da levante la ruga di Santa Transsigurata inchlusive, da ponente con la ruga di San Francesco da tramontana con le mura della città, da ostro con ruga de Priechi.” Vidi: Irena Benyovsky Latin, “Parochiae dentro la Citta - Beccadellijeva podjela Dubrovnika na župe”, u: *Sacerdotes, iudices, notarii (...) Posrednici među društvenim skupinama* (Poreč: Državni arhiv u Pazinu; Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Odjel za humanističke znanosti; Pučko otvoreno učilište Poreč; Zavičajni muzej Poreštine, 2007), 159-167.

³⁴³ Kotrulj, *Libro*, 469.

³⁴⁴ Kotrulj, *Libro*, 469-470. Usporedi: Nada Grujić, “Kuća ‘savršenog trgovca’ po Benediktu Kotruljeviću”, *Dubrovnik* 4 (1995), br. 4: 198-212; Nada Grujić, “Studio u dubrovačkim kućama prve polovice 15. stoljeća”, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 36 (2012): 43-52. Nada Grujić, *Kuća u Gradu: studije o dubrovačkoj stambenoj arhitekturi 15. i 16. stoljeća* (Dubrovnik: Matica hrvatska, Ogranak Dubrovnik, 2013), 149-150.

³⁴⁵ Zelić, “Medieval urban landscape”, 284.

su nasljednici kuću prodali kako bi priskrbili miraz Miloševoj kćeri Mariji.³⁴⁶ Međutim, Butko u stjecanju nekretnina nije ostao samo u seksteriju Sv. Nikole. Dapače, 1423. godine kupio je veliki *casale* od vlastelina Mihovila Šimunovoga de Restija u najprestižnijemu dijelu grada, gradskome seksteriju Sv. Vlaha, u Crevljarskoj ulici (današnja ulica Od puča), u neposrednome susjedstvu nove kuće plemića iz obitelji Nikole de Poče i nasljednika plemića Pavla de Gondole.³⁴⁷ Ta je prodaja brzo bila poništena jer ju je prodavatelj Mihovil de Resti prodao bez Paska de Restija da bi je upravo Pasko 1425. godine prodao za još znatno veću cijenu od šest tisuća perpera.³⁴⁸ Možda je upravo ova kuća uzrokovala prekršajnu prijavu i kaznu koju je Antun morao platiti 1431. godine i to očito zbog loše izvedenoga zahoda u kući.³⁴⁹ Da je Butko odmah krenuo u gradnju reprezentativne kuće, potvrđuje i podatak da je već 1430. godine sklopio ugovor o gradnji s drvodjelcem Pribislavićem da mu izvede sve radove kao što su bili u kući njegova antuninskog subratima Luke Brajkova,³⁵⁰ čija je kuća odmah nakon dovršetka 1426. godine postala uzorom svima koji su htjeli i mogli podići kuće koje su trebale simbolizirati društveni uspon, status i imetak.³⁵¹ Kuću kod crkve Svetoga Nikole u Prvoj ulici, kao i ovu u Crevljarskoj ulici, obitelj Butko posjedovala je i dalje tijekom stoljeća³⁵² te je moguće da su se u nekoj od njih 1480. godine odvijali i dramatični trenuci bračno-obiteljske zavrzlake između oca i kćeri – Antunova sina Jakova Butka i unuke mu, Jakovljeve kćeri Maruše udane Bratosaljić.³⁵³

³⁴⁶ DUCAC 1420/13; *Knjige nekretnina I*, 149. Tlocrtnu lokaciju te parcele vidi u: Zelić, “Medieval urban landscape”, 278, slika br. 3.

³⁴⁷ HR DADU 286, *Branimir Truhelka*, Venditiones, str. 3 (*Vend. Canc.*, 5 1419-1421, f. 127); DUCAC, Saint-Blaise-SEXTERIUM, str. 2 (<https://ducac.ipu.hr/project/wp-content/uploads/Saint-Blaise-SEXTERIUM.pdf>)

³⁴⁸ HR DADU 286, *Branimir Truhelka*, Venditiones, str. 3 (*Vend. Canc.*, 5 1419-1421, f. 127); DUCAC, Saint-Blaise-SEXTERIUM, str. 2, sign. 5, 127v/186 (<https://ducac.ipu.hr/project/wp-content/uploads/Saint-Blaise-SEXTERIUM.pdf>); Marko Matija Marušić, “Urbani krajolik i vlasnička topografija kasnosrednjovjekovnog Dubrovnika prema seriji Venditiones Cancellariae”, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 41 (2017): 101, bilješka 138.

³⁴⁹ “1431-08-17 *Captum fuit quia Anthoe de Butcho qui fieri facit privatum unum in domo eius et aquam illius spergit queque means per universam Plateam civitatis nostre reddit tantum extremum fetorem quod nullo modo in ipsa Platea potest versari nec si quisque ad stationes suas stare quod idem Anthoe sub pena yperperorum XXV deinceps nullo modo audeat nec presumat spargere nec evacuari facere aquam ipsius privati per civitatem in aliquo loco sed illum cum mastellis faciat asportare extra civitatem et ulterius sub eadem pena debeat facere mundare et lavare Plateam nostram quam cum ipsa fetenti aqua deturpari fecit.*” HR-DADU, *Acta Consilii Minoris*, sv. 5, f. 138^r; DUCAC 1431/56.

³⁵⁰ HR-DADU, *Matrikula antunina*, f. 28.

³⁵¹ Grujić, “Studio”, 45. O važnosti arhitekture u iskazivanju društvene mobilnosti vidi i: Bianca De Divitiis, “Architecture and Social Mobility – New Approches to the Southern Renaissance”, u: *Social mobility in medieval Italy (1100-1500)*, ur. Sandro Carocci i Isabella Lazzarini (Roma: Viella, 2018), 263-284.

³⁵² *Knjige nekretnina I*, 249; *Knjige nekretnina II*, 9.

³⁵³ Janeković Römer, *Maruša*, 49-52.

Antunov šogor Jakov Kotrulj kupio je, pak, od zlatara Dabiživa Stanišića *casale* za petsto perpera blizu crkve Sv. Nikole, *super terreno illorum de Suiera*,³⁵⁴ a koja je na zapadnoj strani graničila s *via comunis*, dakle opet na prestižnoj lokaciji – nedaleko općinske kuće koju je unajmljivao i trga na kojemu je kucalo trgovačko bilo grada.³⁵⁵ Tu kuću na Prijekome Kotrulji su sigurno imali i sredinom 15. stoljeća kada im se u susjedstvu pridružio još jedan znani antunin, Ivan Marković.³⁵⁶ Znamo i da je Rusko, Jakovljević otac, dobio uz miraz svoje supruge Ruže, kćeri Radina zlatara, *unam domum lignaminis* 1381. godine *super sexterio Sancti Nicole* te ovdje možemo naći prve potvrđene Kotruljeve posjede na prostoru kojim će očito tijekom 15. stoljeća dominirati.³⁵⁷

Neki su antunini imali i više kuća na Prijekome pa je moguće da su neke bile u najmu,³⁵⁸ dok, za usporedbu, podnajam općinskih kuća na Placi nije bio dopušten. Među vlasnicima više nekretnina osobito se isticao Radoslav Turčinović, kojega smo prethodno sreli kao velikoga izvoznika srebra i zakupca općinske kuće na Placi u trećemu južnom bloku. Naime, možda je baš Radoslav mogao biti jedan od uzora Benediktu Kotrulju kada je upozoravao da “*trgovac ne smije prionuti samo uz trgovinu*” nego i da treba “*stjecati posjede i kuće jer ne zna kakvi ga udarci sudbine mogu zadesiti*” dodavši da “*trgovac koji stalno zarađuje mora izvući dio zarade i uložiti ga u nekretnine*.”³⁵⁹ I doista, Radoslav je to i činio postajući vlasnikom čak šest kuća u seksteriju Sv. Nikole i to u: Četvrtoj, Sedmoj, Devetoj i Dvanaestoj ulici.³⁶⁰ Neke je kuće ovaj imućni antunin vjerojatno kupio,³⁶¹ dok je onu u Četvrtoj ulici zasigurno naslijedio. Naime, njegov otac, došljak Cvjetko Turčin, koji je također poslovao s rudama iz Srebrenice, posjedovao ju je već 1387. godine.³⁶² Ta se ulica u 15. stoljeću gotovo mogla nazvati ulicom Turčinovića jer

³⁵⁴ O terminološkoj problematici terena “*illorum de Svieri*” vidi: Marušić, “Urbani krajolik”, 102.

³⁵⁵ HR DADU 286, *Branimir Truhelka*, *Venditiones*, str. 3 (*Vend. Canc.*, 5 1419-1421, f. 11); DUCAC – Saint-Nicholas-SEXTERIUM, str. 1; <https://ducac.ipu.hr/project/wp-content/uploads/Saint-Nicholas-SEXTERIUM.pdf>

³⁵⁶ HR DADU 286, *Branimir Truhelka*, *Venditiones*, str. 20-21, 24 (*Vend. Canc.* 13, 1451-1454, f. 74, 86; *Vend. Canc.* 14, 118v). Usporedi: DUCAC-Saint_Nicholas-SEXTERIUM, str. 24-25, sign. 13, fol. 35v/74; 13, fol. 74r/154; 13, fol. 86r/176 <https://ducac.ipu.hr/project/wp-content/uploads/Saint-Nicholas-SEXTERIUM.pdf>

³⁵⁷ HR-DADU, *Liber dotium*, sv. 2, f. 93.

³⁵⁸ Godine 1454. Antun i Marin, sinovi Pavla Butka, prodali su antuninskome subratimu Brajku Tributiniću neku kuću u seksteriju Sv. Nikole, od koje je sjeverno bila kuća Radoslava Turčinovića, a zapadno ona Antuna Dobrosalića. HR DADU 286, *Branimir Truhelka*, *Venditiones*, str. 8 (*Vend. Canc.* 14, f. 51).

³⁵⁹ Kotrulj, *Libro*, 468.

³⁶⁰ *Knjige nekretnina I*, 151, 152, 154, 157, 162, 251, 252, 254, 257, 262. Tlocrtne lokacije kuća Radoslava Turčinovića vidi u: Zelić, “Medieval urban landscape”, 283; slika 5.

³⁶¹ Primjerice, 1452. godine spominje se da kupuje kuću za tisuću perpera u seksteriju Sv. Nikole. HR DADU 286, *Branimir Truhelka*, *Venditiones*, str. 22 (*Vend. Canc.* 13, f. 60).

³⁶² *Knjige nekretnina I*, 143.

su čak tri kuće bile u vlasništvu Radoslavovih unuka Marina Matejeva Turčinovića ili brata mu Ivana.³⁶³

Antunin Martolo de Goçe (Fiffa) imao je – prema registru iz 1417. godine – kuću u Trećoj ulici, odmah uz Prijeko, koju su naslijedili njegovi sinovi, također susjedi Radoslava Turčinovića u trećemu južnom bloku općinskih kuća, a s kojima su, kao što smo ranije istaknuli, bili i rodbinski povezani.³⁶⁴ Zanimljivo je pripomenuti da je Martol imao tu kuću na zemljištu za koje je u ranijemu registru, 1382. godine najam plaćao jedan od vrlo aktivnih antuninskih poduzetnika – Tadija iz Firence, no koji, čini se, nije imao snažnoga muškog nasljednika u poslu i nekretninama, ali se zato kći Dekuša udala za Marina Nalu, u jednu od vodećih antuninskih obitelji.³⁶⁵ Nadalje, u Četvrtoj su ulici od 1481. godine kuću imala braća Đuro i Miho Staj,³⁶⁶ koji su, kako je već spomenuto, držali u najmu kuće na Placi u drugome sjevernom bloku i nešto kasnije u prvome bloku. U knjizi registriranih prodaja spominje se da su braća Đuro i Mihoč 1457. godine kupili kuću u seksteriju Sv. Nikole od Marina Ivanovoga, koja je s dvije strane graničila s kućama Matka Turčinovića, Radoslavova sina.³⁶⁷ Marko Staj³⁶⁸ bio je pravi meštar nekretnina, koje su ga zaokupljale i pri sastavljanju oporučnog zapisa, s obzirom da su u njemu nabrojane i spomenute brojne kuće. Imamo i podatak da je 1450. godine kupio neke kuće koje je potpuno srušio, napravio cisternu i nabavio kotlove te je sve to dao u najam nekome Milši Milatoviću, očito za neku proizvodnju.³⁶⁹ Đuro Staj imao je još i pola kuće u Sedmoj ulici,³⁷⁰ a Toma de Goçe Fiffa kuću u Trećoj ulici, koja je bila leđima okrenuta spomenutoj kući u Četvrtoj ulici.³⁷¹ Obitelj Nale, koja je stoljećima držala općinske kuće na Placi u četvrtome i petome bloku sjevernoga pročelja i drugome bloku južnoga oboda, također je imala u vlasništvu dvije kuće u Šestoj ulici na Prijekome od 1435. godine. Kao vlasnici tu se spominju Ivan i Luka, sinovi Stjepana Nale.³⁷² Stoga vjerojatno ne začuđuje da se u *Knjizi rizničara* jedna ulica, po svemu sudeći upravo ova, naziva

³⁶³ *Knjige nekretnina II*, 15.

³⁶⁴ *Knjige nekretnina I*, 251; *Knjige nekretnina II*, 11; HR-DADU, *Liber dotium*, sv. 6, f. 124; HR-DADU, *Pacta matrimonialia*, sv. 1, f. 21'-22.

³⁶⁵ *Knjige nekretnina I*, 142. O Tadiji iz Firence vidi: Pešorda Vardić, "Od barkuzija do galijuna", 154-155. Mirazni ugovor Dekuše Tadijine i Marina Nale vidi u: HR-DADU, *Liber dotium*, sv. 3, f. 92', a oporuku u: HR-DADU, *Test. Not.*, sv. 13, f. 92'.

³⁶⁶ *Knjige nekretnina II*, 12.

³⁶⁷ HR DADU 286 *Branimir Truhelka*, *Venditiones*, str. 27 (*Vend. Canc.* 15 (1455-58), f. 103).

³⁶⁸ HR-DADU, *Matrikula antunina*, f. 32.

³⁶⁹ HR-DADU, *Test. Not.*, sv. 25, f. 3-3'.

³⁷⁰ *Knjige nekretnina II*, 16.

³⁷¹ *Knjige nekretnina I*, 11.

³⁷² *Knjige nekretnina II*, 15.

*Ruga Iohan de Nale in sextier de Sancto Nicolo.*³⁷³ Nikola Stjepanov Nale imao je, pak, nakon 1481. godine kuću u Desetoj ulici,³⁷⁴ u ulici koja se i danas naziva Nalješkovićeve, a susjedna joj je ulica prema zapadu danas poznata kao Antuninska ulica. Transakcije kućama obitelji Nale spominju se 1481. godine uz samu ulicu Prijeko – *ad Priechi put* – u seriji *Venditiones*.³⁷⁵

Neki su antunini, koji su imali općinske kuće na Placi, živjeli u zapadnome dijelu seksterija, možebitno oni koji su se više bavili sukarnarstvom. Primjerice, suknar Ivan Gabro,³⁷⁶ koji 1481. godine posjeduje kuće u Četrnaestoj i Petnaestoj ulici, zakup općinske kuće na Placi preselio je iz trećega sjevernog bloka u četvrti južni blok.³⁷⁷ U zapadnome dijelu Prijekoga bilo je nekoliko kuća u posjedu antuninske Bratovštine. Tako je Bratovština 1432. kupila kuću kraj crkve Svetoga Preobraženja (Sigurate), a 1499. godine kuću nedaleko od ove, u Ulici sv. Frane.³⁷⁸ I u Knjizi općinskih nekretnina spominje se u Četrnaestoj ulici kuća koju drži *Fraternita di marchadanti*,³⁷⁹ a kuće antuninske Bratovštine u ovome se dijelu grada spominju i u 16. stoljeću.³⁸⁰

Neke su kuće na općinskome zemljištu bile u vlasništvu pojedinih institucija (crkava i bratovština)³⁸¹ te su često davane u najam daljnjim korisnicima. Oni su tim institucijama plaćali najam za kuću, a općini *per teren*, što se također može pratiti prema knjigama općinskih najмова. Jedan od rijetkih sačuvanih popisa kuća neke bratovštine iz toga razdoblja³⁸² relativno je nepoznat *Popis nekretnina*

³⁷³ *Knjiga rizničarskih najмова*, 159.

³⁷⁴ *Knjige nekretnina II*, 21.

³⁷⁵ HR DADU 286 *Branimir Truhelka, Venditiones*, kut. 22, svež. 173, str. 79 (21. 5. 1481).

³⁷⁶ HR-DADU, *Matrikula antunina*, f. 31'.

³⁷⁷ *Knjige nekretnina II*, 31, 33,

³⁷⁸ HR-DADU, *Matrikula antunina*, ff. 19', 40; Zrinka Pešorda Vardić, "Property and Ownership in Dubrovnik's Confraternity of St Anthony in the Late Medieval and Early Modern Ages", u: *Towns and Cities of the Croatian Middle Ages: Authority and Property*, ur. Irena Benyovsky Latin i Zrinka Pešorda Vardić (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2014), 339.

³⁷⁹ *Knjige nekretnina II*, 31.

³⁸⁰ HR-DADU, *Matrikula antunina*, f. 65-65'.

³⁸¹ Budući da je darivanje crkvenim institucijama bilo je zabranjeno, neke su kuće privatni vlasnici ostavljali rizničarima u trajni zakup, u korist neke pobožne ustanove. Neke su privatne nekretnine i dalje ostale vlasnicima ili njihovim nasljednicima, ali opterećene obvezom plaćanja godišnjih naknada rizničarima odnosno pobožnim ustanovama. Danko Zelić, "Liber affectuum thesaurarie (1428-1547): Knjiga vječnih najмова oporučnim legatima namijenjenih nabožnim djelima", u: *Knjiga rizničarskih najмова Liber affectuum thesaurarie (1428-1547)*, ur. Danko Zelić (Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2012), 58-59. Od 1425. godine nekretnine u vlasništvu pobožnih ustanova trebale su se popisivati i oglašavati zajedno s ostalim općinskim nekretninama; Benyovsky Latin i Zelić, "Dubrovački fond općinskih nekretnina", 59; *Liber viridis*, c.192, str. 147; str. 148; *Liber viridis*, c. 303, str. 444-445.

³⁸² Nekretnine antuninske Bratovštine možemo sustavno pratiti tek kasnije - prema arhivskoj seriji *Fratrie*, koja sadrži *Libretto di Affitti della Conconfraternita di Santo Antonio* za drugu polovicu 17.

dobročinstva svećenika iz 1542. godine,³⁸³ vrijedan i zbog popisa tadašnjih ulica u gradu. Na području seksterija Sv. Nikole spominje se trinaest (!) ulica³⁸⁴ čija imena zrcale većinske korisnike nekretnina, od kojih su neki bili antunini. Primjerice, *Strada Jesusovich*³⁸⁵ nazvana je prema pripadniku antuninske (ali i lazarske) bratovštine³⁸⁶ kao i *Strada de Bratutovich*.³⁸⁷ Antunin Bratut Gradojević *lanaro* spominje se i u *Knjizi općinskih nekretnina* – kako na području Prijekoga, tako i na Placi. Prema registru iz 1481. godine posjedovao je kuću u Desetoj ulici na Prijekome,³⁸⁸ dočim je u najmu držao općinsku kuću u četvrtome bloku sjevernoga dijela Place.³⁸⁹

Većina je kuća na Prijekome bila sagrađena na općinskome zemljištu. Na sjeveru seksterija Sv. Nikole ostaci privatnih zemljišta bili su priključeni općinskome fondu 20-ih godina 15. stoljeća.³⁹⁰ Južno pak od ulice Prijeko, na prostoru od crkve Petilovrijenaca do samostana Male braće, nalazimo ostatke privatnih zemljišta tijekom cijeloga 15. stoljeća, a i kasnije. Na ovome potezu, od Place do ulice Prijeko, također su stanovali neki od antunina, primjerice Matej Bizia, brat poznatijega Marina.³⁹¹ Ovo je svakako bila elitnija zona stanovanja od one sje-

stoljeća i *Libretto di Esacioni za razdoblje 1692-1741*. HR-DADU, ser. 48.3, Uprava dobara bratovština (*Administratio*) vol. 3, vol. 6; ser. 48.6. Poslovni dnevnic i knjige (*Diaria et libri*), vol. 25.

³⁸³ Danas se popis čuva u Arhivu Dubrovačke biskupije, a donosi popis nekretnina i zakupaca nekretnina koje su pripadale Bratovštini sv. Petra (takozvani popovski zbor) na području cijeloga grada (zemljišta ili samo kuća na tuđemu zemljištu). HR-ADB, Fond 33, *Popis kuća bratovštine po ulicama u Dubrovniku 1542 – 1549*.

³⁸⁴ Nabrojene su: 1. *Strada S. Nicolo*, 2. *Dei fabri*, 3. *Lojarscha*, 4. *Strada Nicolich*, 5. *Strada Provagljena*, 6. *Strada di Giuro fornaro*, 7. *Strada de Santo Piero e Laurentio*, 8. *Strada Rudanova*, 9. *Strada Bratutovich* 10. *Jesusovich strada*; 11. *Strada Duicina*; 12. *Strada S. Sigurata*; 13. *Strada de Fra Minori*. Imena ulica u ovome popisu nisu vezana samo uz prostor sjeverno od ulice Prijeko, nego za prostor cijelog seksterija Sv. Nikole.

³⁸⁵ U Jedanaestoj ulici iznad Prijekoga spominje se kuća Radoja Pribisalića zvanoga *Iesus*. *Knjige nekretnina II*, 24.

³⁸⁶ Iako je prezime Jesusovich pripadalo i nekim članovima antuninske bratovštine, neki su bili i pripadnici novih bogatih trgovaca okupljenih u bratovštinu lazarina.

³⁸⁷ U *Popisu kuća bratovštine po ulicama u Dubrovniku* zapisano je da su antunin Bratut i njegova obitelj plaćali naknadu svećeničkoj bratovštini za kuće i općini *per teren*. Biskupijski arhiv u Dubrovniku, Fond 33, *Popis kuća bratovštine po ulicama u Dubrovniku 1542 – 1549*. Ova se ulica tako naziva i u *Knjizi rizničarskih najмова (ruga Bratut Gradoevich)*. *Knjiga rizničarskih najмова*, 292-293.

³⁸⁸ Možda se radilo o kući koju je 1459. godine kupio u seksteriju Sv. Nikole, *super via de Priechi put*. HR-DADU 286 *Truhelka Branimir*, *Venditiones (1454-1455)*, str 32.

³⁸⁹ *Knjige nekretnina II*, 20, 156.

³⁹⁰ Zemljište Šimuna de Benesse u Ulici Slavčića postalo je općinsko 1420. godine, a zemljište vlastelina Nikole Marinova de Goçe na vrhu Desete i Jedanaeste ulice također je općinsko 1424. godine. Benyovsky Latin, Zelić, *Knjige nekretnina I*, 52.

³⁹¹ DUCAC–Saint-Nicholas-SEXTERIUM, str. 1;

<https://ducac.ipu.hr/project/wp-content/uploads/Saint-Nicolas-SEXTERIUM.pdf> sign.5, fol. 133v /193, (1423-04-11). *Knjiga rizničarskih najмова*, 226. S obzirom na razinu posjedovanja sociotopo-

vernije. U predloženoj podjeli gradskih župa iz 16. stoljeća cijeli prostor južno od ulice Prijeko – uključujući i istočni dio u općinskome vlasništvu – trebao je biti jedna gradska župa (župa Petilovrijenaca), što, između ostaloga, ukazuje i da je tu živjelo manje ljudi nego u sjevernim dijelovima grada.³⁹²

Iako se može reći da je seksterij Sv. Nikole “antuninski kvart,” antunini su svoje rezidencijalne kuće posjedovali i u drugim predjelima, u neposrednome susjedstvu vlasteoskih palača.³⁹³ Već je spomenuto da je Jakov Kotrulj, osim na Prijekome, posjedovao kuću u predjelu Sv. Vlaha, na nadbiskupskome zemljištu nedaleko od svoje kuće, koju je imao na općinskome zemljištu u devetome južnom bloku na Placi.³⁹⁴ To je vjerojatno kuća koja se spominje u odredbi iz 1438. godine o popločavanju ulice, a koja je počinjala: “*a puteis ecclesiae Sancti Jacobi usque prope domum Natali de Bono, et domum illorum de Cotrulio.*”³⁹⁵ U tome je dijelu grada kuću, koja se spominje kao susjedna u jednoj kupoprodaji, imao i Radoslav Turčinović 1453. godine.³⁹⁶ Radoslav je također posjedovao i jednu kuću u Pustijerni.³⁹⁷ U ovome “vlasteoskom” predjelu grada u 16. stoljeću imao je palaču – vjerojatno najljepši sačuvani primjer renesansne stambene arhitekture u gradu – i jedan od najimućnijih antunina, Tomo Stijepović zvan Skočibuha.³⁹⁸

grafski podaci ovoga prostora ne mogu se primarno rekonstruirati na temelju Knjiga općinskih nekretnina, nego se prvenstveno valja osloniti na podatke iz notarskih dokumenata odnosno kasnije iz kupoprodajnih registara serije *Venditiones*. Vidi primjer: Irena Benyovsky Latin, Ivana Haničar Buljan, “Digital mapping of noble estates in Dubrovnik’s burgus (13th-century),” u: *Mapping urban changes / Mapiranje urbanih promjena*, ur. Ana Plosnić Škarić (Zageb: Institut za povijest umjetnosti, 2017), 223-261.

³⁹² IX. *La parrocchia della chiesa de Santi Petri e Laurenti confina da levante con la ruga d’oresi inclusive, da ponente con la ruga di San Francesco, da tramontana con la ruga de Priechi mediante al via, la ostro con la piazza grande*; Benyovsky Latin, “Parochiae dentro la Citta - Beccadellijeva podjela Dubrovnika na župe”, 109-167.

³⁹³ O lokaciji antuninskih kuća u blizini vlasteoskih vidi i: Zelić, *Knjiga rizničarskih najмова*, 157, 158-159, 226.

³⁹⁴ Spominje se u arhivskoj seriji *Venditiones* 1425. i 1434. godine. DUCAC–Saint-Blaise-SEXTERIUM, str. 5; <https://ducac.ipu.hr/project/wp-content/uploads/Saint-Blaise-SEXTERIUM.pdf> sign. 5, fol. 230v / 347 (425-12-27); DUCAC–Saint-Blaise-SEXTERIUM <https://ducac.ipu.hr/project/wp-content/uploads/Saint-Blaise-SEXTERIUM.pdf> sign. 7, fol. 43v/53 (1434-03-016)

³⁹⁵ HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2., kutija 10, br. dok. 125, str. 61 (*Min. Cons*, 7, f. 212); vidi i: DUCAC 1444/ 11.

³⁹⁶ HR-DADU 286, *Branimir Truhelka, Venditiones*, str. 21 (*Vend. Canc.* 13, f. 73)

³⁹⁷ HR-DADU, *Test. Not.*, vol. 12, f. 113’.

³⁹⁸ Pešorda Vardić, “Property and Ownership in Dubrovnik’s Confraternity of St Anthony in the Late Medieval and Early Modern Ages”, 336; Frano Kesterčanek, “Nekoliko podataka o renesansnoj palači Skočibuha-Bizzarro u Dubrovniku”, *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku* 4-5 (1956): 235-244; Nada Grujić, “Reprezentativna stambena arhitektura”, u: *Zlatno doba Dubrovnika – XV. i XVI. stoljeće* (Zagreb; Dubrovnik: Muzejski prostor Zagreb; Dubrovački muzeji, 1987), 68 i 70.

U starome dijelu grada kuće je kupio Marko Staj – jednu u seksteriju Sv. Marije i jednu u Ulici sv. Marka.³⁹⁹ Sredinom 15. stoljeća sinovi Ivana Kotrulja imali su kuće u seksteriju Sv. Marije od Kaštela.⁴⁰⁰ Nadalje, u odredbi o širini ulica kod Sv. Barbare iz 1525. godine spominje se *domus Petri de Cotrulio*, odmah u plemićkome susjedstvu.⁴⁰¹ U seksteriju Sv. Petra, pak, 1457. godine kuću u imali antunini Marin Ruđa i Nikola Butko.⁴⁰² U seksteriju Sv. Vlaha, u Crevljarskoj ulici, spomenutu kuću imao je Antun Butko, a sačuvani ugovori o njezinoj izgradnji potvrđuju da se radilo reprezentativnome zdanju, u susjedstvu plemića iz obitelji Bona.⁴⁰³ Antun je, primjerice, tražio da prozori budu nalik onima na kući Sandalja Hranića, koja je služila kao uzoran primjer reprezentativne stambene arhitekture.⁴⁰⁴ U 16. stoljeću u ulici Između polača nalazila se reprezentativna palača obitelji Stajj, nedaleko od prvoga bloka na Placi gdje su braća Stajj tijekom 15. stoljeća u zakupu imali dvije općinske kuće.⁴⁰⁵

Blizu ulice Za Rokom, nedaleko od crkve Svih Svetih nalazila se kuća antunina Nalka (Bože) Dobrićeva Nalješkovića, građena od 1428. godine *nel suo casal* uz kuću Tomka i Martina Nalješkovića.⁴⁰⁶ Ako je crpio inspiraciju iz rodnoga grada, možda je baš ovu kuću imao u mislima Benedik Kotrulj, Nalkov zet, kada je pisao kako idealna trgovčeva kuća mora izgledati. Naime, sačuvani su ugovori Nalka Dobrićeva s klesarima i drvodjelicima za ovu uglovcu, a kao uzore za gradnju Nalko je spomenuo cijelo mnoštvo kuća redom poznatih antunina kao i plemića i to diljem grada. Čini se da je vrlo precizno proučio te kuće s obzirom na brojnost detalja koje je zatražio da mu majstori izvedu. Osobito su mu se svidjeli vrata i stranj na kući Antuna Butka, potom prozori na kući Giorgia Brugnola, balatorij u dvorani kuće Lovre Martolovoga Goce Fiffe, kruna cisterne i napa kamina u saloči Antuna Dobrosaljića, dva saracenska prozora i zidni umivaonik u kući Luke Brajkova kao i saracenski prozori i trifora na katu kuće plemića Nikole Petrovoga Gondole te vrata stranja u kućama vlastelina Martola Zamagne te Tome i Župana Bone.⁴⁰⁷

³⁹⁹ HR-DADU, *Test. Not.*, vol. 25, f. 3-3'.

⁴⁰⁰ HR DADU 286, *Branimir Truhelka*, *Venditiones*, str. 24 (*Vend. Canc.* 14, f. 70).

⁴⁰¹ HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 111, 126, str. 63 (*Min*, 35, f. 137v).

⁴⁰² HR DADU 286, *Branimir Truhelka*, *Venditiones*, str. 27 (*Vend. Canc.* 14, f. 142).

⁴⁰³ Grujić, "Studio", 47, bilješka 44.

⁴⁰⁴ O palači Sandalja Hranića u Dubrovniku, koja je služila kao uzoran primjer reprezentativne stambene arhitekture, vidi odluke dubrovačkih vijeća u: Beritić, HR-DADU 460 *Obitelj Beritić* 1.2.2, kutija 10, br. dok. 110, 125, *passim*. Vidi također i: Nada Grujić, Danko Zelić, "Palača vojvode Sandalja Hranića u Dubrovniku", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, 48 (2010): 47-131.

⁴⁰⁵ Neki članovi obitelji Stajj bili su kasnije članovi i nove trgovačke bratovštine Iazarina. Curić Lerner, Lonza, "Bratovština sv. Lazara", 72, 73, 75, 92, 93, 96, 100, 102.

⁴⁰⁶ Grujić, "Studio", 47; Grujić, *Kuća u Gradu*, 141, 145. O kući u seksteriju Sv. Marije od Kaštela koju je Nalko prodao 1454. godine. HR DADU 286, *Branimir Truhelka*, *Venditiones*, str. 24 (*Vend. Canc.* 14, f. 60).

⁴⁰⁷ Grujić, "Studio", 47.

Sve ovo svjedoči da su i u rezidencijalnome stanovanju antunini postavljali standarde u arhitektonskoj i umjetničkoj izvedbi, a govori i ponešto o tome kako su se u najelitnijim društvenim krugovima rado ugledali jedni u druge, kako plemići, tako i pučka elita. Dakako, imovinski rast pojedinih obitelji i postizanje građanskoga statusa rezultirali su posjedovanjem većega broja nekretnina i u drugim dijelovima grada. Nekretnine su uvijek bile vrlo vidljivi statusni simbol i pokazatelj društvenoga uspona. Prostor u blizini Place ostao je privlačan antuninima tijekom cijeloga 15. stoljeća jer je bio središte trgovine, a svakako i dovoljno reprezentativan. Uostalom, u blizini su se, na oba kraja "njihova" seksterija, nalazile i njima najvažnije crkve. Na zapadnome kraju smješten je bio samostan Male braće, u čijoj su se crkvi održavali bratimski kapituli i u kojoj su se čuvali glavni biljezi identiteta Bratovštine - matrikula i ključevi bratimske škrinje, a na istočnoj strani, iza vrata od Ploča, izvan zidina bila je podignuta bratimska crkva posvećena sv. Antunu, od koje je danas jedino ostao drveni barokni kip opata Antuna, zaštitnika Bratovštine, pohranjen u crkvi Svetoga Vlaha.⁴⁰⁸

Prilog 25. Dubrovnik i crkva sv. Antuna Opatu na veduti Dubrovnika prije potresa 1667. godine (Zebedeo Piccini, 19. stoljeće, kopija vedute iz 17. stoljeća danas u vlasništvu Društva prijatelja dubrovačkih starina, Samostan Male braće u Dubrovniku, Izvor: Institut za povijest umjetnosti, fototeka, Paolo Mofardin fotograf, sign. IPU-F-27924_PM)

⁴⁰⁸ HR-DADU, *Test. Not.*, sv. 18, 116; *Odluke veća II*, 541; Lukša Beritić, "Ubikacija nestalih građevinskih spomenika u Dubrovniku II", *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 12 (1960): 64-67; Slavica Stojan, "Kult Svetog Antuna Opatu u Dubrovniku i okolici", *Hrvatska revija* 3/2 (2003): 114-119; Pešorda Vardić, *U predvorju vlasti*, 142, 156.

Zaključak

Smještaj elitnih grupa, pa tako i antunina kao “sekundarne” dubrovačke elite, u urbanome prostoru može se sustavno istražiti slojevitim rastvaranjem planiranja gradskoga prostora te raščlambom obiteljskih odnosa, pravnoga sustava, gospodarskih i demografskih procesa. Kontinuitet, lokacija i veličina nekretnina koje je neka društvena skupina držala u gradu relevantni su podaci za istraživanje odnosa između prostora i ljudi u određenome vremenu. Pokazalo se da su se brojni poduzetni došljaci, institucionalno okupljeni u antuninskoj Bratovštini, tijekom zlatnoga doba Dubrovnika od polovice 14. i tijekom 15. stoljeća brzo i uspješno uključili u gospodarske tokove, prije svega trgovinu, što se zrcalilo i u prostornome smislu. Najuspješnije od njih vrlo brzo nalazimo i u “žili kucavici” dubrovačkoga gradskog prostora – na Placi. Nalazimo ih na najreprezentativnijim mjestima, u susjedstvu s vlastelom, a nerijetko i u zajedničkim poslovno-prostornim pothvatima s njima. Na dražbama su zakupljivali gotovo najbolje prostore i primjetno je da su brojne obitelji nastojale u kontinuitetu zadržati taj prostor čitav niz godina pa i desetljeća.

Pokazalo se da su se oni najugledniji, a po opsegu poslovanja i najjači antunini, od početka 15. stoljeća nalazili kao zakupci u općinskim kućama upravo na istočnome, elitnom dijelu Place – istočno od crkve Petilovrijenca i kovnice do Divone i crkve Sv. Vlaha. Njihov broj postao je i znatno veći sredinom 15. stoljeća, a prevladavajuća prisutnost antunina (dakako, uz vlastelu) trajala je do početka 16. stoljeća. Isto tako, raščlamba stambenoga razmještaja ove društvene skupine pokazala je da se seksterij Svetoga Nikole doista može nazvati antuninskom četvrti, što i nije čudno s obzirom da se radilo o dijelu grada u kojemu je prostora za rezidencijalno stanovanje još bilo i koji je mogao prihvatiti nove poduzetne ljude u gradu, kakvi su antunini većinom i bili. Međutim, unatoč velikoj rezidencijalnoj koncentraciji na području Prijekoga, pokazalo se da su mnogi od tih ljudi, u skladu sa svojim rastućim društvenim statusom i gospodarskom snagom, vrlo brzo pribavljali reprezentativne kuće diljem grada, u njegovim elitnim dijelovima i vlasteoskome susjedstvu.

U užurbanosti gradske vreve, pod hladovinom trijemova općinskih kuća kucalo je glavno bilo dubrovačke trgovine od koje je čitav grad živio, a nosila ju je, dakako uz vlastelu, upravo pučka elita okupljena kako u antuninskoj Bratovštini, tako i na Placi, među zidovima tih kuća, na trgu koji je “uvijek trebao biti čist i uredan,” izgrađen “za trgovce, ali i za ukras i ugled čitavoga grada.” I dok su u prostoru vlasti i političkoga odlučivanja staleške granice postojale i bile simbolizirane svakim pozivom zvona na sastanke Velikoga vijeća – na koje se pučka elita nije mogla odazvati – ovdje, na prostoru poduzetništva, a mnogi od njih i na prostoru stanovanja, bili su rame uz rame i zid do zida uz vlastelu dijeleći prestižni prostor gradske Place i gradskih seksterija, a s njima i svakodnevni ritam dubrovačkih zlatnih i manje zlatnih vremena.

Arhivi

Hrvatska – Državni arhivu u Dubrovniku – HR-DADU 48.1 – *Confraternitates, Matriculae*, vol. 21, *Matrikula antunina*

Hrvatska – Državni arhivu u Dubrovniku – HR - DADU 257 – *Obitelj Čingrija*, kut. 2, br. 2 A (Vlajkijeva genealogija antunina)

Hrvatska – Državni arhivu u Dubrovniku – HR-DADU 460 – *Obitelj Beritić*

Hrvatska – Državni arhivu u Dubrovniku – HR-DADU 286 – *Branimir Truhelka*

Hrvatska – Državni arhivu u Dubrovniku – HR-DADU, ser. 2 – Veliko vijeće (*Acta Consilii Maioris*)

Hrvatska – Državni arhivu u Dubrovniku – HR-DADU, ser. 4. – Malo vijeće (*Acta Consilii Minoris*)

Hrvatska – Državni arhivu u Dubrovniku – HR-DADU, ser. 12. 1. – Oporuke notarije (*Testamenta Notariae*)

Hrvatska – Državni arhivu u Dubrovniku – HR-DADU, ser. 13. 1 – Knjiga o ugovorima i mirazu (*Liber dotium notariae*)

Hrvatska – Državni arhivu u Dubrovniku – HR-DADU, ser. 13. 2 – Ženidbeni ugovori (*Pacta matrimonialia*)

Hrvatska – Arhiv Dubrovačke biskupije – HR-ADB, Fond 33 – *Popis kuća Bratovštine po ulicama u Dubrovniku 1542 – 1549*

Objavljeni izvori i literatura

Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina. Ur. Natko Nodilo. Zagreb: JAZU, 1883.

Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju. Katastar Dalmacije 1823.-1975., Inventar. Ur. Nataša Bajić-Žarko, Split: Hrvatski državni arhiv; Državni arhiv u Splitu, 2006.

Baće, Antun. “Sretni tragovi Lukše Beritića”. *Kvartal VI* (2009), br. 1-2: 37-38.

Belamarić, Joško. “Urbanistički aspekti prve dubrovačke industrije u 15. stoljeću”. U: *Renesansa i renesanse u umjetnosti Hrvatske*, ur. Predrag Marković i Jasenka Gudelj, 341-372. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2008.

Belamarić, Joško. “Cloth and Geography: Town Planning and Architectural Aspects of the First Industry in Dubrovnik in the 15th Century”. U: *Dalmatia and the Mediterranean: Portable Archaeology and the Poetics of Influence*, ur. Alina Payne, 268-309. Leiden; Boston: Brill, 2014.

Benyovsky Latin, Irena. “Parochiae dentro la Citta - Beccadellijeva podjela Dubrovnika na župe”. U: *Sacerdotes, iudices, notarii (...)* *Posrednici među društvenim*

skupinama, 159-167. Poreč: Državni arhiv u Pazinu; Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Odjel za humanističke znanosti; Pučko otvoreno učilište Poreč; Zavičajni muzej Poreštine, 2007.

Benyovsky Latin, Irena. "Dubrovnik's Burgus of St Blasius in the 13th Century". U: *Towns and Cities of the Croatian Middle Ages. Authority and Property*, ur. Irena Benovsky Latin i Zrinka Pešorda Vardić, 295-326. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2014.

Benyovsky Latin, Irena. "Grad i zaleđe u narativnim vrelima: konstruiranje tradicije o ranosrednjovjekovnim doseljenjima u Dubrovnik iz slavenskog zaleđa". *Acta Histriae* 25 (2017): 473-511.

Benyovsky Latin, Irena; **Haničar Buljan**, Ivana. "Digital mapping of noble estates in Dubrovnik's burgus (13th-century)". U: *Mapping urban changes / Mapiranje urbanioh promjena*, ur. Ana Plosnić Škarić, 222-261. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017.

Benyovsky Latin, Irena; **Ledić**, Stipe. "Posjed obitelji Volcassio u srednjovjekovnom Dubrovniku". *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 51 (2013), br. 1: 17-60.

Benyovsky Latin, Irena; **Zelić**, Danko. "Dubrovački fond općinskih nekrenina, sustav najmova i knjige općinskih nekretnina kroz stoljeća (Uvodna studija)". U: *Knjige nekretnina dubrovačke općine (13-18. st)*, ur. Irena Benyovsky Latin i Danko Zelić, 13-109. Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2007.

Beritić, Lukša. *Utvrđenja grada Dubrovnika*. Zagreb: JAZU, 1955.

Beritić, Lukša. "Ubikacija nestalih građevinskih spomenika u Dubrovniku". *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 10 (1956): 15-83.

Beritić, Lukša. *Urbanistički razvitak Dubrovnika*. Zagreb: Zavod za arhitekturu i urbanizam Instituta za likovne umjetnosti JAZU, 1958.

Beritić, Lukša. "Ubikacija nestalih građevinskih spomenika u Dubrovniku II". *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 12 (1960): 61-84.

Božić, Ivan. *Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku*. Beograd: SAN, 1952.

Cerva, Seraphinus Maria. *Prolegomena in sacram metropolim Ragusinam*, prir. Relja Seferović, Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2008.

Čirković, Sima. "Dubrovčani kao preduzetnici u rudarstvu Srbije i Bosne". *Acta historico-oeconomica Iugoslaviae* 6 (1979), br. 1: 1-20.

Čuk, Ruža. "Delatnost dubrovačkog trgovca Luke Milanovića dvadesetih godina 15. veka". *Istorijski časopis* 38 (1991): 19-30.

Ćuk, Ruža. "Porodica Kasela iz Rudnika". *Zbornik za istoriju Bosne i Hercegovne* 1 (1995): 99-111.

Ćuk, Ruža. "Dubrovačka porodica Cicerović u srednjem veku". *Istorijski časopis* 55 (2007): 63-71.

Curić Lenert, Štefica; **Lonza**, Nella. "Bratovština Sv. Lazara u Dubrovniku (1531-1808): osnutak, ustroj, članstvo". *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 54/1: 39-113.

Curić Lenert, Štefica; **Lonza**, Nella. "Bratovština Sv. Lazara među trgovačkim i obrtničkim bratovštinama ranonovovjekovnog Dubrovnika". *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* (u tisku).

De Diversis, Filip. *Opis slavnog grada Dubrovnika*. Prevela i priredila Zdenka Janeković-Römer. Zagreb: Dom i svijet, 2004.

De Divitiis, Bianca. "Architecture and Social Mobility - New Approches to the Southern Renaissance". U: *Social mobility in medieval Italy (1100-1500)*, ur. Sandro Carocci i Isabella Lazzarini, 263-284. Roma: Viella, 2018.

Dinić, Mihailo. *Za istoriju rudarstva u srednjovekovnoj Srbiji i Bosni I*. Beograd: Srpska akademija nauka, 1955.

Dinić, Mihailo. *Iz dubrovačkog arhiva II*. Beograd: SANU, 1963.

Dinić, Mihailo. "Dubrovačka kovnica u 1422. godini". *Istorijski glasnik* 1-2 (1976): 81-91.

Dinić-Knežević, Dušanka. "Petar Pantela - trgovac i suknar u Dubrovniku". *Godišnja Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 13 (1970), br 1: 87-144.

Dinić-Knežević, Dušanka. "Kreditori dubrovačkog suknarstva". *Jugoslavenski istorijski časopis* (1981): 237-259.

Dinić-Knežević, Dušanka. *Tkanine u privredi srednjovekovnog Dubrovnika*. Beograd: SANU, 1982.

Dinić-Knežević, Dušanka. *Migracije stanovništva iz južnoslovenskih zemalja u Dubrovnik tokom srednjeg veka*. Novi Sad: SANU Ogranak u Novom Sadu; Filozofski fakultet u Novom Sadu Odsek za istoriju, 1995.

Dubrovačka akta i povelje I/1, ur. Jovan Radonić, Beograd: SKA, 1934.

Dubrovnik: Civitas et Acta Consiliorum 1400 - 1500., ur. Ana Plosnić Škarić i Danko Zelić, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017.

Fisković, Cvito. *Naši graditelji i kipari XV. i XVI. stoljeća*. Zagreb: Matica hrvatska, 1947.

Fisković, Cvito. *Prvi poznati dubrovački graditelji*. Dubrovnik: Historijski institut JAZU u Dubrovniku, 1955.

Fisković, Cvito. "Barokni urbanistički zahvat sred Dubrovnika". *Anali Zavoda za povijesne znanosti IC JAZU* 19-20 (1982): 91-120.

Foretić, Vinko. "Dubrovačke bratovštine". U: *Studije i rasprave iz hrvatske povijesti*, 151-165. Split; Dubrovnik: Književni krug; Matica hrvatska, 2001.

Gjukić-Bender, Vedrana. "Prikazi Dubrovnika u slikarstvu". *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 38 (1999), br. 1: 215-244.

Grujić, Nada. "Kuća 'savršenog trgovca' po Benediktu Kotruljeviću". *Dubrovnik* 4 (1995), br. 4: 198-212.

Grujić, Nada. "Knežev dvor u Dubrovniku prije 1435. godine". *Prilozi za povijest umjetnosti u Dalmaciji* 40 (2003 – 2004): 149-171.

Grujić, Nada. "Onofrio di Giordano della Cava i Knežev dvor u Dubrovniku". U: *Renesansa i renesanse u umjetnosti Hrvatske*, ur. Predrag Marković i Jasenka Gudelj, 9-50. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2008.

Grujić, Nada. "Studio u dubrovačkim kućama prve polovice 15. stoljeća". *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 36 (2012): 43-52.

Grujić, Nada. *Kuća u Gradu: studije o dubrovačkoj stambenoj arhitekturi 15. i 16. stoljeća*. Dubrovnik: Matica hrvatska, Ogranak Dubrovnik, 2013.

Grujić, Nada. "Arhitektura Kneževa dvora u doba renesanse: obnove u 15. i 16. stoljeću". U: *Knežev dvor u Dubrovniku: Utvrda, palača, muzej*, 35-71. Dubrovnik: Muzej grada Dubrovnika, 2016.

Grujić, Nada. "Knežev dvor u odlukama dubrovačkih vijeća od 1400. do 1450. godine". U: *Mapping urban changes / Mappiranje urbanih promjena*, ur. Ana Plošnić Škarić, 160-179. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017.

Harding, Vanessa. "Space, Property and Propriety in Urban England". *Journal of Interdisciplinary History* 32 (2002): 549-569.

Horvat-Levaj, Katarina. "Urbanistička preobrazba Dubrovnika nakon potresa 1667. godine". U: *Stjepan Gradić, otac domovine*, ur. Pavica Vilać, 343-353. Dubrovnik: Dubrovački muzeji, 2013.

Ivić, Ines. "Crkva i kult sv. Petilovrijenaca u srednjovjekovnom Dubrovniku". *Peristil* 59 1 (2016), br. 1: 17-25.

Janeković Römer, Zdenka. *Maruša ili suđenje ljubavi: bračno-ljubavna priča iz srednjovjekovnog Dubrovnika*. Zagreb: Algoritam, 2007.

Janeković Römer, Zdenka. "Benedikt Kotrulj: U potrazi za savršenim trgovcem". U: *Libro del arte dela mercatura = Knjiga o vještini trgovanja*, ur. Zdenka Janeković Römer, 15-111. Dubrovnik; Zagreb: Zavod za povijesne znanosti HAZU i Hrvatski računovođa, 2009.

Janeković Römer, Zdenka. *The Frame of Freedom. The Nobility of Dubrovnik Between the Middle Ages and Humanism*. Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2015.

Janeković Römer, Zdenka. "Zatvaranje dubrovačkog plemstva i vijeća u političkom i društvenom kontekstu 13. i 14. stoljeća". *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 56 (2018), br. 1: 87-116.

Jeremić, Risto; **Tadić**, Jorjo. *Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika I*. Beograd: Biblioteka Centralnog higijenskog zavoda, 1938.

Judde de Larivière, Claire; **Salzberg**, Rosa M. "The People Are the City: The Idea of the Popolo and the Condition of the Popolani in Renaissance Venice" *Annales (English ed.)* 68 (2017), br. 4: 769-796.

Knjiga rizničarskih najмова Liber afflictuum thesaurarie (1428-1547), ur. Danko Zelić, Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2012.

Knjige nekretnina dubrovačke općine (13-18. st) I, ur. Irena Benyovsky Latin i Danko Zelić, Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2007.

Knjige nekretnina dubrovačke općine (13-18. st) II., ur. Irena Benyovsky Latin i Danko Zelić, Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2007.

Kostić, Veselin. *Dubrovnik i Engleska 1300-1650*. Beograd: SANU, 1975.

Kotrulj, Benedikt. *Libro del arte dela mercatura = Knjiga o vještini trgovanja*. Prevela i priredila Zdenka Janeković Römer. Dubrovnik; Zagreb: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku i Hrvatski računovođa, 2009.

Kovačević, Desanka. *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*. Sarajevo: Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine, 1961.

Kovačević Kojić, Desanka. "Nikola Tvrtka Glavić i Nikola Živolinović u trgovačkim knjigama braće Kabužić". *Istorijski časopis* 40-41 (1993 – 1994): 5-18.

Kovačević Kojić, Desanka. "La Serbie dans l'économie de Venise au XVeme siècle". U: *Balcani occidentali, Adriatico e Venezia fra XIII e XVIII secolo = Der westliche Balkan, der Adriaraum und Venedig (13.-18. Jahrhundert)*, ur. Gherardo Ortalli i Oliver Jens Schmitt, 39-52. Venezia; Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2009.

Kovačević Kojić, Desanka. *Srednjovjekovna Srebrenica XIV-XV vijek*. Beograd: SANU, 2010.

Kovačević Kojić, Desanka. "Il commercio raguseo di terraferma nel Medio Evo". U: *Ragusa e il Mediterraneo: Ruolo e funzioni di una Repubblica marinara da Medio Evo et Età moderna*, ur. di Vittorio Antonio, 61-78. Bari, 1990.

Kovačević Kojić, Desanka. *Trgovačke knjige braće Kabužić (Caboga) 1426-1433*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 1999.

Kovačević Kojić, Desanka. "Poslovne knjige dubrovačkih trgovaca (XV vijek)". U: *Med Srednjo Evropo in Sredozemljem: Vojetov zbornik*, ur. Sašo Jerše, 451-461. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2006.

Krekić, Bariša. "Dubrovnik's Struggle against Fires (13th to 15th Centuries)". U: *Dubrovnik: A Mediterranean Urban Society, 1300-1600*, VI, 1-24. Aldershot: Variorum, 1997.

Krivošić, Stjepan. *Stanovništvo Dubrovnika i demografske promjene u prošlosti*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti JAZU u Dubrovniku, 1990.

Kunčević, Lovro. "O stabilnosti Dubrovačke Republike (14.-17. stoljeće): geopolitički i ekonomski faktori". *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 54 (2016), br. 1: 1-38.

Kunčević, Lovro. "Etnički i politički identitet predmodernog Dubrovnika (14-17. stoljeće)". *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 55 (2017): 1-23.

Kunčević, Lovro. "The Maritime Trading Network of Ragusa (Dubrovnik) from the Fourteenth to the Sixteenth Century". U: *The Routledge Handbook of Maritime Trade around Europe 1300-1600. Commercial Networks and Urban Autonomy*, ur. Wim Blockmans, Mikhail Krom i Justyna Wubs-Mrozewicz, 141-158. Abingdon: Routledge, 2017.

Lazarević, Ivana. "Granice dubrovačkih seksterija." *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 50 (2012): 63-74.

Lazarević, Ivana. *Vlasteoske kuće u gradu Dubrovniku 1817. godine*. Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2014.

Lazarević, Ivana. "Antuninske kuće u gradu Dubrovniku prema popisu stanovništva iz 1817. godine". *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 52/1 (2014): 291-315.

Leyerer, Constantin. *Das Rechnungsbuch "delj merchandanj dela Zecha in Ragusa 1422"*. Brünn: Verlag der Buchhandlung Max Trill; Druck von Markus Kral, 1914. *Liber croceus*, ur. Branislav M. Nedeljković, Beograd: SANU, 1997.

Liber Omnium Reformationum Civitatis Ragusii, ur. Aleksandar Solovjev i Mihajlo Peterković, Beograd: SKA, 1936.

Liber statutorum doane civitatis Ragusii MCCLXXVII / Knjiga odredaba dubrovačke carinarnice 1277., ur. Josip Lučić, Dubrovnik: Historijski arhiv u Dubrovniku, 1989.

Liber viridis, ur. Branislav M. Nedeljković, Beograd: SANU, 1984.

Lonza, Nella. *Kazalište vlasti. Ceremonijal i državni blagdani Dubrovačke Republike u 17. i 18. stoljeću.* Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2009.

Lupis, Vinicije. "Kult i štovanje sv. Petilovrijenaca u Dubrovniku i Kotoru". U: *Dani Stjepana Gunjače 2: zbornik radova sa Znanstvenog skupa "Dani Stjepana Gunjače 2"*, ur. Tomislav Šeparović, 149-163. Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 2011.

Majer Jurišić, Krasanka; Šurina, Edita. *Velika Onofrijeva fontana u Dubrovniku. Povijesnoumjetnička i konzervatorska studija.* Zagreb: Ministarstvo kulture, 2016.

Marinković, Ana. "Kasnosrednjovjekovna crkva sv. Vlaha". U: *Zborna crkva sv. Vlaha u Dubrovniku*, ur. Katarina Horvat - Levaj, 61-97. Dubrovnik; Zagreb: Dubrovačka biskupija – Zborna crkva sv. Vlaha; Institut za povijest umjetnosti; ArTresor naklada d.o.o., 2017.

Marinović, Ante. "Prilog poznavanju dubrovačkih bratovština". *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku* 3 (1952): 233-245.

Marušić, Marko Matija. "Urbani krajolik i vlasnička topografija kasnosrednjovjekovnog Dubrovnika prema seriji *Venditiones Cancellariae*". *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 41 (2017): 97-108.

Marušić, Marko Matija. "Mapping housing market in late medieval Dubrovnik: The Saint Nicholas sexterium (ca. 1420–1450)". U: *Mapping Urban Change / Mapiranje urbanih promjena*, ur. Ana Plosnić Škarić, 294-311. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017.

Miović, Vesna. *Židovski geto u Dubrovniku (1546-1808).* Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2005.

Mitić, Ilija. "Orlandov stup u Dubrovniku". *Anali Historijskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 10-11 (1966): 233-254.

Mojaš, M.; Oreb, M.; Peko, L. *Elaborat o kanalizacionoj mreži Dubrovnika.* Dubrovnik: Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Dubrovnik, 1982.

Monumenta Ragusina. Libri reformationum, sv. 1-5, ur. Josephus Gelcich (Zagreb: JAZU, 1879-1897)

Novak Klemenčić, Renata. "Dubrovniška velika fontana". *Zbornik za umjetnostno zgodovino*, n. s. 39 (2003): 57-91.

Novak Klemenčić, Renata. "Cerkev sv. Vlaha v Dubrovniku v dvajsetih letih 15. stoletja in Bonino di Jacopo da Milano". *Zbornik za umjetnostno zgodovino*, n. s. 47 (2011): 60-74.

Novak Klemenčić, Renata. "Obnova spomenikov v Dubrovniku v prvi polovici 15. stoletja". U: *Arhitekturna zgodovina*, ur. Renata Novak Klemenčić i Martina

Malešič, 8-16. Ljubljana: Oddelek za umetnostno zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2014.

Novak Klemenčić, Renata. "Rekonstrukcija fasade Kneževoga dvora v Dubrovniku v času prenovе Onofria di Giordano della Cava". *Annales, Series Historia et Sociologia* 24/2 (2014): 253-260.

Novak Klemenčić, Renata. "Artistic Exchange Between Dubrovnik and Naples in the Time of Alfonso d'Aragona". *Convivium* V (2018), br. 1: 170-184.

Odluke dubrovačkih vijeća 1390-1392, prir. Nella Lonza i Zdravko Šundrica, Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2005.

Odluke dubrovačkih vijeća 1395-97, prir. Nella Lonza, Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2011.

Odluke veća Dubrovačke Republike I, prir. Mihailo Dinić, Beograd: SANU, 1951.

Odluke veća Dubrovačke Republike II, prir. Mihailo Dinić, Beograd: SANU, 1964.

Pekić, Radmilo B. "Dubrovačka antuninska porodica Gradojević - Bratutović, porijeklom iz Trebinja". *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini* 46/4 (2016): 179-199.

Pelc, Milan, "Knežev dvor i palača Divona u Dubrovniku". U: *Renesansa*, 105-107. Zagreb: Naklada Ljevak, 2007.

Pelc, Milan, "Palača Divona (Sponza) u Dubrovniku". U: *Hrvatska umjetnost. Povijest i spomenici*, ur. Milan Pelc, 197-247. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti; Školska knjiga, 2010).

Pešorda Vardić, Zrinka. *U predvorju vlasti. Dubrovački antunini u kasnom srednjem vijeku*. Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku i Hrvatski institut za povijest, 2012.

Pešorda Vardić, Zrinka. "Od barkuzija do galijuna: Nekoliko crtica o ulozi pomorstva u usponu dubrovačkoga građanstva u kasnome srednjem i ranome novom vijeku". *Povijesni prilozi* 47 (2014): 143-181.

Pešorda Vardić, Zrinka. "Property and Ownership in Dubrovnik's Confraternity of St Anthony in the Late Medieval and Early Modern Ages". U: *Towns and Cities of the Croatian Middle Ages: Authority and Property* ur. Irena Benyovsky Latin i Zrinka Pešorda Vardić, 327-347. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2014.

Pešorda Vardić, Zrinka. "Orders of Society in Ragusan Narrative Sources: The Case of Cittadini Ragusei". U: *Towns and Cities of the Croatian Middle Ages. Image of the Town in the Narrative Sources: Reality and/or Fiction*, ur. Irena Benyovsky Latin i Zrinka Pešorda Vardić, 291-311. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2017.

Pinelli, Paola. “Piero Pantella iz Piacenze i proizvodnja tkanina u Dubrovniku u prvoj polovici 15. stoljeća”. *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 51 (2013): 61-74.

Pinelli, Paola. *Tra argento grano e panni. Piero Pantella, un operatore italiano nella Ragusa del primo Quattrocento.* Firenze: Firenze University Press, 2013.

Planić-Lončarić, Marija; Stepinac, Davorin. *Blok Između polača 28–32: analiza razvoja i stanje.* Zagreb: Centar za povijesne znanosti; Odjel za povijest umjetnosti, 1984.

Planić-Lončarić, Marija; Stepinac, Davorin. *Dubrovnik – nizovi ulica Između polača 2–8, 10–12, 14–16 i 18–26: analiza razvoja i stanje: prijedlog konzervatorskih smjernica.* Zagreb: Centar za povijesne znanosti; Odjel za povijest umjetnosti, 1986.

Planić-Lončarić, Marija. “Organizacija prostora. Urbanizam”. U: *Katalog izložbe „Zlatno doba Dubrovnika“.* 33-64. Zagreb; Dubrovnik: Muzejski prostor i Dubrovački muzej, 1987.

Planić-Lončarić, Marija. “Grad. Organizacija teritorija”. U: *Katalog izložbe „Zlatno doba Dubrovnika“.* 286-306. Zagreb; Dubrovnik: Muzejski prostor i Dubrovački muzej, 1987.

Planić-Lončarić, Marija. “Ceste, ulice i trgovi srednjovjekovnog Dubrovnika”. *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 29 (1990), br. 1: 157-168.

Planić-Lončarić, Marija. “Dubrovačka luža”. *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 14 (1990): 93-95.

Plosnić Škarić, Ana; Ferrighi, Alessandra. “Dubrovnik: Civitas et Acta Consiliorum 1400 - 1450. Mapping methodology and data analysis”. U: *Mapping urban changes / Mapiranje urbanih promjena,* ur. Ana Plosnić Škarić, 106-125. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017.

Prelog, Milan. “Dubrovački statut i izgradnja grada (1272-1972)”. *Peristil* 14-15 (1972): 81-94.

Principe, Ilario. “Tri neobjavljene karte Dubrovnika iz XVI.-XVII. st.”. *Dubrovnik n. s.* 1 (1991): 191-202.

Pullan, Brian. ““Three Orders of inhabitants’: Social Hierarchies in the Republic of Venice”. U: *Orders And Hierarchies In Late Medieval And Renaissance Europe,* ur. Jeffrey Denton, 147-168. London: Macmillan Education UK, 1999.

Razzi, Serafino. *Povijest Dubrovnika.* Dubrovnik: Matica hrvatska – Ogranak Dubrovnik, 2011.

Romano, Dennis. *Markets and Marketplaces in Medieval Italy c. 1100 to c. 1440.* New Haven; London: Yale University Press, 2015.

Seferović, Relja; Stojan, Mara. “Čudo vode: prolegomena za ranorenesansni vodovod u Dubrovniku”. *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 44 (2006): 95-137.

Spremić, Momčilo. *Dubrovnik i Aragonci 1442.-1495.* Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije, 1971.

Spufford, Peter. *Handel, Macht und Reichtum.* Stuttgart: Konrad Theiss Verlag, 2004.

Statut grada Dubrovnika: sastavljen godine 1272. Preveli Ante Šoljić, Zdravko Šundrica i Ivo Veselić. Dubrovnik: Državni arhiv, 2002.

Stojan, Slavica. “Kult Svetog Antuna Opata u Dubrovniku i okolici”. *Hrvatska revija* 3/2 (2003): 114-119.

Tadić, Jorjo. Španija i Dubrovnik u XVI. veku. Beograd: SKA, 1932.

Tadić, Jorjo. “Organizacija dubrovačkog pomorstva u 16. veku”. *Istorijski časopis* 1-2 (1948): 54-104.

Tadić, Jorjo. “O pomorstvu Dubrovnika u XVI i XVII veku”. U: *Dubrovačko pomorstvo: U spomen sto godina Nautičke škole u Dubrovniku*, 165-188. Dubrovnik: Odbor za proslavu sto godina Nautičke škole u Dubrovniku, 1952.

Vekarić, Nenad. “Broj stanovnika Dubrovačke Republike u 15., 16. i 17. stoljeću”. *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 29 (1991): 7-22.

Vekarić, Nenad. “Dubrovački rod Kotrulj”. U: *Dubrovčanin Benedikt Kotruljević: hrvatski i svjetski ekonomist XV. stoljeća*, ur. Vladimir Stipetić, 33-52. Zagreb: HAZU; Hrvatski računovođa, 1996.

Vekarić, Nenad. “Udio plemstva u stanovništvu Dubrovnika u trenutku zatvaranja vijeća 1332. godine”. *Rad HAZU* 510 (2011): 31-46.

Vekarić, Nenad. *Vlastela grada Dubrovnika. Svezak 1: Korijeni, struktura i razvoj dubrovačkog plemstva.* Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2011.

Vekarić, Nenad. *Vlastela grada Dubrovnika. Sv. 2: Vlasteoski rodovi (A-L).* Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2012.

Vekarić, Nenad. *Vlastela grada Dubrovnika. Sv. 3: Vlasteoski rodovi (M - Z).* Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2012.

Vekarić, Nenad. *Vlastela grada Dubrovnika. Sv. 7 Genealogije (A-L).* Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2016.

Vekarić, Stjepan. “Dubrovačka trgovačka flota 1599. godine”. *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku* 3 (1954): 427-431.

Viđen, Ivan. “Sretni tragač - biografska izložba o Lukši Beritići - katalog izložbe”. Dubrovnik: Dubrovački muzej, 2009.

Voje, Ignacij. *Poslovna uspješnost trgovcev v srednjeveškem Dubrovniku*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2003.

Vojnović, Kosta. *Bratovštine i obrtne korporacije u Republici Dubrovačkoj od XIII. do konca XVIII. vijeka I*. Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium. Vol. VII/1, Zagreb: JAZU, 1899.

Vojnović, Kosta. *Bratovštine i obrtne korporacije u Republici Dubrovačkoj od XIII. do konca XVIII. vijeka II*. Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium. Vol. VII/2, Zagreb: JAZU, 1900.

Zelić, Danko. "Utilitas et lucrum - općinske kuće u srednjovjekovnom Dubrovniku". U: *Umjetnost i naručitelji: Zbornik Dana Cvita Fiskovića*, ur. Jasenka Gudelj, 9-24. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti i Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2010.

Zelić, Danko. "Liber afflictuum thesaurarie (1428-1547): Knjiga vječnih najmova oporučnim legatima namijenjenih nabožnim djelima". U: *Knjiga rizničarskih najmova Liber afflictuum thesaurarie (1428-1547)*, ur. Danko Zelić, 43-95. Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2012.

Zelić, Danko. "Dva požara, dvije obnove, dva stila: prilog poznavanju dubrovačke stambene arhitekture sredinom 16. stoljeća". *Peristil* 56 (2013), br. 1: 113-126.

Zelić, Danko. "Veduta Dubrovnika, 17. stoljeće". U: *Sveto i profano: slikarstvo talijanskog baroka u Hrvatskoj*, ur. Radoslav Tomić i Danijela Marković, 236-238. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2015.

Zelić, Danko. "Arhitektura dubrovačke Place - projekt 16. stoljeća". U: *Razmjena umjetničkih iskustava u jadranskome bazenu*, ur. Jasenka Gudelj i Predrag Marković, 79-88. Zagreb: FF Press, 2016.

Zelić, Danko. „Grad u slici“, u: *Dubrovnik prije trešnje. Konzervatorsko-restauratorski radovi i interpretacija slike*, ur. Ljubo Gamulin, Denis Vokić i Danko Zelić, 11- 33. Dubrovnik: Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2016.

Zelić, Danko. "Medieval urban landscape of the northern part of the city of Dubrovnik". U: *Mapping urban changes / Mapiranje urbanih promjena*, ur. Ana Plošnić Škarić, 270-293. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017.

Žile, Ivica. "Srednjovjekovna kanalizacija grada Dubrovnika". *Starohrvatska prosvjeta* III 34 (2007): 437-449.

Žile, Ivica. "Zaštitna arheološka istraživanja crkve sv. Vlaha u povijesnoj jezgri grada Dubrovnika". *Starohrvatska prosvjeta* III 35 (2008): 185-194.

Zlatar, Zdenko. "Udio vlastele u dubrovačkoj kreditnoj trgovini (1520-1623): kvantitativna analiza vjerovnika". *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 45 (2007): 131-158.

Irena Benyovsky Latin *
Zrinka Pešorda Vardić **
Ivana Haničar Buljan ***

Antunini in the Placa: The Spatial Arrangement of Members of the Confraternity of St Anthony along Dubrovnik's Placa (15th Century)

Summary

The article analyses the spatial arrangement of members of the elite Dubrovnik confraternity of St Anthony along the main Dubrovnik street-square Placa (today's Stradun) during the 15th century. This confraternity, founded in the mid-14th century, brought together the most distinguished and most powerful merchants of Dubrovnik, and the sources sometimes refer to it as the "*scuola dei mercadanti*". At the same time, it was an institutional hub for the Dubrovnik commoner elite: wealthy and influential merchants, and public officials (chancellors, notaries, doctors, teachers) who, due to the closure of the ruling noble class after the *serrata* of the Major Council in the 1330s, could not participate in the bodies of political governance. However, this secondary elite of Dubrovnik, as the Antunini can indeed be called, sustained the trade and economy of Dubrovnik together with the nobility during the golden age of the Republic in the 15th and 16th centuries. The article analyses the spatial distribution of the Antunini, with a particular focus on the most representative part of the city. The central question is how the social mobility of this group of people was mirrored in space. What do changes in terms of space – continuities and discontinuities in rooms rented for economic purposes, presence in certain parts of the city, the continuity of housing and residence, residential mobility, and the level of possession – speak about the social movements in Dubrovnik during its "golden age"? Following a chronological presentation of Placa's development into the main communication line in the city, we have used the register of leases of municipal houses as the main source for our analysis, given that the Dubrovnik authorities applied, as in the Italian cities, the system of leases in the distribution and use of municipal real estate, built from the mid-14th century. Leasers of elite business premises along Placa have been prosopographically identified, with a focus on the members of the confraternity of St Anthony, which showed a strong presence of Antunini in the best locations. It turned out that the most prominent, and in terms of business most powerful Antunini, rented municipal houses from the beginning of the 15th century in the eastern, elite part of Placa – east of the church of Petilovrijenac and the mint, all the way to the Sponza Palace and St Blaise's church.

* Irena Benyovsky Latin, Croatian Institute of History, Opatička 10, 10000 Zagreb, Croatia, E-mail: irenabenyovsky@yahoo.com

** Zrinka Pešorda Vardić, Croatian Institute of History, Opatička 10, 10000 Zagreb, Croatia, E-mail: zrinka.pesorda@zg.t-com.hr

*** Ivana Haničar Buljan, Institute of Art History, Ulica grada Vukovara 68, 10000 Zagreb, Croatia, E-mail: ihanicar@ipu.hr

Moreover, our analysis of the housing arrangement of this social group has shown that the northern part of the city, the *sestiere* of St Nicholas (today's Prijeko) can indeed be considered an Antunini neighbourhood, which is hardly surprising given that residences were still available there in the 14th and 15th centuries, and that the district could receive new enterprising people, as most of the Antunini were. But in spite of the great concentration of residents in Prijeko, many of these people, in accordance with their growing social status and economic power, soon acquired representative houses in other parts of the city, including its elite areas and next to the noble houses. And whereas in the sphere of governance and political decision-making there were fixed borders between the social strata, symbolized by every call of the bell to the meetings of the Major Council, in which the commoner elite could not participate, here, in the area of entrepreneurship, and for many residence as well, there were no barriers preventing the commoners from living wall to wall with the nobility, sharing the prestigious space of Placa and the city's *sestieri*, as well as the daily rhythm of Dubrovnik's golden and less golden days.

Keywords: Dubrovnik, Placa (Stradun), Antunini, merchants, 15th century, communal houses